

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

SİNEMADA KÖTÜLÜK PROBLEMİ: DOGVİLLE VE MANDERLAY
FİLMLERİNDE KÖTÜLÜĞÜN ARKA PLANI

Yüksek Lisans Tezi

MİRAY TEKŞEN

AMASYA

Kasım-2023

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

SİNEMADA KÖTÜLÜK PROBLEMİ: DOGVİLLE VE MANDERLAY
FİLMLERİNDE KÖTÜLÜĞÜN ARKA PLANI

Hazırlayan
Miray TEKŞEN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif ALTUNIŞIK

AMASYA – 2023

TEZ ONAY SAYFASI

Miray TEKŞEN tarafından hazırlanan “SİNEMADA KÖTÜLÜK PROBLEMİ: DOGVİLLE VE MANDERLAY FİMLERİNDE KÖTÜLÜĞÜN ARKA PLANI” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 31/08/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif ALTUNIŞIK	
Üye	: Doç. Dr. Fatma YÜCE	
Üye	: Doç. Dr. Ahmet PİRİNÇ	

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. 31/08/2023

.....
Doç. Dr. Hasan YERKAZAN
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

31/08/2023

Miray TEKŞEN

İmza

ÖZET

SİNEMADA KÖTÜLÜK PROBLEMİ: DOGVILLE VE MANDERLAY FİMLERİNDE KÖTÜLÜĞÜN ARKA PLANI

Miray TEKŞEN

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ağustos/2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif ALTUNIŞIK

Din felsefesinin başlıca sorunlarından biri olan kötülük problemi çokça tartışılan bir konudur. Biz de bu konuyu tartışmak için Lars Von Trier'in Dogville ve Manderlay filmlerini ahlaki kötülük açısından ele aldık. Kötülük olgusunun nedenlerini ve sonuçlarını ahlaki açıdan tartıştığımız tezimizde, Dogville ve Manderlay'de kötülük içeren olayları analiz ettik. Ayrıca şartlar değiştiğinde kötülüğün, insan doğasında kendisini nasıl gösterebileceğini tartıştık. Kişi mevcut durumundan uzaklaştığında ve gücü elde ettiği zaman kötü bir insan haline gelebilmektedir. Kötülük problemini sinema üzerinden ele almamızın sebebi, bu problemin uzun yıllardır soyut bakış açısı ile tartışılması sebebiyle alanda bu tür çalışmaların az olmasıdır. Kötülük problemi soyut bakış açısıyla ele alındığı zaman bazı konular anlaşılmayabilir. Bu sebeple kötülük problemini soyut bakış açısından uzaklaştırıp somut bakış açısıyla inceleyeceğimiz filmler üzerinden ele almak konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Diğer yandan ahlak, iyilik, kötülük, özgürlük, irade, sorumluluk gibi soyut kavramları sinemadaki karakterlerle cisimleştirerek göstermeye çalıştık. Böylece problemin gerçek hayattaki karşılığını da göstermiş olduk. Bu tez, seçilen filmlerde kötülük sorununun somutlaştırılmış olmasıyla diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Üstelik Dogville ve Manderlay filmlerindeki epizodik anlatımın avantajlarını kullanarak soruna gözlemci bakış açısıyla yaklaşmayı başarabildik. Epizodik anlatım, film izleyen kişiye film izlediğini unutturmaması ve filmi sorgulatması bakımından diğer film tekniklerinden ayrılmaktadır. Bu durum da filmleri felsefi olarak incelememize yardımcı olmuştur. Sonuç olarak seçtiğimiz filmlerin ana karakteri olan Grace'in ahlaki değer ve yargılarının değiştiğini gördük. Aşırı hoşgörülü olduğuna ve bununla bağlantılı olarak yüksek ahlaki değerlere sahip olduğunu düşündüğüne şahit olduk. Ancak koşullar değişip güç kazandığında tam tersi yönde davrandığına da şahit olduk. Dolayısıyla hoşgörünün her zaman olumlu sonuçları olmayabileceğini, bazen de umulmayan olumsuzluklara neden olabileceğini söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Din felsefesi, kötülük, yabancı, köle, dogville, manderlay

ABSTRACT**THE PROBLEM OF EVIL IN CINEMA: THE BACKGROUND OF EVIL IN THE
MOVIES DOGVILLE AND MANDERLAY**

Miray TEKŞEN

Amasya University, Institute of Social Sciences

Philosophy and Religious Sciences, M.A., August/2023

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Mehmet Akif ALTUNIŞIK

The problem of evil which is one of the main problems of the philosophy of religion is a subject that is widely discussed. In order to discuss this problem, we have discussed Lars Von Trier's Dogville and Manderlay films from the point of moral evil. In our thesis which we have discussed the causes and effects of the phenomenon of evil morally, we have analyzed the events involving evil in Dogville and Manderlay. Furthermore, we have discussed how evil may appear in the human nature when the current conditions have changed. When a person moves away from his current situation and gains power, he can become a bad person. The reason why we have dealt with the problem of evil through cinema is the scarcity of this kind of work in the field because this problem has been discussed abstract point of view for many years. When the problem of evil is considered from an abstract point of view, some issues may not be understood. For this reason, it may help us to understand the issue better by moving the problem of evil away from the abstract point of view and dealing with it through films that we will examine from a concrete point of view. On the other hand, we have tried to show the abstract concepts by means of embodying in the characters in the cinema such as: morality, goodness, evil, freedom, will and responsibility. By this way, we have showed the equivalent of the problem in the practical life. This thesis has been distinguished from other studies by embodying the problem of evil in the films that has been chosen. Moreover, by using the advantages of the episodic narrative in the films Dogville and Manderlay we have been able to approach the problem from an observent point of view. Episodic narration differs from other film techniques in that it does not make the person watching the movie forget that he is watching the movie and makes him question the movie. This has helped us to examine the films philosophically. As a result, we have seen the change in the moral values and judgments of Grace who is the main character of the films we have chosen. We have witnessed that she is extremely tolerant and regarding this she thinks that she has high moral values. However, we also have witnessed that when the conditions have changed she gains power and she behaves

the exact opposite way. Consequently, we can say that toleration do not always have positive results and sometimes leads to unexpected negative results.

Keywords: Philosophy of religion, evil, stranger, slave, dogville, manderlay

ÖNSÖZ

Din felsefesinin temel problemlerinden olan kötülük problemi geçmişten günümüze kadar birçok düşünür tarafından incelenmiş, tartışılmıştır. Tanrı'nın güçlü, her şeyi bilen, iyi sıfatlarıyla dünyada mevcut bulunan kötülüklerin uyuşmaması ve insanların birbirlerine karşı yaptıkları acı verici olaylar kötülük probleminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Hem felsefenin hem de sinemanın insanın düşünceleri ve eylemleri konusunda ortak paydada buluştuğunu fark ettiğimizde kötülük problemini sinema üzerinden tartışmanın uygun olabileceğini düşünüyoruz. Konuyu Lars Von Trier'in, Dogville ve Manderlay filmleri üzerinden ele alıp film analizleri yaparak sinemada kötülük problemini değerlendireceğiz. Çalışmamıza yaptığı katkılardan dolayı danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif ALTUNIŞIK'a bugüne kadar üzerimde bilgi ve birikimi olan bütün hocalarıma ve hayatım boyunca destekleri, emekleri ve fedakarlıklarıyla hep yanımda olan sevgili aileme teşekkürlerimi borç bilirim.

Miray TEKŞEN

31/08/2023

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
1. Din Felsefesinde Kötülük Problemi	2
2. Sinema, Felsefe ve Kötülük.....	8
I. BÖLÜM	
1. DOGVİLLE FİLMİ VE KÖTÜLÜK PROBLEMİ.....	21
1.1. Dogville Filminin Öyküsü.....	21
1.2. Dogville Filmi ve Kötülük Problemi.....	26
II. BÖLÜM	
2. MANDERLAY FİLMİ VE KÖTÜLÜK PROBLEMİ	48
2.1.Manderlay Filminin Öyküsü.....	48
2.2.Manderlay Filmi ve Kötülük Problemi.....	52
SONUÇ	63
KAYNAKÇA.....	65

GİRİŞ

Tarih boyunca insanlar duygu ve düşüncelerini dile getirmek, diğer insanlarla paylaşmak, tartışmak istemişlerdir. Filozoflar bunu konuşarak yaparken, yönetmenler de film çekerek yapmıştır. Hem felsefe hem de sinema farklı yöntemler kullanmaları bakımından ayrılırlar da insanı konu edinmeleri bakımından ortak bir noktada buluşmuşlardır. Bu bağlamda felsefe ve sinemanın diğer bir ortak yönü evrendeki kötülük olgusunu insan temelinde ele almış olmalarıdır. İnsanın olduğu her yerde kötülüğün de bulunduğunu göz önünde bulundurursak kötülüğü çözme aşamasında da başvurulacak yerin insan olması gerekir. Hem insanı hem de felsefeyi bir araya getiren sinema üzerinden kötülük problemini tartışmanın uygun olacağını söyleyebiliriz. Sorunun insan merkezli çözümü için insanı daha iyi inceleyip anlamamız gerekir. Sinemada kötülük problemini incelerken sinemadaki kavramlarla felsefeyi ortak noktada buluşturduğumuz için yeni kavramsal zenginliğe yer vermek kötülük sorununu çözme aşamasında bizi daha ileri boyuta taşıyacaktır. Tezimizde kötülük problemini, kötülüğü yapan insan üzerinden inceleyip yine onun bu davranışının arka planına değinerek neden yaptığını, kötülüğün kökenine inerek açıklamaya çalışacağız. Kötülüğe sebep olan durumlara yol açmamak için insanın ne gibi düzenlemeler yapabileceğine de değineceğiz.

İnsanoğlunun yaşadığı her mekân ve zamanda kötülükle karşılaştığı ya da kötülüğü eylemleriyle meydana getirdiği durumlar vardır. İnsanlar kötülük yaptığında benliğini korumak ve vicdanını rahatlatmak için suçu dış etkenlerde arayabilir. Bundan dolayı mevcut şartların ona kötülük yapmaktan başka bir yol bırakmadığını düşünebilir. Dışarıdan bir kötülük kendi benliğine zarar verdiğinde ise yine kendini korumakla beraber tepkisini nasıl göstermek istediğine karar verecektir. Tepki bazen misliyle karşılık vermek olabileceği gibi bazen de iyilikle karşılık vererek yüce gönüllülüğünü göstermesi için iyi bir fırsat olabilir. Ancak kötülük, her zaman iyi bir karaktere sahip olduğunu düşünenlerin mevcut şartları değiştirerek asıl karakterlerinin ortaya çıkması için de fırsat kolluyor olabilir. Kötülük probleminin arka planında birçok durum söz konusu olabilir. Dünyada bulunduğumuz zaman ve mekânda kötülüğe tek bir pencereden bakıyor olabiliriz ve bu durum olayları nesnel bir bakış açısıyla değerlendirmemiz için dezavantaj olabilir. Bundan dolayı, içinde bulunmadığımız zaman ve mekânı göz önünde bulundurarak kötülük problemini, olayları başka zaman ve mekânda geçen bir film üzerinden incelemek, bugünümüzü nesnel bir bakışla değerlendirmek için iyi bir fırsat olacağı kanaatindeyiz. Bu bağlamda çalışmamızda ele aldığımız Lars Von Trier'in *Amerika: Fırsatlar Ülkesi* Üçlemesinin ilk filmi olan *Dogville* ve ikinci filmi *Manderlay* üzerinden

kötülük probleminin ne anlama geldiğini ve argümanlarının ne ifade ettiğini açıklamaya gayret edeceğiz. Bu filmleri seçmemizin amacı kötülüğü tarafsız bir şekilde değerlendirmemize yarayan epizodik anlatımla gerçekleşmiş olmasıdır. Bu noktada öncelikle kötülük probleminin din felsefesi disiplini içerisinde nasıl ele alındığını aktaracağız. Daha sonra ise sinema, felsefe ve kötülük olgusunun nasıl aynı düzlemde bir araya geldiğini konumuz sınırlılıkları içinde açıklayacağız.

1. Din Felsefesinde Kötülük Problemi

Biz bu başlık altında konumuzun ilerleyişi bakımından öncelikle kötülük kavramını ele alıp daha sonra kötülük türlerini açıklayacağız. Son olarak da teodise kavramını genel hatlarıyla incelemeye çalışacağız.

Sözlük anlamında “kötü”, “iyi olmayan, beğenilmeyen, işe yaramayan, fena” anlamında olup “kötülük” ise “kötü olma hali, zarar verecek hal veya iş” anlamındadır.¹ Bizim bahsedeceğimiz kötülük ise daha çok insana ve diğer canlılara acı ve ızdırap veren olaylarla ilgilidir.

Kötülük insana hem bedenen acı çektirmesi hem de ruhen sıkıntılı, dertli bir duruma sokması bakımından çeşitlilik gösterir. Kötülük türlerine geldiğimizde ise genel olarak fiziksel, metafiziksel ve ahlaki olmak üzere üçe ayrıldığını görebiliriz.

Fiziksel kötülük, diğer adıyla *doğal kötülük* adı üstünde doğadan gelen kötülüklerdir. Deprem, tsunami, sel, kuraklık gibi insanın elinde olmayan ama bu afetlerden dolayı acı çektiği durumlardır.² Genellikle bu kötülük türü anlatılırken kiliselerin dolu olduğu Azizler Günü’nde 9 şiddetinde meydana gelen Lizbon depremi örnek gösterilir. Yaklaşık kırk bin kişi bu depremde vefat etmiştir.³ Bizim ülkemizde ise 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ili Pazarcık merkezli 7.7 ve Elbistan merkezli 7.6 büyüklüğünde gerçekleşen depremler, elli bin yedi yüz seksen üç vatandaşımızın vefat etmesine sebep olmuştur.⁴ Bizden bağımsız olarak meydana gelen bu kötülükler insanı birçok konuda düşünmeye sevk etmiştir. Tanrı gerçekten iyi midir? Bunca kötülük neden meydana gelmektedir? Nihayetinde bu doğal kötülükler bazı insanların Tanrı hakkında olumsuz düşünmesine, bazı insanların da bu kötülüklerden yola çıkarak Tanrı’yı sorumlu tutamayacağımızı düşünmesine sebep olmuştur.

¹ Kemal Demiray-Ruşen Alaylıoğlu, *Ansiklopedik Türkçe Sözlük* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1995), “Kötü, kötülük”, 394.

² Cafer Sadık Yaran, *Din Felsefesine Giriş* (İstanbul: DEM Yayınları, 2017), 131.

³ Cafer Sadık Yaran, *Kötülük ve Teodise*, (İstanbul: Vadi Yayınları, 2016), 33.

⁴ “134. gün! Depremde ölü sayısı ne kadar oldu, güncel yaralı sayısı kaç? Hangi ilde kaç bina yıkıldı, kaç kişi öldü?”, *CNN TÜRK* (19 Haziran 2023).

Metafiziksel kötülük ise yaratılmış olan evrenin sonluluğu ve sınırlılığine işaret eder. Bu tabiri ilk kez kullanan Leibniz'e (ö. 1716) göre yaratılmışlarda olan asli kusurluluktur. Varlığın sonlu, eksik olması ve bundan dolayı yetkin olamayışları metafiziksel kötülüktür. Leibniz'e göre Tanrı bu dünyayı sadece sonlu varlıklarla kurabilirdi.⁵

Ahlaki kötülük ise insanların meydana getirdiği bir kötülüktür. Cinayet işlemek, yalan söylemek, hırsızlık yapmak, tecavüz etmek gibi insanların kötü eylemleriyle başka insanlara zarar verdiği durumları kapsamaktadır.⁶

Kötülüğün varlığı, tasnifi ve kötülük olgusunun bir problem olarak addedilmesi bize bunu anlamlandırma ve çözme yolunu açmaktadır. Din felsefesi disiplini içerisinde yer alan ve ilk kez Leibniz'in kullandığı *teodise* kavramı, kötülük karşısında Tanrı'nın adaletini ve haklı olduğunu savunma demektir. Bu kavram Grekçe Tanrı ve adalet anlamına gelen iki kelimenin birleşiminden oluşmaktadır. Genel anlamda hem kötülük problemi hem de bu konuyla alakalı çözüm girişimlerinin tartışıldığı bütün bir konunun genel adını ifade ederken dar anlamda ise, kötülük karşısında geliştirilmiş özel bir çözüm anlamında kullanılmaktadır.⁷

Kötülük problemini felsefi düzlemde anlamlandırmaya ve çözmeye çalışan pek çok isim vardır. David Hume (ö. 1776) ise bu isimlerin başında gelmektedir. Hume, *Din Üstüne* kitabında üç hayali kişi üzerinden kötülük problemini değerlendirmiştir. Cleanthes, dünyada edindiğimiz bilgilerden yola çıkarak Tanrı hakkında bilgi sahibi olabileceğimizi ve Tanrı'nın mutlak iyi olduğunu düşünen bir teist rolünderken Philo; sürekli sorular soran kuşkucu bir felsefeci rolündedir. Demea ise Tanrı'nın özelliklerine akılla ulaşmaya çalışan bir teolog rolündedir.⁸ Hume'a göre insan zihnindeki fikirler, deneyimlerine dayanmaktadır. Öyleyse insan kötülük fikrini hangi deneyiminden almıştır? Hume, kötülük kavramının herhangi bir deneyime dayanmadığını bundan dolayı kötü diye nitelendirilen şeylerin gerçekten kötü olup olmadığından emin olamayacağımızı söyler. Çünkü, süregelen bir izlenim yoktur.⁹ Philo, insanın kendisinin kötülük ürettiğini söyler. İnsanın en büyük düşmanı yine insan olarak görmektedir. Philo, kötülüğün temelini insanın ve hayvanın acıyı hissetmeye yatkın olmasında, dünyanın genel yasalarla yönetiliyor olmasında, hayvanlardaki güçlerin sınırlı olmasında ve doğada bulunan kötü işçilikte olduğunu söyler.¹⁰ Evrenin ilk nedenlerinin ise

⁵ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 30-31.

⁶ Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, 131.

⁷ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 91.

⁸ David Hume, *Din Üstüne*, çev. Mete Tunçay (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995), 140-150.

⁹ David Hume, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, çev. Ergün Baylan (Ankara: Bilge su Yayıncılık, 2009), 313-314.

¹⁰ Hume, *Din Üstüne*, 204-205.

tamamen iyi, tamamen kötü hem iyi hem kötü ne iyi ne kötü olabileceği gibi ihtimallerden bahseder. Nihayetinde ne iyi ne kötü olmasının daha tutarlı olacağını düşünür. Ona göre Tanrı evrendeki iyi ve kötü konusunda nötrdür. Bu nedenle Tanrı'nın iyiliğinin de insanın iyiliğine benzer olamayacağı sonucunu çıkarır. Evrenden mutlak iyi mutlak kötü özelliklerinin çıkmayacağını düşünmektedir. Tanrı'nın kötülüğü engellemek isteyip istemediğini de bilemeyeceğimizi söyler.¹¹ Philo, kötülüğün varlığını inkâr etmemekle birlikte Tanrı'nın mutlak iyi olduğunu da evrene bakıp çıkaramayacağımızı söylemektedir. Cleanthes ise Tanrı'nın kötülüğe bir nedenden dolayı izin vereceğini söyler. O da iyi bir nedenden dolayı kötülüğe izin vermesidir. Örneğin, hasta çocuğunun iyileşmesi için iğne yaptırıp çocuğunun canının acımasına izin veren baba gibi. Fakat bu durumda da Tanrı'nın mutlak güçlü, iyi olması gibi sıfatları taşıyıp taşıyamadığı konuları gündeme gelmektedir. Cleanthes, Tanrı'yı insanın çok ilerisinde görmekle birlikte onu sınırlı mükemmel Tanrı olarak tanımlar. Yani kötülüğü çözmek için Tanrı'nın mutlak gücünü sınırlamayı düşünmüştür.¹² David Hume'a göre ise, Tanrı insanın zihninde bulunur ve bu dünyada en ufak kötülüğün bulunması bile mutlak güçte olan Tanrı'nın bulunmadığını gösterir.¹³ Demea ise kötülüklerin göreceli ve gelip geçici olduğunu söyler. Kötülüğün varlığını, bu dünyanın mümkün olan en iyi dünya olmasıyla çözmeye çalışmıştır. Mümkün olan en iyi dünyada kötülüğün olması zorunluysa Tanrı'nın kötülüğe izin vermesinin ahlaken ve yeterli bir nedenden dolayı olabileceğini düşünmektedir.¹⁴

Aynı kitapta Philo'nun ağzından sorular sorup kötülük hakkındaki düşüncesinin temellerini de atmıştır. “Tanrı kötülüğü önlemek istiyor da gücü mü yetmiyor? Öyleyse O, güçsüzdür. Gücü yetiyor da kötülüğe engel olmak istemiyor mu? Öyleyse O, iyi niyetli değildir. Hem güçlü hem de iyi ise, bu kadar kötülük nasıl oldu da var oldu?”¹⁵ İşte bu kudretli ve iyi Tanrı'nın yarattığı evrende kötülüğün nasıl bulunabileceği sorusu kötülük sorununun en problemli alanına işaret etmektedir.

Kötülük sorunu çeşitli sınıflandırmalarla anlatılmaktadır. Biz de bu sınıflandırmalarla anlatmaya çalışacağız. Kötülük sorunu, egzistansiyel ve teorik olmak üzere ikiye ayrılır. Egzistansiyel boyutta kötülük problemi, önermeleri hem soyut boyutta hem de kişinin Tanrı'ya karşı tutumunu da içeren öznel tecrübesini ifade etmesidir. Teorik boyutta kötülük problemi ise, Tanrı ve kötülükle ilgili önermelerde mantıksal ve epistemik ilişkilerle incelenmesidir.

¹¹ Hume, *Din Üstüne*, 223-224.

¹² Mustafa Çevik, “David Hume’da Kötülük Sorunu”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 6/16 (2003), 34-35.

¹³ Zehra Vahapoğlu Bindesen, *Arthur Schopenhauer’da Kötülük Problemi ve Mutluluğun İmkânı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2019), 104.

¹⁴ Çevik, “David Hume’da Kötülük Sorunu”, 36-37.

¹⁵ Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi* (Ankara: Selçuk Yayınları, 1992), 147.

Egzistansiyel ve teorik kötülük türleri de kendi içinde varoluşsal, mantıksal ve delilci olmak üzere üçe ayrılır. Batıdaki din felsefesine göre ise verilen cevaplar da önce savunmacı ve teodise olmak üzere ikiye ayrılırken onlarda kendi içinde Süreççi, Augustinci ve İreneaus'çu olmak üzere üçe ayrılmaktadır.¹⁶

Varoluşsal kötülük problemini kısaca açıklamak gerekirse insanın kötülükten başka kaderi olamayacağını düşünenlere karşı bir başkaldırı hareketi olarak görebiliriz.¹⁷ Varoluşsal kötülük problemini savunanlar, Tanrı'nın Holocost gibi ölüm kamplarında sessiz kaldığı için protesto edilmesi gerektiğini düşünürler. Tanrı'yı, kullandığı yöntemlerle ilgili yargılar ve isyan edici bir pozisyon sergilerler. İnsanın kötülüğü tecrübe etmesinin dünyaya ve Tanrı'ya karşı tutumunu nasıl belirlediği hakkında tartışırlar.¹⁸ Varoluşçular, kötülük problemini soyut, kavramsal ve gerçek hayat boyutunda incelerler.¹⁹

Mantıksal kötülük probleminde ise teizmin düşüncelerinden yola çıkarak Tanrı fikrinin mantıken tutarsız olduğunu düşünen filozoflar bu tutarsızlığı göstermeye çalışmışlardır. Bu filozoflardan bazıları J. S. Mill (ö. 1873), F. H. Bradley (ö. 1924)'dir.²⁰ Son dönemlerin önde gelen isimlerden olan J.L. Mackie'ye (ö. 1981) göre de teizmin Tanrı anlayışının kadiri mutlak olması ve mutlak iyi olması ile dünyada kötülüğün bulunması durumu teizmin mantıksal olarak tutarsız olduğunu göstermektedir. Teistlerin bu çelişkiyi gidermek için Hume'a ait bu üç önermeden en az birinden vazgeçmeleri lazımdır fakat bu üç önermede teizmin Tanrı anlayışının temel öncüllerinden olan kadiri mutlak ve mutlak iyi olmasından vazgeçilemeyeceği ortadadır.²¹ Bazı çözüm girişimlerinde Tanrı'nın mutlak kudret kavramını korumakla birlikte revize edip yapamayacağı pek çok şeyin olduğunu da belirterek anlamı sınırlandırmaya çalışmışlardır.²² Fakat bu durumda da Tanrı'nın kudreti sınırlandırılacağı için istenilen başarıya ulaşamamıştır. Kötülük problemine mantıksal açıdan yaklaşan kimseler, teist anlayışı kendi içinde tutarsız görürler. Kötülük ile güçlü, iyi bir Tanrı'nın olmasının tutarsız ve akıl dışı olacağını düşünürler.²³ Mackie, bu şekilde Tanrı'nın var olmadığını ispat edebileceğini düşünmektedir. Mackie'ye göre kötülük problemi esasında Tanrı'nın mutlak kudreti ve mutlak iyi olduğunu düşünen teistler için de problemidir. Çünkü Tanrı'nın nitelikleri ile kötülük

¹⁶ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 98.

¹⁷ Hamdi Bravo, "Yöneten-Yönetilen İlişkisi/Çelişkisi", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2006), 21.

¹⁸ Bravo, "Yöneten-Yönetilen İlişkisi/Çelişkisi", 22.

¹⁹ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 41.

²⁰ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 37.

²¹ Michael Peterson, *Din Felsefesi Seçme Metinler*, çev. Rahim Acar vd. (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), 388.

²² Peterson, *Din Felsefesi Seçme Metinler*, 389.

²³ Bravo, "Yöneten-Yönetilen İlişkisi/Çelişkisi", 22.

çelişmektedir.²⁴

Kötülük probleminin *Delilci* versiyonuna gelirse bu kimseler Tanrı inancını tamamen reddetmese de onun makul olmayan bir inanç olduğu kanısına varmışlardır. Delilci kötülük problemini savunanlar, teizme tamamen tutarsızlıktan ziyade makul değil gibi bir ifadeyle daha ılımlı yaklaşmaktadırlar. Delilci kötülük problemini savunanlar, Tanrı'nın güçlü, iyi ve her şeyi bilen olduğunu kabul ettiklerinde mantıken mümkün dünyaların en iyisini yaratacağını düşünürler. Fakat dünyaya baktıklarında mümkün olan dünyaların en iyisi gibi olmadığını görürler. Dünyada karşılaştıkları delillerle Tanrı'nın varlığının makul olmadığını düşünürler.²⁵ Öte yandan delilci versiyonda kötülüklerin salt kötülüklerle dolu olup olmadığı konusu tartışılmaktadır. Sellerin vadiyi oluşturması veya volkanların dağları inşa etmesi insanlara kötülüklerin salt kötü olmadığını göstermektedir.²⁶ Ayrıca bu dünya sona ermediği için, Tanrı bu kötülükleri yapıyorsa bile hikmetini bilmek mümkün görünmüyor. Bundan dolayı olaya bütün halde bakmadığımız için yanılma ihtimalimiz bulunmaktadır. Bu argümana göre gerçekten de Tanrı kadir-i mutlak, mutlak iyi ise kötülüklerin ancak daha büyük bir iyilik için zorunlu olduğu düşünülebilir. Fakat daha büyük iyilikle ilgisi olmayan veya ona yol açmayan kötülükler teizmin aleyhine gözükmektedir.

Kötülük argümanlarına verilen cevaplardan biri olan *süreç* teodisesine gelirse Tanrı'nın tikellere yönelik bilgisinin potansiyel mahiyette olması dolayısıyla dünyadaki kötülüklerden sorumlu tutulamayacağı ve Tanrı'nın sıfatları ile kötülüğün var olmasının çelişmeyeceğini, sıfatlarının bu durumdan zarar görmeyeceğini düşünürler. Bu teodisenin öncüleri ise; Alfred North Whitehead (ö. 1947) ve Charles Hartshorne (ö. 2000)'dur.²⁷ Whitehead ve Hartshorne, Tanrı'nın sınırsız güce sahip olmadığını fakat varlığa etkisinin olduğunu yani yaratıcısı olmasa da onunla ilişki içinde olduğunu savunurlar. Konuyu daha iyi anlamak adına Whitehead'ın Tanrı anlayışına bakarsak Tanrı'nın biri değişmeyen, bir diğeri ise sürekli oluşmakta olan iki yönlü bir tabiatı vardır.²⁸ Ona göre Tanrı'nın sınırsız güce sahip olmaması ve oluşmakta olan tabiatı dolayısıyla sınırlandırılması olayı varlığın metafiziksel gereği zorunludur. Tanrı evrende bulunan yasalardan dolayı sınırlıdır. Tanrı evreni yaratmadığı için bundan dolayı da ondan sorumlu tutulamaz.²⁹

²⁴ J.L. Mackie, "Kötülük ve Mutlak Kudret", *Din Felsefesi Seçme Metinler*, ed. Michael Peterson (İstanbul: Küre Yayınevi, 2013), 388.

²⁵ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 63-66.

²⁶ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 84.

²⁷ Ferhat Akdemir, *Korkunç Kötülükler ve Tanrı* (Ankara: Elis Yayınları, 2014), 32.

²⁸ Rafiz Manafov, *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise* (Ankara: Elis Yayınları, 2019), 77.

²⁹ Manafov, *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise*, 79.

Tanrı'nın ibadet edilebilirlik özelliğine karışmadan kudret sıfatı ve diğer sıfatlarında değişiklik yapan süreç teodisesini savunan düşünürler, Tanrı ve sonlu varlıklar açısından değişme, gelişme ve evrim konularından bahsederler. Yaratılmış olanlar sürekli bir değişimin içindedir. Tanrı'nın yarattığı dünyanın nasıl ilerleyeceğini içeren ebedi imkanlardan oluşan ilk doğası ve yarattıklarının bu imkanlardan bazılarını seçtikleri vakit gerçekleşen tecrübe ve tepkilerini içeren ikincil doğası olmak üzere iki doğası vardır. Süreç teodisesini savunanlar özellikle ikincil doğası üzerinden hareket ederler. Yaratılmış olanların dünyada gerçekleştirdikleri, eylemlerinde tepkilerine göre değiştiğine göre Tanrı'nın da değiştiğini ve süreç içinde olduğunu düşünürler. Tanrı'nın mahiyetinde kötü olmadığını düşünürler.³⁰

Augustinci düşünceye göre ise evrendeki her şey bozulmadığı sürece iyidir. Kötülük dediğimiz şey ona göre doğasında iyi olan bir şeyin yanlış gittiğini gösterir. Kötülük, Tanrı'dan bağımsız pozitif bir şey değil, iyi olandan yoksun olma durumudur.³¹ Örneğin, insanın kör olması durumunu ele alırsak var olan göz iyi bir şeydir fakat gözün fonksiyonunu icra edememesi olayı kötülüğü oluşturmaktadır.³²

Aziz Augustine (ö. 430) kötülüğün insanın aslından kopmasının sonucu olduğunu düşünmektedir. Kötülüğün bir nedene bağlı olarak ortaya çıktığını düşünmektedir. Öte yandan kötülüğü bir nedene bağlamayan kimseler de vardır. *Irenausçu teodise* de bunlardan biridir. Bu teodiseye göre kötülüğün var olmasının sebebi insan ırkının tedrici olarak ilerleyip, ruh oluşturmaya içindir. Bu teodisenin izinden ilerleyen John Hick ise dünyanın, daha eksik olan yaratılışın daha mükemmel seviyeye ulaşması için zorunlu bir merhale olduğunu düşünmektedir. Hick, dünyadaki ruh oluşturmaya herkesin ulaşamayacağını söyler. Bundan dolayı ruh oluşturma evrensel kurtuluşla yani ahirette sona ereceğine inanmaktadır.³³

Irenaeus'a (ö. 202) göre insan, evrimsel gelişimin başında mükemmelleşme yetenekleriyle donatılmış fakat evrimsel gelişimi kendi iradesine bırakılmış bir varlıktır. Kötülükler ve sıkıntılar insanın ahlaki bakımdan olgunlaşma aracı olarak görülür.³⁴ İnsan akıl ve irade gücüyle yetkinliğe ulaşmaktadır. Irenaeus, Augustine'den iki yüz yıl önce kötülüğün insanı eğittiğinden bahsetmiştir. Irenaeus, insan ırkının gelişimini ikiye ayırmıştır. Akıllı ve manevi olarak yetenekli olan insanın kusurlu olduğu ama mükemmelliğe doğru gittiği evre ve özgür iradeli insanın yaşadığı evre, yani şu an yaşadığımız hayat. Birinci evre Tanrı'nın

³⁰ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 99.

³¹ Manafov, *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise*, 78.

³² Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 104.

³³ Peterson, *Din Felsefesi Seçme Metinler*, 365-366.

³⁴ Manafov, *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise*, 92.

imgesiyken, ikinci evre Tanrı'nın benzerliğidir.³⁵

Kötülük problemini savunanlara genel olarak bakarsak Varoluşçular, Tanrı'yı ve yarattığı kusurlu dünyayı kişisel ve ahlaki bir şekilde eleştirmiştir ancak insanların da kendi hayatlarından sorumlu oldukları unutulmamalıdır. Kötülükle mutlak ve iyi bir Tanrı'nın bağdaşmayacağını düşünen Mantıksal kötülük probleminde ise Tanrı'nın kötülükler için vermesinin bir nedeni olabileceği üzerinde durmamışlardır. Delilciler ise kötülüğün miktarının fazla olmasından şikâyet ederken öznel bir çerçevede düşünmüşlerdir. Çünkü; hayatında çok fazla kötülük yaşamış biri doğal olarak dünyada çok fazla kötülük olduğunu düşünebilir. Kötülük problemine cevap verip savunanlara bakarsak Süreç teodisesinde Tanrı'nın gücünün sınırlandırılması söz konusu olduğundan teizmin Tanrı anlayışıyla uyuşmayacaktır. Augustine ise kötülüğü iyilikten yoksun olma durumuyla açıklar. Ayrıca kötülükten insanı sorumlu tutarak özgür iradeye vurgu yapması bakımından önemlidir. Irenaeus ise kötülüklerle insanın olgunlaşacağından, ruhunu eğiteceğinden, insanın akıl ve irade gücüyle yetkinliğe ulaşabileceğinden bahsetmiştir. İnsanın özgür iradesi ve aklıyla kendini geliştirmesi, kötülükten uzak durması konularına değindiği için makul görünmektedir.

Kötülük problemi pratik hayatta karşılığı olan ve dünyaya bakış açımızı etkileyen ayrıca din felsefesinde de tartışmaların yapıldığı önemli bir olgudur. Şimdi ise kötülük olgusunun sinema ile ilişkisini, sinemada nasıl işlendiğini ve kötülük probleminin sinema ve felsefe ile bağlantısını inceleyeceğiz.

2. Sinema, Felsefe ve Kötülük

Sinema, sinematografi kelimesinin kısaltılmış halidir. Lumiere kardeşler buldukları aygıtı sinematografi ismini vermişlerdir. Aslında Yunanca devinim anlamına gelen kinema ile yazmak anlamına gelen graphein kelimelerinin birleşmesinden gelmektedir. Devinimi yapan anlamında yaşamı olduğu gibi yansıtmastan dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir. Amerika'da devinimli resim anlamında *motion picture*, *movie picture* ve en sonunda *movie* kelimeleri kullanılarak sinemaya verilen isimler zamanla değişime uğramıştır. Devinimli resim anlamı, zamana bağlı olarak filmin gösterildiği yer şeklinde genişlemeye devam etmiştir.³⁶

1894'te Thomas Alva Edison (ö. 1931) "kinetoskop" adı verilen cihazla kısa film gösterimi yaparak sinemaya başlamıştır. 1900'lerde Amerika'ya göçen insanların İngilizceyi bilmiyor oluşu, onları eğlenmek için kinetoskop cihazıyla çekilen sessiz sinemaya

³⁵ Manafov, *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise*, 93.

³⁶ Nijat Özön, *100 Soruda Sinema Sanatı* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1984), 7.

yönlendirmiştir. Zamanla sinemanın değeri, göçmenlerin gittiği ucuz bir halk eğlencesine dönüşmüş ve sinemaya gitmek küçümsenmiştir.³⁷ Çeşitli film şirketleri ve sinemalar kurulmuştur. Fakat kurulmasından kısa süre sonra sinemalar, kilise ve derneklerin deyimiyle ahlaka uygun yerler olarak görülmediğinden kapatılmıştır. Daha sonraları sansür kurulu kurulsun da artık sinemacılar Edison’a patent hakkı ödememek için Kaliforniya eyaletinin Los Angeles şehrindeki Hollywood bölgesine yerleşmişlerdir. Sinema bu bölgede kısa süre içinde büyümüş ve büyük şirketler burada yer almıştır. Bu bölgedeki şirketlerin çoğu göçmenlerden oluşmaktadır. Bu dönemde insanların ilgi gösterdiği filmlere bakacak olursak örneğin “Judith of Bethulia” isimli filmde Judith, eski ahitte de adı geçen İsrail halkını düşmanlardan koruyan bir kahramanın hikayesinden bahsetmektedir. Bir diğer ön plana çıkan film “The Birth of a Nation” ise, Amerika’nın güneyinin beyazlara bırakılmasını savunan bir film olup Amerika’da ırkçılığın güçlenmesine sebep olmuştur.³⁸

Sinema, görsel ve işitsel işaretlerden dolayı çok yönlüdür. Kendine özgü dağarcığıyla sinema dili ortaya çıkmıştır. Araştırma aracı olarak da kullanılan sinema için sanat denilmektedir. Bütün sanatlardan daha sonra ortaya çıktığı için yedinci sanat olarak nitelendirilirken, diğer sanatların hepsine açık olması ve kendi içinde diğer sanatları gerçekleştirebilecek olması bakımından tek sanattır.³⁹

Sanat sözcüğüne bakarsak tarihi uygarlığın işleyişi hakkında bize bilgi verecektir. Antikita’da yaşayanlar sanat olarak yedi şeyi bilirlerdi: tarih, şiir, komedi, tregedy, müzik, dans, astronomi. Her birinin ayrı ayrı kuralları olsa da hepsi ortak bir amaç uğruna bir araya geliyordu. Evreni ve evren içinde insanın yerini anlamak için bunlar birer araçtılar. Bir bakıma varoluşun gizlerini anlama yöntemini oluşturuyorlardı. Orta çağ üniversitelerinin müfredat programında bu yedi tür sanat kabul edilip öğretilirdi fakat yöntemi değişmiştir. Gramer, retorik ve mantık gibi analitik ilkelere göre yeniden düzenlenmiştir.⁴⁰

Sanat kelimesi, on altıncı yüzyılda ustalıkla eşanlamlı olarak kullanıldı, on yedinci yüzyılda güzel sanatlar kendi aralarında ayrışırken on sekizinci yüzyılda sanatçı ve zanaatçı ayrımı yapıldı. On dokuzuncu yüzyıla geldiğimizde ise bilim ön planda tutulup sanatın dünyayı idrak etmemize yardımcı olduğuna dair inanç, yerini “sanat sanat içindir bundan dolayı sanat amaçtır” inancına dönüşmüştür. Yirminci yüzyılda ise sanat yapıtı devre dışı bırakılıp geriye

³⁷ Bilal Yorulmaz, *Sinema ve Din Eğitimi* (İstanbul: DEM Yayınları, 2015), 23.

³⁸ Yorulmaz, *Sinema ve Din Eğitimi*, 25-26.

³⁹ Özön, *100 Soruda Sinema Sanatı*, 8.

⁴⁰ James Monaco, *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı Sinema, Medya ve Mültimedya Dünyası*, çev. Ertan Yılmaz (İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2013), 27.

yalnızca düşüncenin kalacağı şekilde soyutlaşmıştır.⁴¹

Sinema uygulamalı alandan çevresel, resimsel, dramatik, anlatısal, müzik alanlarına kadar hepsini kapsayıcı özelliktedir. Sinemanın politika anlayışını belirleyen bir yönü de bulunmaktadır. Sinemanın bu veçhesi sanat yapıtının toplumsal olarak nasıl kullanılacağına karar verir. Psikolojik belirleyeni ise sanat yapıtının yaratıcısının psikolojik durumunun bir belirtisini ifade etmektedir.⁴² Bundan dolayı bir sanat veya film incelenirken politik ve psikolojik etkileri göz önünde bulundurmak ve analiz etmek önemli rol oynayacaktır. İlk olarak sanat, kullanılmak için üretilmiş ekonomik bir ürün konumundayken zamanla bu kullanım psikolojik etkiler ortaya çıkarır, filmin etkisi toplumda yayılır ve bu bitmiş ürün artık politiktir. Bir sanat ürününün ne kadar apolitik olduğu düşünülse de mutlaka bir şekilde politik tarafı bulunmaktadır.⁴³

Filmler, sahne dramasına yakın gözüксе de sinemada resimsel sanatların canlılığı ve büyük bir anlatı kapasitesine sahip olması bakımından ayrılmaktadır. Bir oyunu gördüğümüz veya görmek istediğimiz kadarıyla izlerken, bir filmi yönetmenin bizden görmemizi istediği kadarıyla izleriz.⁴⁴

1920’de ünlü bir test yapan William Hudson (ö. 1922), Batılı kültürlerle iletişim kurmuş olan kırsal kesimdeki Afrikalı insanların iki boyutlu görüntülerdeki derinliği Avrupalılar gibi anlayıp anlayamadıkları üzerine bir araştırma yapmıştır. Afrikalıların bunu anlayamadıkları sonucuna ulaşmıştır. En basit görsel imgeler bile farklı kültürlerde farklı biçimde yorumlanmıştır. Yani herkes film izleyebilir ancak bazı insanlar görsel imgeleri diğer insanlara göre fizyolojik, etnografik, psikolojik olarak çok daha üst düzeyde kavrayabilir ve izleyen kişiler filme aktif olarak katılım sağlayabilirler.⁴⁵

Rudolf Arnheim (ö. 2007), filmin sanatsal olmasını sağlayan şeyin ne olduğunu sormaktadır. Gerçekliğin algıladıklarımız ile denk düşüp düşmediğini karşılaştırıp gerçeklikteki ve kameradaki görüntünün farklı olduğunu söylemektedir. Örneğin; insanın etrafındaki nesneleri gözüyle görme olayında bile belli bir alanı sabit bir noktadan ve göze yansıyan ışık ışınlarını düz bir yüzeye yansıtarak algıladığını ve nesnenin yeniden üretiminin bile mekanik bir işlem olmadığını söylemektedir. Sinemada kasıtlı bir şekilde başka açılardan çekilmesinin amacının da insana farklı duygular yaratması için olduğunu söylemektedir.⁴⁶

⁴¹ Monaco, *Bir Film Nasıl Okunur?*, 28-29.

⁴² Monaco, *Bir Film Nasıl Okunur?*, 33-35.

⁴³ Monaco, *Bir Film Nasıl Okunur?*, 37.

⁴⁴ Monaco, *Bir Film Nasıl Okunur?*, 50.

⁴⁵ Monaco, *Bir Film Nasıl Okunur?*, 151-153.

⁴⁶ Elif Nuyan, “Kısa Bir Sinema Felsefesi Tarihçesi: R. Arnheim, S. Eisenstein, A.Tarkovsky”, *Kaygı Dergisi* 16

Eisenstein (ö. 1948) ise sanatın doğada var olan bir çatışma olduğunu söyler. Bundan dolayı bilimde kullanılan her şeyi sanat alanına taşımamız gerektiğini düşünerek sanatla bilimi birleştirmeye çalışır. İlkçağlarda sanat ile bilginin bir olması gibi Eisenstein da sanatla bilimi birleştirmekle kalmamış, üstüne en yetkin sanatın da sinema olduğunu belirtmiştir. Sinema kitlelere ulaşan ve onları dönüştüren bir dildir. Seyirciye ulaşp onları ideolojik olarak etkileyip dönüştürmektedir. Eisenstein, bu dilin yönetmen ve izleyici tarafından da nasıl kullanıldığını da ilgilenmiştir.⁴⁷

Sinema birey ve toplum üzerinde de etkili olmuştur. Yönetmenin anlatımı, dili, dünya görüşü, olaylara bakışı, filmde kullandığı konu, kamera, ses, renk, aydınlatma hepsi öznel ve ideolojiktir. Yönetmen tamamen özgür olup egemen ideolojiyi sürdürebileceği gibi tam tersi olarak eleştirel de yaklaşabilir.⁴⁸ Yani sinema, yönetmenin dünyaya bakışını ve iç dünyasını izleyiciye göstermesi ve bazen de izleyicinin bakışı ile yönetmenin bakışının ortaklığı ile yeni bir dünya oluşmasına yol açabilmektedir. Kimi zaman iyi duygulara vesile olurken kimi zaman hayatı sorgulatır ve gerçeklere ulaştırır kimi zaman da insanları ırkçılık gibi şeyler etrafında toplamıştır. Belki de siyasetçilerin başkanlık seçimlerinde Hollywood’u gayri resmi propaganda aracı olarak kullanmasının sebebi de bu olabilir. Sinemanın insanlar üzerindeki etkisi dini alanda da sürmüştür. Örneğin “Star Wars” filmindeki *Jedi*, dini insanlarda o kadar etkili olmuştur ki Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, İngiltere ve Amerika’da kendine taraftar bulmuştur.⁴⁹ Sinemanın modern toplumda bir bakıma dinin işlevine ortak olduğu hatta dinin yerine geçtiğini bile düşünenler vardır. Toplumun kendi inancını değiştirip dinin “beyin yapıcı” işlevine ortak olur. Varoluşsal problemleri çözme ve evrenin anlamı gibi konularda artık filmlerin etkisi göz ardı edilememektedir.⁵⁰ Örneğin; Dogville halkına gönderilen Grace’in filmde insanlara iyi ve hoşgörülü olmayı öğretmek istemesi, İncil’in sevgi teması gereği kendine kötülük yapana bile sevgiyle karşılık vermesi gibi özelliklerden yola çıkarak seçilmiş kişi olan İsa’nın kadın versiyonu olarak gösterilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Görmek, çocukluk dönemimizdeki konuşmadan önce gelen ilk öğrenme biçimimizdir.⁵¹ Düşüncelerimiz ve hayata dair inançlarımız, nesneleri görme biçimimizi de etkilemektedir.⁵² İlk önce hayata görerek başlasak bile daha sonraları konuşarak

(2011), 135.

⁴⁷ Nuyan, “Kısa Bir Sinema Felsefesi Tarihçesi: R. Arnheim, S. Eisenstein, A.Tarkovsky”, 136.

⁴⁸ Yorulmaz, *Sinema ve Din Eğitimi*, 119.

⁴⁹ Yorulmaz, *Sinema ve Din Eğitimi*, 124-125.

⁵⁰ Mehmet Zafer İnanlar, “Hristiyan İnkültürasyon Aracı Olarak Sinema”, *Sinema ve Din*, ed. Bilal Yorulmaz (İstanbul: DEM Yayınları, 2015), 232.

⁵¹ John Berger, *Görme Biçimleri*, çev. Yurdanur Salman (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 7.

⁵² Berger, *Görme Biçimleri*, 8.

düşüncelerimizi dile getirip ilk baştaki görme biçimimizi düşüncelerimizin çerçevesi içinde sınırlandırırız. Sinema, yönetmenin dünyayı ve dünyaya dair düşüncelerinin sınırlarını görmemizi sağlamaktadır. İzleyici veya bir filozof filmi izlediği zaman kendi görme biçiminin sınırlarını aşmış, yönetmenin gözünden dünyaya bakmış olacaktır. İşte tam da bundan dolayı sinema ile felsefe ilişkisini düşündüğümüzde başka insanların dünyayı nasıl gördüğünü, neler hissettiğini anlayabileceğimiz ve kendi içimizde tekrar düşündüğümüzde bir çözüm veya bir aydınlanma yaşayabileceğimiz bir alan olarak sinema anlam kazanır. Pratik ya da düşünsel hayatta kendi içsel muhasebemizde ve hayata dair anlama ve anlamlandırma çabamızda farklı bir alan açmaktadır.

Gilles Deleuze'e (ö. 1995) göre insanların kaosa ilişkisinden felsefe, bilim ve sanat doğmuştur. İnsan içinde bulunduğu kaosa karşı düzen kurmak için yola çıktığında bu üç düşünce biçimi meydana gelmiştir. Felsefe kavramlarla, bilim fonksiyonlarla ve sanat ise duyumla bunu yapmaya çalışmıştır. Deleuze, bu üç düşünce biçiminin hepsinin ayrı ayrı üstünlüğü olduğunu düşünmektedir. Yine bu düşünce biçimlerinin aralarında fark olsa da aynı amaçla yola çıktıklarını ve birbirleriyle iletişim halinde olduklarını söylemektedir.⁵³

Deleuze, felsefenin amacının yeni kavramlar üretmek olduğunu söyler. Buna göre filozof, kavramını yaratırken önce saf düşünce biçiminde olan düşüncesini dışsallaştırarak kendi özel dünyasındaki süzgecinden geçirir ve kavram haline getirir. Buradaki ilk saf düşünce biçimi içselliğini ifade etmektedir.⁵⁴ Kavramla duyum arasında üçüncü bir kavramla bağ kuran Deleuze, bu kavramın "fikir" olabileceğini söyler. Aslında kavram ile duyum öz bakımından aynıdır fakat fikrin dışavurumu bakımından ayrılmaktadır. Duyumu oluşturan sanat, insan zihninde zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır. Düşüncenin irrasyonel boyutunu ortaya koymak için ihtiyaçtan doğmuştur. Felsefe ise düşünceyi bütünsellik içinde ele alır bundan dolayı bütünselliğini sağlaması adına felsefe sanatla, sanatta felsefeyle düşüncenin parçası olması adına birlikte çalışmalıdır. Deleuze, sanat ve felsefenin birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu söylerken; Rudowick de sanatın algı, felsefenin de kavram yarattığını ve her ikisinin de içkinlik düzleminden çıktığını söyleyerek Deleuze'un düşüncesine destek verir.⁵⁵ Öyleyse filozof dünyayı kavramla değiştirmeye, anlamaya çalışırken sanatçı da dünyayı duyumla değiştiren ve anlayan kişidir diyebiliriz.

Felsefe, sinema alanına imgeleri ortaya çıkarması bakımından katkıda bulunabilir. Aynı

⁵³ Özcan Yılmaz Sütçü, *Gilles Deleuze'de İmge Hareketi Olarak Sinemanın Felsefesi* (İstanbul: Sentez Yayınları, 2015), 24-25.

⁵⁴ Sütçü, *Gilles Deleuze'de İmge Hareketi*, 27-29.

⁵⁵ Sütçü, *Gilles Deleuze'de İmge Hareketi*, 35-37.

şekilde Deleuze, felsefenin de problemlerinin çözümü için sinemaya başvurduğunu dile getirmektedir. Çünkü sinemayı düşüncelerindeki çıkmazlarını yine düşünce ile çözmeye çalışan, düşünceyi bütün halde ele alan yaratım ögesi olarak görmektedir. Peki neden düşünce sinemanın bir parçasıdır? Deleuze'e göre sinema, felsefenin parçası olmaktan daha çok tarihsel bir biçimde ortaya çıkan düşünce imgesini dile getiren yaratım etkinliğidir. David Norman Rudowick ise sinemanın görsel ve işitsel olarak kültürün tarihsel ortaya çıkışı, gelişimi ve kültürün içindeki düşünceyi anlamak adına önemli olduğunu söyler.⁵⁶

Deleuze, sinemanın modern çağın yaşadığı krizleri aşmada yeni düşünme biçimlerine olan gereksinimin sonucunda çıktığını söylemektedir.⁵⁷ Sinema, modern dünyanın düşünsel ve varoluşsal dönüşümünün perdeye yansıtılmasıdır. Deleuze'ü daha iyi anlamak adına imgelerden ne kastettiğini açıklamamız gereklidir. Deleuze'e göre sinema iki imgeye ayrılır: hareket ve zaman. Hareket imgesine göre düşüncenin hareketleri eylemle somut hale gelmektedir. Zaman imgesi ise dünya ile bağı kopmuş modern insanın varoluşsal yaşantıları ve insanın dünya ile kopmuş bağına yeniden kurmak için bulunmaktadır. Her iki imge de düşünceyi soru biçimine çevirir, insanın modern dünyayı yeniden düşünmesine sebep olur ve bu imgeler sayesinde dünya ile kopan bağına tekrar kurmasını sağlar. Özellikle zaman imgesi düşüncede düşünülme-yeni sunarak dünya ile kopan bağı güçlendirmek için çaba sarf eder. İmgeler kendi hareket sapmasını üstlendiği zaman dünya bir bakıma askıya alınmış olur. Gerçekliğin bağlamından koparılacak filmin istediği zamanda tepki verme olayı gerçekleşir. İnsan yaşadığı dünyadan filmin zamanına giderek orada tepki vermektedir. İçinde bulunduğu zaman diliminden alınan insanın o anki etki-tepki, eylem, düşünce ve algılarını askıya alarak imge haline getiren sinema, algı eylem ilişkisini farklılaştırdığı için gerçekliği imge olarak askıya almaktadır. Yaşamı duyuşsal-motor ilişkisinin dışına çekmiş olur. İmgelerin görevi gerçek yaşamdan koparılan ve askıya alınan gerçekliğin⁵⁸ mümkün olabilecek bir dünyada tekrar tepki içine sokulmasıdır. Zaman imgesinin yaptığı bu durum aslında insanın bakış açısına göre gecikmiş bir tepkidir. İnsan kendi zamanındayken gerçekleştirdiği duyuşsal-motor ilişkisinden koparak filmdeki zamanın içine girdiğinde tepkisini göstereceği özne veya nesne göremez. Bu durum insanın dünyada katlanamadığı durumları katlanabilir hale getirmesi için motive eder. Kendi zamanından kopmuş olan insan, etkiye tepki ile karşılık veremediği için kendini güçsüz hisseder. Güçsüzlük ise insan düşüncesinin potansiyelini fark etmesini sağlar.

⁵⁶ Sütçü, *Gilles Deleuze'de İmge Hareketi*, 47-48.

⁵⁷ Özcan Yılmaz Sütçü, "Dünya ve insan imgesi: sinematografik inanç", *Felsefelogos: Sinemanın Felsefesi* (İstanbul: Fesatoder Yayınları, 2014), 28.

⁵⁸ Sütçü, "Dünya ve insan imgesi: Sinematografik İnanç", 29.

Potansiyelini fark eden insan aktif düşünmeden kesilir ve bu sayede düşüncede düşünülmei hiseder. Yani insan bu imge sayesinde film izlerken nesnel ve öznel gerçekliğı mekanik şekilde sürdürdüğü için düşüncesiyle baş başa kalır. Aktif düşüncede olmadığı halde hissettiğı güçsüzlük düşüncesiyle kendine inanan insan yeniden dünyaya döner. Böylece düşünülmei, mümkün olamayanı gerçekleştiren sinema sanatı, insanın dünyaya olan inancını yeniden üretmesine katkı sağlar. Bu etik problemlerle ilgilidir. Sinema sayesinde düşünmenin farklı biçimleriyle karşı karşıya kalan insan bu sayede yaşamı yeniden keşfetmiş olur.⁵⁹

Sinema, sanatın ve felsefenin güçlerini birleştirerek insanın dünyadaki konumuna ilişkin yeni bir düşünce oluşturması bakımından önemlidir. İnsan, içinde zaman zaman acı çektiğı dünyaya bağlanıp bağlanmamak arasında kalmış bir ruh halindeyken bu ruh halinden içinde ne insan ne de dünyaya ait olan hiçbir şeyin bulunmadığı ama her ikisini de içine alan sinematografik bilinç yaşanılabilir bir dünya kurmasına katkıda bulunabilir. Bu bilinç insanla, insan olmayanla veya bir kamera ile sağlanabilir. İnsan bu sayede dünyayla ilişkisini yeniden kurabilir. Sinema, özne ile nesne arasındaki bağı inançla yeniden kurmaktadır. Kişi sinema ile kendisiyle hesaplaştığı iç konuşmayı başlatmış olur.⁶⁰ Yani dünyadan kopan insan, tekrar dünyaya bağlanmak için filmin içinde bir sebep bulup iç hesaplaşma yaşayıp dünyayla ilişkisini tekrar kurabilir. Bundan dolayı insanın felsefi konulardaki çıkmazlarını sinema ile aşma düşüncesi insanı yaşadığı andan uzaklaştırdığı için bir çözüm yolu olarak kullanılabilir.

Felsefe nasıl kavramlarla üretiliyorsa sinema da imajlarla üretilmektedir. Yönetmen imajlarla düşünen insandır ve felsefeci kadar önemlidir.⁶¹ Hem felsefede hem de sinemada düşüncelerini başka insanlarla paylaşmak ve yeni bakış açılarıyla harmanlamak hayata hareketlilik katması bakımından benzerlik gösterirken bunu yapma biçimleri farklıdır.

Deleuze, felsefenin sinema üzerine düşünmediğini daha ziyade sinema kavramı üzerine düşündüğünü söyler. Bunlara ilave olarak da sinemadaki imajları sınıflandırdığını söylemektedir.⁶² Bergson ise “felsefe düşüncenin istikametine müdahale yapmaktadır” der.⁶³ Sinema da yönetmenin düşüncelerini kendi bakış açısından sunarak gösterdiği ve diğer insanların hayata bir de yönetmenin gözünden farklı bir şekilde baktığı ve sorguladığı alandır.

Sinema ile edebiyatın dolayısıyla felsefenin ve teolojinin ortak yönü bir dile veya aynı metne sahip olmalarıdır. Sinema da kendine özgü bir dile sahiptir. Nasıl ki geçmişte yaşamış

⁵⁹ Sütçü, “Dünya ve insan imgesi: Sinematografik İnanç”, 30-31.

⁶⁰ Sütçü, “Dünya ve insan imgesi: Sinematografik İnanç”, 33-36.

⁶¹ Serdar Öztürk, “Sinema ve Felsefe İlişkisi Üzerine”, *Sinefilozofi Dergisi* 2/3 (2017), 182.

⁶² Öztürk, “Sinema ve Felsefe İlişkisi Üzerine”, 130.

⁶³ Öztürk, “Sinema ve Felsefe İlişkisi Üzerine”, 184.

insanların fikir ve düşüncelerini anlamak için felsefeye ihtiyaç duyuyor, felsefenin analiz ve değerlendirmelerini anlayabilmek için felsefi bir dile hâkim olmak gerekiyorsa ve yine insanların tecrübelerini kavramak, tarihin bize sunduğu delillerden faydalanmak için tarih biliminin diline hâkim olmak gerekiyorsa aynı şekilde sinemayı kavramak için de sinemanın dili olan görsel dili okumayı bilmeliyiz.⁶⁴ Herkes görebilir fakat herkesin görsel imgeleri okuması farklı olmaktadır. Farklı kültür ve coğrafyada farklı yorumlanmaktadır. Filmler kültür içinde üretilmektedir ve o kültürü yaşayan toplum hakkında bilgi vermektedir.⁶⁵

Bir film, yazıdan bağımsız olarak, kendi başına felsefe yapabilmektedir. Sokrates (M.Ö. 399), yazı yazarak felsefe yapmanın üreticiliği ve öğrenci öğretmen diyalogunu engelleyeceğini düşündüğünden yazı yazmaya karşı çıkmıştır.⁶⁶ Sinema ile felsefe, tahayyülden hayata ve felsefenin ilk çıktığı yere agoraya inmesine sebep olmuştur. Sinema ile felsefe ihtiyaç eksenli yan yana devam ederek birbirinden beslenmiştir. Aralarında hiyerarşik bir ilişki bulunmamaktadır. Sinematik felsefe, sözlü felsefe ve yazılı felsefe hepsi birbirinden farklı tarzda olsa da bu durum bizim için bir zenginliktir. Bu sayede felsefeye daha farklı bakış açılarından bakma fırsatı elde ederiz. Sözlü veya yazılı felsefe sinemaya girdiği zaman artık biz bu felsefeye sinematik felsefe olarak bakmaktayız. Sinemaya giren felsefi fikirler, sinemaya girdiği anda artık sinemaya ve yeni alanlara doğru ilerler ve zamanla bu fikir taşar başka bir noktaya ulaşır.⁶⁷

Alain Badio, kavramlarla çalışan felsefe ile duygu ile çalışan sinema arasında paradoksal bir nefret ilişkisi olduğunu söylemektedir.⁶⁸ Felsefe ve sinemanın birbirinden yararlanması noktasında katı tez ve ılımlı tez olmak üzere iki tez öne sürülmüştür. Katı teze göre film, bağımsız ve yaratıcı tarzda felsefe yapabilir. İlimli teze geldiğimizde ise filmde yenilik ve bağımsızlık olması gerekir. Yani felsefi fikir felsefeden sinemaya geçmemeli, sinema kendi başına yeni felsefi fikirler üretmelidir.⁶⁹

Bazen soyut konuları anlamakta ve anlatmakta zorlandığımız anlar olabilir. İşte bu anlarda illüstrasyondan yararlanırız. İllüstrasyon, soyut olanı somut hale getirmek için kullanılır. Örneğin, kurnazlık konusunda çocuklara öğüt vermek için onların anlayacağı düzeye indirip somutlaştırılır ve resimli masal şeklinde onlara sunulur. Filmleri de bu şekilde düşünebiliriz. Filozoflara baktığımızda ise Platon'un (M.Ö. 348), görünüşler dünyası ve

⁶⁴ Fatih Toktaş, "Sinemada Tanrı Söylemi", ed. Bilal Yorulmaz (İstanbul: DEM Yayınları, 2015), 714.

⁶⁵ Toktaş, "Sinemada Tanrı Söylemi", 715.

⁶⁶ Serdar Öztürk, *Sinema Felsefesine Giriş Film- Yapımı Felsefe* (Ankara: Ütopya Yayınları, 2018), 7.

⁶⁷ Öztürk, *Sinema Felsefesine Giriş*, 8.

⁶⁸ Öztürk, *Sinema Felsefesine Giriş*, 36.

⁶⁹ Öztürk, *Sinema Felsefesine Giriş*, 41-45.

idealar dünyasından bahsederken bir mağara alegorisini kullandığını görüyoruz.⁷⁰ Sinema kendi başına imgeleme yaparken filozofların da zihinsel imgeleme yaptığını gördüğümüzde aslında bu iki alanın birbirinden uzak olmadığını bir kez daha görebiliriz.

Felsefenin sinemaya katkılarına gelirsek filme uygun kavramlar oluşturmaya yardımcı olmaları bakımından fayda sağlamaktadır. Felsefe de filmdeki imajlardan yola çıkarak daha önce felsefede tartışılmış kavramlarla ilişki kurarak yeni kavram ve yeni fikirlere yol açması bakımından sinemadan yararlanmaktadır. Yani film, izlerken imajlarda gördüğümüz felsefi kavramlarla sinematografik imaj arasında bağ kurmaya veya ikisi arasındaki farkları sorgulamamıza neden olmaktadır.⁷¹ Bizim felsefe alanından sinemaya başvurmamızın nedeni de budur. Manderlay filmindeki köle ve efendi rolleri, insanların doğalarında olan Nietzsche'nin bahsettiği güç istenci gibi insani zaaf ya da arzuları hatırlatmaktadır. Dogville filmindeki ahlaki kötülükler, bizi din felsefesinin önemli bir sorunu olan kötülük problemine ve yabancılaşma sorununa götürmektedir. Lars von Trier'in "Dalgaları Aşmak" filminde şizofreni olan bir kişi ele alınmaktadır. Bess adlı bu kişi toplumun diğer üyeleri tarafından kusurlu olarak görülse de kocası Bess'i diğer insanlardan daha güçlü ve toplumun sınırlarını aşan biri olarak görmektedir. Dalgaların sınırlandığı değil dalgaları aşmış bir kişidir. İşte tam bu noktada Trier, Spinoza'nın "Bir beden neler yapabilir?" sorusunu çağırır.⁷² Sinema, filozoflara yeni kavramlar üretmesi konusunda katkı sağlarken, felsefi kavramlar da sinemada sorgulanabilir.⁷³ Bu bize verilmiş bir zenginliktir. Çünkü farklı alanlar farklı bakış açıları, bir felsefecinin düşündüğü bir konuyu bazen bir yönetmenin gözünden tekrar düşünmesine ve yeni yaratımların ortaya çıkmasına katkı sağlayabilir.

Sinemanın din felsefesiyle ve onun bir konusu olan kötülük problemiyle ilişkisine değinecek olursak; günlük yaşantımızda kasırga, yangın, savaş ve ölüm gibi olayları deneyimlemesek bile sinema aracılığıyla deneyimleyebiliyoruz. Sonra bu konular hakkında düşünmeye ve sorgulamaya başlıyoruz. Öte yandan sinema aracılığıyla insanın varoluşu, doğası, toplumsal sorunları, din hakkında düşünmesi, kötülükler gibi çeşitli konular işlenmektedir. Din felsefesinde bu konuları kendi bakış açımızdan ve akıl süzgecimizden geçirerek düşünmekteyiz. Sinema aracılığıyla aynı konuları farklı mizaçta olan insanların nasıl değerlendirdiğine şahit oluruz. Hatta bir köpeğin ya da bir cansız bir varlığın gözünden hayat nasıl gözüküyor cevabını da edinebiliriz. Bu sayede olaylara daha geniş açıdan bakabilir ve

⁷⁰ Öztürk, *Sinema Felsefesine Giriş*, 47-49.

⁷¹ Öztürk, *Sinema Felsefesine Giriş*, 131-132.

⁷² Öztürk, *Sinema Felsefesine Giriş*, 137-138.

⁷³ Öztürk, "Sinema ve Felsefe İlişkisi Üzerine", 142.

belki de yeni düşüncelerin doğmasına sebep olabiliriz. Felsefe soyut düşündüğü için varlıklar görünmez hale gelebiliyor. Ama dünyadaki nesnelerle empati kurmak için ona yaklaşmak gerekiyor. Her insanın önyargıları, soyutlamaları, alışkanlıkları vardır. Bunlar insanın hayatla arasında duvar oluşturabilir. Sinema ile bu duvarları yıkıp insanın gerçekten ne düşündüğünü, neler yaşadığını görmeyi sağlayabiliriz. Bu sayede bir insanın kötülüğü neden yaptığı, kötülüğün doğasında neler olduğu gibi konulara da açıklık getirebiliriz.

Bizim bu çalışmamızdan önce yapılan sinemada kötülük problemiyle ilgili çalışmalara göz attığımızda karşımıza öncelikli olarak şu çalışmaların çıktığını görüyoruz; “Ortadoğu Sinemasında Kötülük: Zeki Demirkubuz Sinemasında Kötülüğün Sıradanlığı”. Bu tez kötü insanların iyi, iyi insanların kötü olabileceğinden, iyi ve kötü tanımlarımızın yeniden sorgulanmasına işaret etmesi bakımından önemlidir. “Yeni Türk Sinemasında Kötülük Problemi” tezi ise Türk sinemasında deontolojik ve ontolojik kötülüğü tartışmıştır. “O Mal em Anticristo de Lars Von Trier: Considerações sobre o mal, a teodiceia e o gnosticismo” isimli tez ise Trier’in “Deccal” filminden yola çıkarak sinemada kötülüğü, teodiseyi ve agnostisizmi incelemektedir. Görebildiğimiz kadarıyla bizim tezimizi diğer tezlerden farklı kılan özelliklerin başında Dogville ve Manderlay filmlerini kötülük bağlamında ele alan bir tezin bulunmaması gelmektedir. Tezimizi farklı kılan bir başka unsur ise Trier’in epizodik anlatım tekniklerini kullanarak çektiği Dogville ve Manderlay filmlerinde izleyiciyi etkilemeden film boyunca kötülük hakkında sorgulamasına imkân tanınmasıdır. Bu sayede tezimizde yönetmenin etkisinde kalmadan nesnel bir şekilde kötülüğü incelemeye çalıştık. Sinemada kötülük konusunu ele alan diğer tezlerde ise, izleyiciyi film izlediğini bile unutturan Hollywood tarzında etkileyici filmlerle konunun işlendiğini gördük. Biz de tüm bu sebeplerden dolayı bu alana mütevazı bir katkı yapacağını umduğumuz çalışmamızı yapmak istedik.

Çalışmamızdaki filmlerin yönetmeni Lars Von Trier ve Trier’in düşüncelerinin oluşmasında etkili olan Bertolt Brecht’ten (ö. 1956) bahsetmeliyiz. Lars Von Trier, Dogville (2003), Manderlay (2005) ve Washington adında üçleme devam filmleri yapmayı planlamıştır. Fakat Washington filmini çekmemiştir. Bu sebeple biz de Dogville ve Manderlay filmleri üzerinden tezimizi ele aldık. Çalışmamıza konu olan iki filmin yönetmeni Lars Von Trier, 30 Nisan 1956’da Danimarka’da dünyaya gelmiştir.⁷⁴ Babası yüksek devlet memuru olan Trier, ev ortamının sanat eserleri ve kitaplarla dolu olduğunu söyler.⁷⁵ Trier aileden gelen ateist bir

⁷⁴ Sevtap Metin, “Lars Von Trier’in Dogville ve Manderlay Filmleri ile Hukuku Düşünmek”, *Hukuk Kuramı Dergisi* 1/3 (2014), 2.

⁷⁵ Jack Stevenson, *Lars Von Trier*, çev. Begüm Kovulmaz (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005), 3.

inanca sahip olduklarını da söylemektedir.⁷⁶ Ailesinin Trier için hiç kural koymadan büyütmesi, onda kontrol altında olmamaktan dolayı korku yaşamasına sebep olmuştur.⁷⁷ Bu durum Lars'a büyük sorumluluk yüklemiştir.⁷⁸ Kendi kendine oluşturduğu ritüellerle rahatlamaya çalışmıştır. Trier, dini de çocukken yaptığı ritüellerin devamı olarak görmektedir. Çünkü ona göre din, kaos ortamından kurtarmayı vaat etmektedir.⁷⁹ 1976 yılına geldiğinde Kopenhag Üniversitesi sinema bölümünde üniversite eğitime başlamıştır. Üniversitede film çalışmalarına devam eden Trier, üç yıl sonra Danimarka Sinema Okulu'na başvurmaya karar verir. Burada yönetmenlik alanında uzmanlaşır.⁸⁰ Okulda Gert Fredholm isimli öğretmeninin, öğrencilerin geç saatlere kadar çalıştıkları kurgu stüdyosunu kapatmaya çalışmasından öğrencilerin protesto etmelerinden ve öğretmenin onları aristokrat gibi davranmakla suçladığından bahseder. Bundan dolayı Fredholm, hepsinin ismine bir soyluluk göstergesi olan 'Von' kelimesinin eklenmesinin uygun olacağını söyler ve Lars'ın yeni ismi, Lars Von Trier olur.⁸¹

Trier, 1980 yılında 'Noktürn' adlı okul projesini çekmeye başlamış ve bunu 'Son Detay', 'Rahatlama Görüntüleri' ve 'Suç Unsuru'⁸² gibi filmleri takip etmiştir.⁸³ Lars Von Trier, 1995 yılına geldiğinde öncülüğünü yaptığı bir grup insanla birlikte "Dogma 95" isimli bir bildiri yayımlar. Amerikan kültür endüstrisine bir başkaldırı olan bu bildiri, aslında bir filmin nasıl olması gerektiğine dair on kuraldan oluşan erdem yeminidir. Bildiriye göre; Hollywood'un sıkça kullandığı çekim tekniklerinden uzak durulacak, yakın çekim tekniği, el kamerası kullanılacak, dekor ve set olmayacak, prova yapılmayacaktır. Amaç, yönetmenleri ve sinemayı içinde bulundukları sahte dünyadan kurtarıp onlara tekrar özgürlük getirmektir.⁸⁴

Trier'i bu konuda etkileyen Bertolt Brecht, yirminci yüzyılın en etkili tiyatro yönetmeni ve oyun yazarıdır.⁸⁵ Toplumun ahlaksızlığını, bozulmuş durumunu burjuvayı eleştirerek ortaya koyduğu "Üç Kuruşluk Opera" oyunuyla tüm dünyaya sesini duyurmuştur.⁸⁶ Daha sonra

⁷⁶ Lars Von Trier, *Sinema Tutkusu*, çev. Selim Özgül (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2015), 133.

⁷⁷ Trier, *Sinema Tutkusu*, 135.

⁷⁸ Metin, "Lars Von Trier'in Dogville ve Manderlay Filmleri ile Hukuku Düşünmek", 3.

⁷⁹ Trier, *Sinema Tutkusu*, 136.

⁸⁰ Stevenson, *Lars Von Trier*, 6-13.

⁸¹ Stevenson, *Lars Von Trier*, 14-16.

⁸² Stevenson, *Lars Von Trier*, 21-29.

⁸³ Trier, *Sinema Tutkusu*, 173.

⁸⁴ Aylin Kılıç, "Sinemada Kadın Olmak": Danimarka'nın "Asi Çocuğu" ne kadar "Asi", *RH+Sanat Dergisi* 27 (2006), 4.

⁸⁵ Mehtap Baykal, *Bertolt Brecht'in "Der kaukasische Kreidekreis" ve Wolfgang Borchert'in "Draußen vor der Tür" adlı eserlerinde 1945 sonrası Alman Tiyatrosunun Teknik ve İçeriksel Yönelimleri* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 24.

⁸⁶ Çiğdem Erken, "'Üç Kuruşluk Opera' nın Tarihçesi Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 52 (2021), 193.

“Sezuan’ın İyi İnsanı” isimli tiyatrosunu yazmıştır. Lars Von Trier’in, Bertolt Brecht’in “Üç Kuruşluk Opera” ve “Sezuan’ın İyi İnsanı” oyunlarından etkilenecek Dogville filmi çektiği bilinmektedir. Her iki oyunda da toplumun sorunları incelenmiş ve seyircinin sorgulanması sağlanmıştır.

Bertolt Brecht, günümüzde epik tiyatro kavramında akla ilk gelen isimdir. Epik tiyatro, Batı tiyatrosunun referansı olan Aristoteles’in (M.Ö. 322) klasik tiyatro anlayışının karşısında durmaktadır.⁸⁷ Klasik tiyatro anlayışında amaç seyircinin müzik, dekor ve duygularla kendini izlediği oyuna kaptırmasını sağlamaktır. Brecht ise seyircinin izlediği film ya da oyunda düşünmesini, sorgulamasını amaçlar. Burada klasik tiyatro ve Hollywood’un sıklıkla kullandığı Aristoteles’in “üç birlik kuramı”ndan bahsetmeliyiz. Bu kuram; mimesis, özdeşleşme ve katharsis’den oluşuyor.⁸⁸ Aristoteles, Poetika eserinde “epos, tregedy, komedy gibi sanatların genel olarak taklit (mimesis) olduğunu” söylüyor.⁸⁹ Bu anlamda mimesis, oyuncunun gerçek dünyayı taklit etmesidir. Bu anlayışa göre mimesis ne kadar gerçeğe yakın olursa o kadar etki yaratır. Dekorun, ışığın, oyuncuların gerçek hayatı taklit etmesi amaçlanır. Özdeşleşme ise seyircinin oyundaki kahramanla kendisi arasında duygusal bağ kurmasıdır. Katharsis’de ise seyirci acı, korku gibi duygularından özdeşleştiği kahraman sayesinde arınır.⁹⁰ Yani herhangi bir Hollywood filmi izlediğimizde filmin başından itibaren gerçek hayatın taklidi olması bizi içine çeker ve kahramanı kendimizle özdeşleştirmemize sebep olur. Örneğin; ona acıdığımızda aslında acı duygumuzu harekete geçirip bunu kahraman aracılığıyla ruhumuzdan uzaklaştırıp filmin sonunda katharsise ulaşır ruhumuzdan acı, korku gibi duyguları arındırmış olmanın verdiği rahatlamayla filmi bitirmiş oluruz. Bu durum insanın rahatlamasını sağlasa da öyküyü, yönetmenin vermek istediği mesajı, toplumun sorunları karşısında insanın sorgulamasını sağlayamıyor ve bu da sinemanın, yönetmenin amacına ulaşmasına engel oluyor. Bu sebeplerden dolayı Brecht, katharsis yerine “karşı katharsis” kullanılmasının gerektiğini savunuyor.⁹¹ Bunun için de mimesis yerine yabancılaştırma tekniği kullanılır.

Yabancılaştırma kavramıyla yapmak istenilen şey, tıpkı bir nesneyi gözümüze çok fazla yakınlaştırdığımızda göremeyip biraz gözümüzden uzaklaştırdığımız zaman daha net

⁸⁷ Baykal, Bertolt Brecht, 28-33.

⁸⁸ Dilan Tüysüz, “Brecht Estetiğinin Sinemadaki Yansımaları: Michael Haneke Sineması”, III. Doğunun Batısı Batının Doğusu Konferansı, (Makedonya: Doğu Batı Yayınları, 2018), 80.

⁸⁹ Aristoteles, Poetika, çev. İsmail Tunalı (İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1987), 10.

⁹⁰ Mehmet Bağır, “Aristoteles’in Mimesis ve Katharsis Kavramları Üzerinden Bir Film İncelemesi: Dogville”, Egeia dergisi 2 (2018), 43.

⁹¹ S. Mete Akbaba, “Lars Von Trier’in Uygarlığın Huzursuzluğu”, Birikim Dergisi, 372 (2020), 1.

görebildiğimiz gibi filme kendimizi kaptırmak yerine biraz mesafe koymakla her şeyin daha net anlaşılmasını sağlamaktadır. Epik tiyatrodan yabancılaştırmayı sağlamanın bir tekniği epizodik anlatımdır. Bu anlatımda oyun kendi içinde bağımsız bütün teşkil eden bölümlere ayrılır.⁹² Örneğin; ironik ses tonuyla oyunun her bölümünün başlangıcında o bölümde ne olacağını özetleyen anlatıcı bulunmaktadır.⁹³ Lars Von Trier'in *Dogville* ve *Manderlay* filmlerinde Brechtien sinema, epik tiyatro ve epizodik anlatımdan esinlendiğini görüyoruz. Toplumsal ahlak sorunları üzerinde sorgulatmayı kendine amaç edinmektedir.⁹⁴ Zaten Trier'e göre "İyi bir film ayakkabının içinde kalmış taş benzer."⁹⁵ Tıpkı ayakkabının içindeki taş gibi filmin sonunda insanı rahatsız edici yoğun duygular oluşturmalıdır. İşte bundan dolayı yabancılaştırma tekniği Trier'in sık sık kullandığı bir tekniktir.

İleriki bölümlerde Trier'in epizodik ve yabancılaştırma tekniklerini kullanarak çekmiş olduğu *Dogville* ve *Manderlay* filmlerinin öyküsünü anlatacağız, ardından film analizi yaparak filmde bulunan ahlaki kötülükle ilgili konuları ele alacak ve bunları felsefi bir şekilde tartışacağız.

⁹² Tüysüz, "Brecht Estetiğinin Sinemadaki Yansımaları: Michael Haneke Sineması", 84.

⁹³ Hasan Erkek, "Brecht'ten Trier'e Epik Yapı ya da Kapitalizmin Köpek Kent'i *Dogville*", *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 5 (2011), 59.

⁹⁴ Didem Yıldırım, "Teatrallığın sinemadaki izleri: *Dogville* gerçek bir oyunun filmidir", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi* 34 (2012), 37.

⁹⁵ Feyza Şule Güngör, *Sinemada Felsefe* (Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 2018), 47.

I. BÖLÜM

1. DOGVILLE FİLMİ VE KÖTÜLÜK PROBLEMİ

Bu bölümde Lars Von Trier'in *Dogville*⁹⁶ filmi prolog ve öyküsünü anlatacağız. Ardından filmin analizi yapılacak olup filmde Grace'in yaşadığı kötülükler üzerinden yola çıkarak ahlaki kötülük problemini tartışacağız. Dogville halkının kötü eylemleri kapsamında ele aldığımız kötülüklerde, tikelde tümeli yakalamak mantığıyla genel olarak kötülük problemini tartışacağız. Grace'in Dogville halkına tüm masumiyeti, fedakarlığı ve hoşgörüsü ile yaklaşıp bu kasabanın insanları arasında iyiliği yaygınlaştırmayı kendine amaç edinmesiyle başlayan yolculukta amacına ulaşamadığında yaşadığı karakter değişimini göreceğiz. Kötülüklerin olduğu bir toplumda iyi olmak ve bu iyi hali korumaya çalışmanın yanında diğer insanların da iyi olması için çabalamak bize zarar verir mi? Sonsuz hoşgörü ve iyilikler kötülüğün bitmesi için yeterli midir? Dogville var olmasa dünya daha iyi bir yer olabilir miydi? Bu soruların cevaplarını bu bölümde bulmaya çalışacağız.

1.1. Dogville Filminin Öyküsü

Dogville filmi bir prolog ve dokuz bölümden oluşur. Prolog kısmı genel olarak Dogville kasabasının ve karakterlerin tanıtıldığı giriş kısmıdır. Film, kameranın tüm kasabayı kapsayacak şekilde tepeden çekmesi ve anlatıcının ironik sesiyle 'Dogville kasabasının hazin öyküsü' diyerek başlıyor. Dogville, Amerika'nın Rocky dağlarında bir kasabadır. Kasabanın içinden geçen 'karaağaç' anlamına gelen 'Elm' sokağına bölgede hiç karaağaç olmamasına rağmen bu isim verilmiştir. Dogville halkı iyi ve dürüst insanlardan oluşur. Anlatıcı kasabanın perişan binalarından bahseder fakat birkaç kapı haricinde hiç bina bulunmamaktadır. Bununla birlikte dekorda yok denecek kadar azdır. Filme geçmeden önce karakterleri tanımalıyız.

Tom: Kasabada pek fazla gezmeyi sevmeyen, kasabanın tek yazarıdır. Yazdıkları birkaç kelimedenden ibaret olsa da yazılarını çekmecesinde özenle saklayan biridir. Kasaba halkını bilinçlendirmek için ahlaki güçlendirme toplantıları düzenler.

Thomas Edison: Kasabadaki en iyi denilebilecek binada oğlu Tom'la birlikte yaşayan, radyoda hafif müzik dinlemeyi seven, emekli bir doktordur. Prolog kısmında Tom Sawyer'in kitabını okuduğunu görüyoruz.

Olivia: Siyahi bir temizlikçidir. Sakat olan kızı June' un bakımıyla ilgilenmektedir.

⁹⁶ Lars Von Trier, *Dogville* (Film, 2003).

Chuck: Elma bahçeleri olan, kasabaya dışarıdan gelmiş, Vera ile evli ve yedi çocuk (Dahlia, Olympia, Diana, Athena, Pandora, Jason, Achilles) babasıdır.

Vera: Chuck ile evli, çocuklarına düşkün ve şiddetle verilen çocuk eğitimine karşı, çok duygusal bir kadındır.

Grace: Kasabaya sığınan, güzel, nazik, merhametli bir kızıdır.

Musa: Dogville kasabasının bekçiliğini yapan köpektir.

Martha: Her saat başı kilise çanını çalmakla görevlidir. Aynı zamanda kiliseye ait orgu çalan kilise görevlisidir.

Bill Henson: Tom'un her gün damada galip geldiği akıllı sayılmayan ancak mühendislik okuyan çocukluk arkadaşıdır. Her gün Tom'a yenilmemek ve dama oynamamak için bahaneler türetir.

Liz Henson: Bill'in kız kardeşidir. Çekici, güzel ve akıllı olduğunu tüm kasaba erkeklerinin kendini beğendiğini düşünür.

Bayan Henson: Bill ve Liz'in annesidir.

Ginger ve Gloria: Kasabanın tek ve en pahalı dükkanının sahipleridir. Bektaşi üzümleri ve zencefil yetiştirdikleri bir bahçeye sahipler.

Ben: Sürekli içki içen haftada bir kerhaneye giden evi olmadığı için garajda yaşayan bir nakliyecidir.

Jack Mckay: Evinin penceresi her zaman kapalı olan, gözleri görmediği halde bu durumunu kasabaya belli etmemeye çalışan ve bundan dolayı sürekli görüyor olduğunu insanlara kanıtlayıcı ifadelerle konuşan bir ihtiyardır.

Prolog ve karakterler tanıtıldıktan sonra artık Dogville'in hikayesine geçebiliriz.

Dogville filminde, 1930'lu yılların Amerika'sına gidiliyor. Bu yıllar içerisinde karanlığın getirdiği dinginlik yaşanmaktadır. Peşini bırakmayan mafyadan kaçan güzel bir kadın olan Grace, yaşamını sürdürmek için Dogville adlı küçük bir kasabaya gider. Dogville kasabasında hayatına devam eden Tom, bir gece silah sesleriyle uyanır ve gangsterlerden kaçan Grace ile tanışır. Gangsterler kasabaya gelir ve Tom'a bir kart verir. Tom, Grace'in saklanması için kasabalıları bir araya toplar onlarla konuşur. Grace, kasaba halkıyla tanışır ve kasabalılar onu daha yakından tanımak için iki hafta süre tanır. Kasaba halkı, geçmişinden kaçan Grace ile kısa sürede tanışır ve onu kabul ederler. Grace, güzel, iyi kalpli, nazik bir kızıdır. Öyle ki köpek Musa'nın kemiğini çaldığı için kendine ceza vermek ister ve Tom'un ikram ettiği ekmeği bile geri çevirir.

Grace, kasaba halkına kendini kabul ettirmek için onların sevgisini kazanmak zorundadır. Bu amaçla kasabadaki herkese işlerinde yardım etmek ister ancak kasaba halkı

Grace'in yardımını istemez ve ona ihtiyaçlarının olmadığını söylerler. Grace'in kasabalılara kendini kabullendirme yolunda attığı adımlar Ginger ve Gloria'nın dükkânında Bektaşî üzümlerinin otlarını temizleme işine alınmasıyla karşılık bulur ve böylece Grace ilk işine başlar. Sonra tüm kasabanın pek de önemli olmayan ama yapılırsa da güzel olacak ufak tefek işlerini yapmaya başlar. Örneğin; Vera'nın yedi çocuğuna bakıcılık, temizlik, taşımacılık gibi işler yapmaktadır. Bu küçük işlerle yavaş yavaş kasaba halkını tanımaya başlayan Grace, Thomas Edison'a da yardım etmeyi teklif eder fakat Edison Grace'in yardım teklifini geri çevirir. Bunun üzerine Grace, Thomas'a kibirli olduğunu söyler. Yardımını geri çeviren ve Grace'i istemeyen diğer isim de Chuck'tır. Grace'e "Daha seni kandırmadı mı Dogville?" diyerek bu kasabaya dışarıdan geldiğini anlamasını sağlar. Grace'in Dogville'de geçirdiği güzel günlerin ardından artık her şey değişmeye başlar ve bu kasabada yaşamaya devam ettikçe kasabanın karanlık yüzünü keşfeder.

Sakin bir yaşam süren Dogville halkının yaşamı, Grace'in kasabaya gelmesiyle değişmeye başlayacaktır. Bu küçük kasaba için son derece tehlikeli bir kadın olarak görülmeye başlanır. Grace, burada yaşamak için kasaba halkından onay almış olsa da sonrasında yaşanan olaylar ibret verici haldedir. Önceleri Grace'e ve bu yeni duruma karşı son derece çekingen olan kasaba halkı, almış oldukları bu riski gerekçe göstererek Grace'den sonu gelmek bilmeyen cüretkâr isteklerde bulunmaya başlarlar. Artık hayat Grace için oldukça zor bir hale gelir.

Grace, Dogville halkına işlerinde yardım etmeye devam eder ve artık bunun karşılığında ücret almaya başlar. Grace para kazandıkça Ginger ve Gloria'nın dükkanındaki yedi biblodan teker teker almaya ve biriktirmeye başlar. Dogville de misafir olan Grace'in kalması için bir yer ayarlar. Kasabaya ilk kez polisler gelir ve Grace'in adının ve fotoğrafının bulunduğu üzerinde aranıyor yazan bir ilanı bırakıp giderler. Dogville halkı, ihbar etmeyi akıllarından geçirseler de ihbar etmemeye karar verirler.

Bir gün Grace, Jack Mckay ile sohbet ettiği sırada Jack'in gözleri görüyormuş gibi yapmasına dayanamayıp penceresini açar. Jack, ışıkları çok sevdiğini ama fazla ışığa maruz kalmaktan dolayı oluşan körlükten bahsederek kör olduğunu itiraf eder.

Kasaba halkı 4 Temmuz Amerika Bağımsızlık Günü'nü kutlarlar. O gün kimse çalışmaz, sadece eğlenirler. Tom ve Grace birbirlerine âşık olduklarını söylerler. Tüm kasabanın bulunduğu bir yemek masasında eğlenirken Jack Mckay, Grace sayesinde insanlara kör olduğunu açıklamayı kabul ettiğini ve yine Grace sayesinde kasabanın daha güzel bir yere dönüştüğünü söyler. Herkes Grace'den memnun gözüküyordur. Tam da bu sırada polisler ikinci kez kasabaya gelir. Polisler, Dogville halkına ilanı yenilemek için geldiklerini Grace'in tehlikeli olduğunu hatta çok yakın bir zamanda hırsızlık yaptığını, onu getirene ödül

vereceklerini söylerler. Grace, uzun zamandır Dogville halkıyla birlikte yaşadığından dolayı hırsızlık yapması mümkün değildir. Polisin yalan söylediği ortadadır bundan dolayı da onlar Grace'i korumaya devam ederler. Ancak polis gittikten sonra doğruyu söyleyemedikleri için kendilerini kötü hissederler. Dogville halkının tedirgin olmasından dolayı Grace'in buna karşılık olarak yeniden kendini kasabaya kabul ettirmesi için artık daha az ücret alıp herkesin işine günde iki kez yardım etmesi gerekir. Grace, Tom'un kendisini ihbar etmesinden korktuğu için gangsterlerin verdiği kartı ne yaptığını sorar. Tom ise onu çekmecesinde sakladığı halde yaktığını söyleyerek Grace'i kandırır. Grace bundan sonra daha fazla çalışır tüm kasabaya yardım etmek için oradan oraya koşturduğu sırada kestirme olması için Gingerların Bektaşî üzümlerinin ortasındaki yoldan geçer. Bu durum üzerine Ginger, Grace'e onun yabancı olduğu için oradan geçmemesi gerektiğini söyler. Grace, Chuck'a elma toplamada yardım ettiği sırada Chuck, Grace'i öpmek ister ve Grace buna karşı çıkınca Chuck sinirlenir. Hatta kendisine itaat etmediği için Grace'i ihbar etmekle tehdit eder. Jack Mckay ise Grace ile sohbet ettiği sırada Grace'in bacağına dokunmaya başlar. Öbür yandan Vera'nın oğlu Jason sürekli Grace'in kucağında oturmak ister.

Vera'nın oğlu Jason, kötü bir çocuk olduğunu düşünür ve bundan dolayı Grace'den kendisine vurmasını ister. Grace vurmak istemez fakat Jason onu tehdit eder ve Grace'de vurur. Adeta Grace, artık cennet bahçesinde dalından düşmek üzere olan elma gibidir. Grace, Vera'nın çocuklarına bakıcılık yaptığı sırada Dogville kasabasına polisler üçüncü kez gelirler. Bu sefer Chuck, Grace'i tehdit eder. Polisleri göndermenin karşılığında Grace'e tecavüz eder. Bu sırada kamera geniş çekim yapar ve Dogville halkının tecavüz sırasında ya olayı görmediklerini ya da günlük hayatlarına devam ederek umursamadıklarını gösterir.

Grace başına gelen her şeyi Tom'a anlatır. Diğer taraftan Vera oğluna vurduğu için Grace'e kızar ve Chuck, Grace'e elma bahçesinde ikinci kez tecavüz eder. Jack Mckay ise artık çekinmeden Grace'i taciz eder. Kasabalı artık Grace'e ücretini vermeyi keser. Tom'un yardımlarıyla Grace, Ginger'ların dükkanındaki diğer bibloları da alarak sayılarını yediye tamamlar. Bir gece Vera ve Liz Grace'in evine gelip Chuck ile onu elma bahçesinde gördüklerini söylerler. Kocasını ve ailesini çok seven Vera canı yandığı için Grace'e ders vermek ister, bundan dolayı Grace için çok önemli olan bibloları kırmaya başlar ve Grace'e “Eğer ağlamazsan kırmaya devam etmeyeceğim” der. Grace ağladığı için Vera bibloların hepsini kırar. Grace için biblolar, kasabaya ait olduğunun göstergesi ve uğradığı zulümler karşısında onlara katlanmasının bir sembolüdür. Grace insanların zulümlerine artık dayanamaz ve bu kasabadan kaçmak istediğini Tom'a anlatır. Tom, Grace'e “Ben'e on dolar verirsen kamyonunun arkasında seni istediğin yere götürebilir” der. Grace parası olmadığını söyler,

bunun üzerine Tom babasının dolabından para alabileceğini söyler. Ertesi gün Grace, Ben'e parayı verir ve içi elma ile dolu olan kamyon arkasına saklanarak kasabadan kaçar. Ancak bir süre sonra kamyon durur ve Ben kamyonun arkasına girip Grace'e dışarıda polis olduğunu bu işin on dolar için çok tehlikeli olmaya başladığını söyler. Grace başka parası olmadığını söylediğinde Ben, Grace'e tecavüz eder. Tekrar yola çıkarlar ve bir süre sonra araba durur. Grace dışarı çıktığında tekrar Dogville kasabasıyla karşılaşır. Kasaba halkı bir gece önce Grace'in kaçabileceğini düşünmüş bundan dolayı önlemlerini almıştır. Grace'in bir daha kaçmaya çalışmaması adına boynuna Bill'in yaptığı tasma takılır. Tasmanın diğer ucu zincirlerle birlikte ağır bir taşla bağlıdır.

Tom, kasaba halkına babasının dolabından Grace'in para çaldığını söylediğini Grace'e itiraf eder. Tom, Grace'e kendisine yardım ettiğini kasabalılar bilmesin diye yaptığını da söyleyerek Grace'i kandırmaya devam eder. Kasaba halkı artık Grace'e kötü davranmaya başlar. Neredeyse tüm kasaba erkekleri Grace'e tecavüz eder. Tom, Grace'e başına gelen tüm gerçekleri anlatması ve kasaba halkıyla yüzleşmesi için toplantı yapmasını söyler. Toplantı da Grace her şeyi anlatır ama halk inanmaz. Grace odasına gittiğinde Tom, Grace'e senin yanımdayım der ve onunla birlikte olmak istediğini söyler ama Grace bunu istemez. Grace Tom'un da kendisine tüm kasaba halkı gibi davranmak istediğini ve kendisinden şüphe duyduğunu söyler. Grace'in söylediklerinin doğru olduğunu bilen ama inanmak istemeyen Tom, kızgınlık duyar. Artık Grace herkes için tehlikelidir. Tom, gangsterlerin verdiği kartı alır. Hesaplaşmanın yaşandığı gecede Dogville karla kaplı haldedir. Ertesi gün ise güneşlidir ve Grace'e herkes iyi davranmaya başlar. Tom, Grace'e yazdığı romanın bir bölümünü dün gece tamamladığını ve romanın Dogville ile ilgili olduğunu söyler. Grace, adını Dogville koymasını önerir. Beş gün sonra Grace, Olivia'nın sakat kızı June'un yatağını topladığı sırada birden bu yatağı boşa topladığını burada kimsenin yatmayacağını düşünür.

Daha sonra Dogville halkı, Grace'i kaçırsın diye odasına kitler ve bekledikleri gangsterler gelir. Tom gangsterleri karşılar ve eliyle Grace'i onlara teslim eder. Gangsterler, Grace'i tasmaından kurtarır ve arabanın içine binmesini söylerler. Bu sırada arabanın içinde oturan adamın Grace'in babası olduğu anlaşılır. Grace'in babasına kibirli olduğunu söylemesi üzerine tartışma çıktığını ve ondan kaçmak istediği için de Dogville'e sığındığı anlaşılır. Babasıyla arabada geçen diyalog şöyledir;

-Baba: Katil çocukken ihmal edilmişse bu sana göre gerçek cinayet sayılmaz. Koşulları suçluyorsun, sana göre tecavüzcüler ile katiller kurban olabilir. Ama bence onlar köpek ve kendi kusmuklarını yalıyorlarsa onları kamçılarlamak lazım.

-Grace: Köpekler doğaları ne emrediyorsa onu yapar. Neden affetmiyoruz?

-Baba: Köpeklerle bu şekilde öğretemezsin. Kimsenin senin yüksek ahlaki değerlerine ulaşamayacağından o kadar eminsin ki onları bağıslıyorsun. Yeri geldiğinde merhamet et, ölçütün olmalı. Sen kendi günahların için ne ceza çekiyorsan bırak onlar da çeksin.

-Grace: Ama onlar insan.

-Baba: Hayır. Her insan hareketlerinden sorumlu tutulmak ister mi? İster, ama sen bu fırsatı onlara vermiyorsun.

-Grace: Buradaki insanlar ellerinden geldiğince davranıyorlar.

-Baba: Düşün. Güçlerimizi birlikte kullanalım.

Grace, doğru bulmadığı için babası ve adamlarından kaçmıştır fakat sığındığı Dogville ile kaçtığı babası arasında bir fark kalmadığını da görmüştür. Daha sonra Dogville'in yerinde olsam ben de yabancılara karşı onlar gibi davranırdım diye düşünür. Fakat daha sonra onlar gibi davranırsa bile yaptıklarını savunamayacağını düşünür. İnsanlık ve dünyanın daha iyi bir yer olması adına babasının gücünü kullanmaya karar verir. Bu arada Grace, Tom'la yüzleşir ve Tom'un gangsterleri çağırdığını öğrenir ve dünya üzerinden yok olması gereken bir kasaba varsa burası orası diye düşünür. Grace, babasına gücünü kullanmak istediğini söyler. Kasabadaki herkesin ölüm emrini verir, çocukların ise anne babalarının gözünün önünde öldürülmesi eğer anne babaları ağlamamayı başarsa öldürmeye devam etmemeleri gerektiğini bildirir. Kasabadaki herkes öldürülür, anne babalar dayanamadığı için çocukları da öldürülür ve kasaba ateşe verilir. Grace babasıyla birlikte kasabayı terk ederken köpek Musa'nın havladığını duyan Grace arabadan inip onun vurulmamasını söyler. Dogville'in öyküsü burada biterken filmin son jenerik kısmından önce fakir Amerikan halkının fotoğrafları müzik eşliğinde verilir.

1.2.Dogville Filmi ve Kötülük Problemi

Trier yaptığı bir röportajda Dogville filminin Amerika hakkında olmadığını ama Amerika hakkında düşüncelerinin olduğunu ve Danimarka'nın da Amerikan yapımı ürünlerle dolu olduğunu, kendisinin sadece ayna gibi yansıttığını söylemiştir.⁹⁷ Tüm bu düşüncelerden dolayı filmin geçtiği yıllara bakarak değerlendirmek gerekirse Dogville filmi, büyük ekonomik krizlerin yaşandığı 1930'lu yılların Amerika'sında geçmektedir. 1929 yılında başlayan Büyük Buhran diye isimlendirilen 1930'lu yıllarda etkisini daha da gösteren bir dönemden bahsediyoruz.⁹⁸ Anlatıcının Dogville kasabasını tanıtırken dediği gibi yıkık dökük binalar, tek

⁹⁷ Stevenson, *Lars Von Trier*, 190.

⁹⁸ Cem Mehmet Baydur-Özlem Kırılı Baydur, "1929 Ekonomik Buhranı", *Atatürk Ansiklopedisi* (blog), 27

iyi denilebilecek binanın doktorun evinin olması, çiftçilerin kötü durumu bunların hepsi ekonomik bunalıma işaret edebilir. Yine filmin başlangıcında tüm kasabayı kuşbakışı olarak göstermesiyle alakalı iki analiz yapılabilir. Birinci analize göre izleyicinin, kasabanın tamamını tek bir ekranda görüp tanıyabilmesi için yapılmış olabilir. İkinci analize göre ise kuşbakışı olarak bakmak, tanrısal bakışı simgelemektedir.⁹⁹ Her ne kadar anlatıcı, binalardan bahsetse de ortada birkaç kapı ve yere tebeşirle çizilmiş alanlardan başka bir şey göremeyiz. Epik tiyatro anlayışına ve Brecht'in düşüncelerine göre seyirci ile aktörün aynı mekânda bulunmaması adına dördüncü duvar kaldırılmıştır. Trier'de Brecht'in bu tavrını daha ileri aşamaya taşımış ve tüm duvarları kaldırmıştır.¹⁰⁰ Böylece seyirci ve aktör arası iyice açılmış, seyircinin aktörle empati kurup katarsise ulaşması engellenmiştir.

Prolog kısmında karakterlerin tanıtıldığı bölüme baktığımızda ise; örneğin Tom, filmin hikayesi içinde hikâye yazan bir karakterdir. Tom'un babası rolündeki Thomas Edison ismi, bize Amerikalı mucit Thomas Alva Edison'u hatırlatmaktadır. Edison elektrikli ampülü icat etmesiyle aslında sinema sektörünün de temelini oluşturmuştur.¹⁰¹ 1908 yılında Edison Tröst ise "The Motion Picture Company" yi kurarak sinemanın ticarileşmesine katkıda bulunmuştur. Burada Dogma 95'e bağlılığını gösteren Trier'in Hollywood'a atıf yaptığı düşünülebilir.¹⁰² Dogville kasabasında zengin sayılabilecek bir kişi olan Thomas Edison, diğerlerinden daha iyi durumdaki binanın da sahibidir. Burada Thomas Edison'un mali durumunun kasaba halkına nazaran daha iyi olması aynı zamanda sinemayı ticarileştiren kişilerle de aynı isme sahip olması dikkate değerdir. Filmin başlangıcında Thomas Edison'un, oğluyla aynı ismi taşıyan 'Tom Sawyer'¹⁰³ kitabını okuması izleyiciye küçük bir mesaj vermektedir. Kitaba göre annesi küçük yaşta vefat eden Tom, maceracı, yaramaz, zeki bir çocuktur. Yine kitaba göre Tom'un maceralarının Amerika'nın St. Petersburg kasabasında On dokuzuncu yüzyılda geçtiğini de göz önünde bulundurursak Dogville'deki Tom ile aralarındaki benzerliklerini görebiliriz. Dogville'deki Tom, kendini kasabanın ahlak filozofu ilan etmiştir ve Dogville kasabasının hediye nasıl kabul edeceklerini bilmediklerini düşündüğü sırada bir yabancı olan Grace'i bu amacı uğruna kullanmak ister. Grace, önce kasaba için gereksiz bir hediye iken zamanla emeği karşısında ücret alan normal bir insana daha sonra ise emeği ve gücü manipülasyonla

Temmuz 2023, 1.

⁹⁹ Metin, "Lars Von Trier'in Dogville ve Manderlay Filmleri ile Hukuku Düşünmek", 9.

¹⁰⁰ Yıldırım, "Teatrallığın sinemadaki izleri", 38.

¹⁰¹ Dicle Özcan Elçi, "İçe Alınma ve Dışa Atılma Mekanizmalarıyla Dogville'de Kadın İmgesinin Temsili", *Akademik Bakış Dergisi* 58 (2016), 229.

¹⁰² Metin, "Lars Von Trier'in Dogville ve Manderlay Filmleri ile Hukuku Düşünmek", 5.

¹⁰³ Mark Twain, *Tom Sawyer'in Maceraları*, çev. Erol Erduran (İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 2011).

sömürülen birine dönüşmüştür.¹⁰⁴ Ahlaki eylemin koşullu doğası ve koşullu adalet gereğince Tom, teorisinin gereği olarak Grace'i kullanır ve zamanla halk Grace'in savunmasız olduğunu anlayınca Grace'i sömürmelerine karşı koyamaz. Filmin sonlarına doğru Grace, Tom'un cinsel isteğini reddettiğinde Tom'un Grace'i gangsterlere teslim ederek etik olmayan eylemini haklı çıkarmak için etiği kullandığını görürüz.¹⁰⁵

Filmin ana karakterlerinden biri olan Grace'e gelirse Grace kelimesi İngilizcede "zarafet, letafet, nezaket, lütuf, merhamet" anlamlarına gelmektedir.¹⁰⁶ Yunan mitolojisinde ise Grace/ler, Zeus ve Eurynome 'nin güzellik ve cazibeyle özdeşleşmiş üç kızıdır.¹⁰⁷ Bir başka tanıma göre ise Grace (lütuf) kelimesi yetmişlerin incilinde geçen Yunanca "charis" teriminin çevirisi olan Latince "gratia" dan türemiştir.¹⁰⁸ Gratia kelimesi hem vermede cömertliği hem de aldığı için minnettarlığı ifade ettiğinden dolayı Grace kelimesinin de sadece bir kişiye atfedilemeyeceğini anlıyoruz. Burada gratia kelimesinde kastedilen şey karşılıklı olarak verilen hediyeler, değiş-tokuştur.¹⁰⁹ Tüm bunları Dogville kasabasını ele alarak düşündüğümüzde bu kasabanın konumu ve tutumu itibarıyla değiş-tokuş'u yani "potlatch"ı benimsediğini görüyoruz. Potlatch, Kuzey Amerika'da bulunan insanların bir yerde toplanıp kendilerine fazla gelen yiyecekleri, kıyafetleri karşısındakine vermesi ve böylece toplumda eşitliği sağlayıp toplumun daha büyük yıkımlara uğramasının önüne geçmesi geleneğidir.¹¹⁰ Potlatch geleneğini benimseyen Dogville halkına sığınan Grace ise Lars Von Trier'in bir röportajında bahsettiği gibi kendini kasaba halkına karşılıksız olarak hediye etmiştir.¹¹¹ Yani bu geleneğin dışına çıkmıştır. Grace, gangsterlerden kaçmak için Dogville kasabasına sığınmış ve kendini kabul ettirmeye çalışmış, merhametli, güzel bir kızıdır. Fakat kasaba Grace'i kabul etmek istemez. Çünkü Grace toplumun dışından gelmiş ve doğal olarak topluma ait olmadığından dolayı kötüdür.¹¹² Ancak Tom'un aracılığıyla Grace'i tanımak için süre verilir. Tom burada Dogville halkının yabancı karşısında ne yapacağını merak ediyor, aynı zamanda kitabı için bir fırsat olacağını düşünüyor. Daryush Shayegan'a (ö. 2018) göre sığınmacı insan, dışlanmış, her

¹⁰⁴ Jose A. Haro-William H. Koch, *The Films of Lars von Trier and Philosophy Provocations and Engagements* (Switzerland: Springer Nature Switzerland AG Company, 2019.), 22.

¹⁰⁵ Haro-Koch, *The Films of Lars von Trier and Philosophy Provocations and Engagements*, 23.

¹⁰⁶ J. W. Redhouse, *Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994), "Grace", 249.

¹⁰⁷ Erkek, "Brecht'ten Trier'e Epik Yapı ya da Kapitalizmin Köpekent'i Dogville", 60.

¹⁰⁸ Lorenzo Chiesa, "What is the Gift of Grace? On Dogville", *Film-Philosophy Journal* 11/3 (2007), 1.

¹⁰⁹ Chiesa, "What is the Gift of Grace? On Dogville", 2.

¹¹⁰ Sezai Demirtaş, "Hediye ve Hediyeleşme Kavramlarından Hareketle Veliler Etrafında Anlatılan Efsaneler Üzerine Bazı Tespitler", *9.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018), 126.

¹¹¹ Chiesa, "What is the Gift of Grace? On Dogville", 2.

¹¹² Daryush Shayegan, *Yaralı Bilinç Geleneksel Topumlarda Kültürel Şizofreni*, çev. Haydun Bayrı (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 98.

şeyden korkan, sürekli başkalaşıma uğrayan ve zamanla çökme haline gelen bir insandır.¹¹³ Grace'de Dogville'e sığınan ve genel olarak göçmenlerin yaptığı (temizlik bakıcılık vb.) işleri yaparak yaşamaya çalışan biridir. Grace, kendisine tanınan süre içerisinde tüm kasabaya karşılıksız yardım etmiştir. Daha sonra kasabada kalmasına oybirliği, demokrasi ile karar verildiğini ve yaptığı iş karşılığında ücret almaya başladığını görürüz. Aldığı ücretle biblolar satın almaktadır. Burada biblolar, işçi olarak kabul edildiğini, toplumun bir üyesi olduğunu simgelemektedir. Polislerin kasabaya ilk kez gelip Grace için “aranıyor” ifadesini kullanmaları, toplumun Grace'i asla kabul etmeyeceğini göstermektedir. Çünkü toplumların çoğu kanuna uygun olmayan bir şey yapmak istemezler.¹¹⁴ Dogville halkı, polisler ikinci defa kasabaya geldiğinde Grace'in hırsızlık yaptığı için arandığını, bulana ödül verileceğini öğrenirler. Buna rağmen Grace'in hırsızlık yapmadığını bildikleri için ihbar etmezler. Fakat Grace'ten bunun karşılığında iki katı çalışmasını ve daha az ücret almasını isterler. Burada kapitalizmin alış-veriş mantığı devreye girer. Grace ise mecburen bu mantığa uyum sağlamak zorunda kalır. Maddi koşullar kişileri oluşturur bundan dolayı koşullar değişirse kişiler de değişmiş olur. Yani güç ve fırsat verildiğinde kapitalist zihniyet eyleme yansır.¹¹⁵ Dogville'in iyi, dürüst insanları da bu yeni koşullar çerçevesinde yabancı ve sığınmacı olan Grace'e ağır şartlar sunarak değiştirir.

Yere tebeşirle çizilmiş sınırlar da Grace ile Dogville arasındaki sınırları göstermektedir. Sığınmacı ile ev sahibi arasında iktidar ilişkisi vardır ve Grace tebeşirin öteki tarafına geçmek istiyorsa iktidara boyun eğmelidir. Ev sahibi olan Dogville ise Grace'i tebeşirin öteki tarafına alıp almama konusunda kararsızdır. Jacques Derrida (ö. 2004), yabancının dost olarak karşılanması için koşulların bulunması gerektiğini söylemektedir. Bu koşullara göre iktidar/toplum, bilgi aracılığıyla sığınmacıya karşı kontrol mekanizması kurar. Bu durum ev sahibinin iktidarını güçlendirir.¹¹⁶ Dogville/ev sahibi de Grace/misafir'in gangsterlerden kaçtığı ve sığınmaktan başka çaresi olmadığı bilgisine sahip olduğu için Grace/misafir üzerinde iktidarını daha fazla çalıştırarak ve az ücret vererek güçlendirir.

Dogville halkının, ekonomik kriz yaşadığı bir dönemde bir yabancı olan Grace ile karşılaşmaları Albert Camus'un (ö. 1960) düşüncelerini akla getirmektedir. Camus, sanayinin gelişmesiyle birlikte insanların yaşam standartlarının daha iyi olacağına inanması ve sonunda

¹¹³ Shayegan, *Yaralı Bilinç*, 105.

¹¹⁴ Metin, “Lars Von Trier'in Dogville ve Manderlay Filmleri ile Hukuku Düşünmek”, 13-14.

¹¹⁵ Erkek, “Brecht'ten Trier'e Epik Yapı ya da Kapitalizmin Köpekent'i Dogville”, 60.

¹¹⁶ Yusuf Odabaş, “Göçmen Karşıtlığı ve Prekarya”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 552.

hayal kırıklığına uğramalarının zor ve bunalımla dolu bir dönemden geçmelerine sebep olduğunu söylemektedir. Bu dönemden kaçamayacaklarını ve ne intiharın ne de Tanrı'ya bağlanmanın çözüm olamayacağını söyler. Camus, Tanrı'nın asıl kötülüğün sebebi olduğunu düşünmektedir. Toplumdaki kalıplar, kurallar ve ölüm düşüncesi insanın mutlu olmasının önünde engeldir. İnsan bundan dolayı yabancılaşmaktadır. Ona göre hayat saçma ve absürttür.¹¹⁷ Dünyada yaşanan savaşlardan sonra umutsuzluğa düşen toplum dünyaya karşı yabancılaşmıştır. Bunun sonucunda isyan felsefesi, varoluşçuluk akımları ortaya çıkmıştır.¹¹⁸ İnsan kendi varlığına yabancılaşmadan var olup özgürlüğü içinde var olmaya devam etmelidir.

Camus, Tanrı'nın olmadığından dolayı hayatın absürt olduğunu söyler. İnsanın absürtlükten kurtulması için kendini gerçekleştirmesi gerektiğini söylemektedir. Ama insanın her ne yaparsa yapsın absürten kurtulamayacağını da söyler. Çözüm sadece başkaldırıdır.¹¹⁹ Absürt duygunun oluşmasını sağlayan şey sadece Tanrı'nın olmaması değildir birey için dünyanın kendine yabancı gelmesi, hayatın monotonlaşması ve ölüme engel olamayacağı, dünyada tek başına olması ve ölümlerle her şeyin yok olacağı düşüncesi de bu duyguyu oluşturur. Birçok insan bunun sonucunda intihar etmektedir. Fakat Camus, başkaldırıdan bahsediyor. İnsan en kolay yol olan intiharı seçtiğinde hiçbir şeyi çözmemiş olmuyor. Camus'a göre bunun yerine hayatın tüm zorluklarına rağmen intihar etmiyorsanız asıl başkaldırı budur. Camus, hiçbir beklenti içine girmeden dünyayı ve insanları sevip mutlu olmanın inadına yaşamının en güzel yol olduğunu düşünür. Eğer insan geleceğe umutla bakmasını sağlayan ölümden sonra başka bir hayat yaşayacağını vaat eden dine, Tanrı'ya inanırsa bunun insan için felsefi bir intihar olacağını söylemektedir. Çünkü Camus, ölümden sonra yaşama inanmaz, insanın öldükten sonra yok olacağını düşünür. Ona göre buna inanan insan bir ütopyaya inanmış demektir.¹²⁰ Dogville filminde Grace'in hayatın tüm zorluklarına rağmen inadına yaşaması ve mutlu olmaya çalışması Camus'a göre bir başkaldırıdır. Camus'a göre bir başka başkaldırı ise insanın kendini ezen düzene karşı, kabul edebileceğinden fazla ezilmeme hakkını aramasıdır.¹²¹ Grace'in filmin sonunda hakkını araması bu tür başkaldırıya örnek gösterilebilir.

¹¹⁷ Selim Beyazyüz, "Albert Camus'nün Varoluşçuluk, Yabancılaşma ve Absürd Kavramlarının Jean Paul Sartre Özelinde Sinema Anlatıları Üzerinden Okuma", *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/1 (2020), 301.

¹¹⁸ Beyazyüz, "Albert Camus'nün Varoluşçuluk, Yabancılaşma ve Absürd Kavramlarının Jean Paul Sartre Özelinde Sinema Anlatıları Üzerinden Okuma", 302.

¹¹⁹ Beyazyüz, "Albert Camus'nün Varoluşçuluk, Yabancılaşma ve Absürd Kavramlarının Jean Paul Sartre Özelinde Sinema Anlatıları Üzerinden Okuma", 304.

¹²⁰ Beyazyüz, "Albert Camus'nün Varoluşçuluk, Yabancılaşma ve Absürd Kavramlarının Jean Paul Sartre Özelinde Sinema Anlatıları Üzerinden Okuma", 307.

¹²¹ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel (İstanbul: Can Yayınları, 1997), 11.

Topluma ve hayata karşı yabancılaşan birey, toplum kurallarına uyanlar tarafından ötekileştirilip yok edilmektedir. Bu durumu film üzerinde düşündüğümüz zaman toplum tarafından yabancı olarak görülen ve hoş karşılanmayan işler yapan Grace, zamanla yaşadığı kasabaya ve hayata karşı duygusuzlaşmaya ve yabancılaşmaya başlar. Dogville kasabası Grace'i ötekileştirip yok etmeye çalışır. Halklar, toplumsal değer yargılarına uymayan kendileri gibi olmayan her şeyi yok etme üzerine programlanıp kişiyi ölüm cezasına mahkûm eden yapıdadır.¹²²

Daha sonra Vera'nın oğlu Jason'la başlayan tehdit, babası Chuck'la devam ediyor. Chuck, Grace'e tecavüz ettiği sırada kamera geniş açıyla insanların umursamadıklarını ve günlük hayatlarına devam ettiklerini gösteriyor. Burada hem Dogville halkına hem de filmi izleyen kişiye bu tecavüz karşısında sadece seyirci oldukları ve hiçbir şey yapmadıkları hissettirmeye çalışılıyor.¹²³ Grace, sığınmacı kimliği sayesinde toplum tarafından sürekli tehdit edilip korkutulup çaresiz bir duruma doğru sürükleniyor. Chuck'ın elma bahçesinde ikinci kez tecavüzünden sonra eşi Vera'nın kıskançlık duyması ve sığınmacıya ders vermek amacıyla Grace'in biblolarını kırması, Grace'e bu topluma ait olmadığını ve terk etmesi gerektiği mesajını veriyor.¹²⁴ Bibloların sayısının yedi olması ise bize Hristiyanlıktaki yedi büyük günahı hatırlatıyor. Bu yedi büyük günah Dogville'de çoktan yapılmaya başlamıştı. Grace'in Dogville'den kaçmak istemesi ve Ben'in içi elma dolu arabasında tecavüzüne uğraması ise bir diğer dini sembolü gösteriyor. Hristiyan bakış açısıyla yaklaştığımızda Augustine kötülüğün ilk günah ve düşüşle başladığını özgür irade ile de devam ettiğini düşünmektedir. Kötülüğü iyilikten yoksun olma hali olarak tanımlamaktadır. Augustine'e göre metafiziksel kötülük, varlıkların çeşitlilik ilkesi gereği kaçınılmaz bir durum olarak iynin de cezanın da bulunduğu dünyada her şey tıpkı farklı notaların bir arada kullanılmasıyla ortaya çıkan ses uyumu gibi armonik bir bütünlük içindedir.¹²⁵ Grace'in Chuck'ın elma bahçesinden sonra bir de elma dolu arabada tecavüze uğraması, Grace'e yapılan ihanet, insanoğlunun cennet bahçesinden dünyaya düşüşünün bir sembolü niteliğindedir. Grace'e yapılan tecavüzler sadece bedensel değildir. Ekonomik ve bireysel düzlemde de sahip olması gereken hakları kasaba halkı tarafından gasp edilmektedir. Grace'in hem bedensel hem ekonomik hem de duygusal tecavüze uğraması kapitalist toplumun mübadele etiğinden kaynaklanır.¹²⁶ Gücü ve parası

¹²² Beyazyüz, "Albert Camus'nün Varoluşçuluk, Yabancılaşma ve Absürd Kavramlarının Jean Paul Sartre Özelinde Sinema Anlatıları Üzerinden Okuma", 310-311.

¹²³ Yıldırım, "Teatrallığın sinemadaki izleri", 40.

¹²⁴ Metin, "Lars Von Trier'in Dogville ve Manderlay Filmleri ile Hukuku Düşünmek", 13.

¹²⁵ Manafov, *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise*, 82.

¹²⁶ Metin, "Lars Von Trier'in Dogville ve Manderlay Filmleri ile Hukuku Düşünmek", 15.

olmayan Grace, bu etiğe göre bedeni yoluyla bir şekilde yapılan iyiliği karşılıksız bırakmamalıdır. Grace tekrar Dogville’e geri getirilip boynuna tasma takıldığında ise iktidara teslim olur. Tasma Dogville’de köle sistemin tekrar ortaya çıktığını gösterir. Tasmayla birlikte Grace artık hem kasabadan kaçamayacak hem de ücreti verilmeden çalışmaya devam edecektir. Michel Foucault’un (ö. 1984) dediği gibi disiplin beden üzerinden işler ve disipline edici iktidar kapitalist ekonominin gelişmesinden sorumludur. Yani iktidarın beden üzerinden elde ettiği kazanımdır.¹²⁷ Bedenden elde edilen yarar şiddetten elde edilen yarardan daha masrafsız olmaktadır. İktidar bu yolla bedeni yararlı hale getirip uysallaştırarak daha fazla kazanmanın yolunu arar.¹²⁸ Dogville halkı da tıpkı köpek Musa’yı kasabayı koruması için tasmayla uysallaştırıp bedenini kullanarak yarar elde ettikleri gibi Grace’i de uysallaştırıp bedeninden yarar sağlayıp toplumu kalkındıracak ve herkese yardım edecektir.

Grace boynunda tasmaıyla Dogville’e yardım etmeye devam ederken June’un yatağını topladığı sırada yatakta kimsenin yatmayacağını, boşa vakit geçirdiğini düşünür. Burada korsan Jenny’nin bu yataklarda kimse yatmayacak sözlerini anımsıyoruz. Jenny gibi Grace’de bir şeyler olacağını hissetmektedir.¹²⁹ Ve nihayet filmin sonunda tüm kasaba Grace’e son kez ihanet edip onu gangsterlere kurban eder. Burada kurban kelimesini, toplumdaki şiddet ve intikam duygusunun pratik olarak tatmin edilmesi olarak anlayabiliriz.¹³⁰ Başka bir deyişle Grace’i kurban etmelerinin amacı Dogville’deki tansiyonun kolektif şiddete dönüşmesi ve bu şiddetin toplumda kaosa sebep olmaması adına tek bir kişinin seçilerek toplumun nabzını stabilize etmektir.¹³¹ Ancak Dogville halkı, Grace’in kaçtığı gangsterlerin Grace’in babası ve adamları olduğunu bilmiyordu. Grace babasıyla kibir meselesi (büyük günah) yüzünden tartışma yaşamıştı ve babası da Grace’in daha kibirli olduğunu söylüyordu. Çünkü Grace insanların kendisinin bulunduğu yüksek ahlaki değerlere sahip olamayacağından dolayı ne yaparlarsa yapsınlar affediyordu. Grace’in merhametli davranmasını ve merhametin aslında neyi ifade ettiğine daha ayrıntılı inceleyecek olursak durumu daha iyi analiz edebilir ve anlayabiliriz. Merhamet, efendiye yani asil ruha özgü bir duygudur. Merhamet yukardan yağın yağmur damlaları gibi yüce bir duygu olup tıpkı Tanrı’nın yağmuru insanlara mükafat etmesi gibi efendiler de insanlara merhametli davranarak onlara mükafatta bulunduklarını

¹²⁷ Umut Koloş, *Michel Foucault’un İktidar Analizinde Hukukun Yerinin Belirlenmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2012), 210.

¹²⁸ Koloş, *Michel Foucault’un İktidar Analizinde Hukukun Yerinin Belirlenmesi*, 211.

¹²⁹ Yıldırım, “Teatrallığın sinemadaki izleri”, 41.

¹³⁰ Burhanettin Tatar, “İslam’da Kurban Hadisesi Beşeri Düşünceyi Nereye Çağırır?”, *Uluslararası Kurban Sempozyumu*, (İstanbul: Bayrampaşa Belediyesi, 2007), 97.

¹³¹ Metin, “Lars Von Trier’in Dogville ve Manderlay Filmleri ile Hukuku Düşünmek”, 15.

düşünmektedirler. Bundan dolayı yukarı bakmayı sevmez, kendinden aşağıya veya kendi gibi olanlara bakarlar.¹³² Grace’de insanların ahlaki zayıflıklarını şefkat, merhamet ve hoşgörüyle kabul ediyor. Kendisine kötülük yapan insanlara karşılık vermek yerine onlara acıyarak bu kötülüğün arka planında muhakkak kötü bir durumdan kaynaklanan durumun onlara bu kötülüğü yaptırdığını düşünüyor. Fakat bu efendi ahlakı, merhamet gibi duygular filmin sonunda tamamen değişip laik etiğe dönüşmeye başladığında başka bir ahlaki açmaza yol açar.¹³³ Grace, tüm merhametiyle kasaba halkına yaklaşmış fakat sonunda tüm kasaba halkını yok etmiş ve daha büyük kötülüğün ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Stoacılar ve Friedrich Nietzsche (ö. 1900), insanların acıma duygusu yerine yalnızca erdemli davrandığında mutlu olabileceklerini düşünüyorlardır. Burada herkesin akıl ve iradesini kullanarak güç sahibi olduğu iyilik kastedilmektedir. Nietzsche’ye göre düşündüğümüzde kasaba halkının Grace’e yaptıkları tüm kötülüklerden sonra Grace’in hala onlara acıması, fedakarlığını göstermediği ve onu yüceltmediği gibi kişinin hayatının değerinin inkarıdır. Grace’in aşırı hoşgörülü ve merhametli tutumu aslında onun erdem kisvesi altında yaşamını inkâr eden nihilist olduğunu gösterir. Nietzsche birine acımanın ve merhametli olmanın ahlaki eylem için yeterli olmadığını, hatta adaletsizlik karşısında gönül rahatlığının işareti olduğunu düşünür. Grace gibi insanların neden kötülük yaptıklarını, arka planında onların çevrelerinin ürünü olduğunu ve bundan dolayı onları suçlamamamız gerektiğini düşünmek insanı daha zor sorunlarla baş başa bırakabilir,¹³⁴ tıpkı Grace’in boynundaki tasma gibi. Grace’in başına gelen olaylardan bahsederken olayın ne olduğunu biraz daha açmak gerekir. Olay, bir anda meydana gelip ve bir anda biten bir durum olduğundan ortadan kaybolmak zorunda olduğuna göre ve ona sadakatle kılavuzluk etme hizmeti gören şey kaybolan olaya gönderme yapan bir iz gibi bir şey olmalıdır.¹³⁵ Nitekim Dogville halkının merhametli ve yüce gönüllü Grace’e yaptığı işkenceler de İsa’ya yapılan işkencelerden izler taşımaktadır. Burada da görüyoruz ki kötü, bir hakikatin taklit edilmesidir. Zaman ve mekân değişse de olaylar taklit edilerek kötülüğün devamı sağlanmaktadır. Böylece Badiou’ya göre kötülüğün ilk tanımı hakikatlerin taklit edilmesiyle ikincisi ise ihanettir. İnsanın kendi çıkarı uğruna hakikatten vazgeçmesidir.¹³⁶ Tıpkı kasabanın ve özellikle Tom’un, Grace’e ilk önce misafirperver ve yabancı zor durumda olan birine yardım ettiği halde çıkarları uğruna onu

¹³² Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Ahmet İnam (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 86.

¹³³ Haro-Koch, *The Films of Lars Von Trier and Philosophy Provocations and Engagements*, 24.

¹³⁴ Haro-Koch, *The Films of Lars Von Trier and Philosophy Provocations and Engagements*, 26-27.

¹³⁵ Alain Badiou, *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Metis Yayınları, 2016), 76.

¹³⁶ Badiou, *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, 81-92.

gangsterlere teslim ettikleri gibi. Badiou'nun üçüncü kötü tanımına gelirsek onu, adlandırılmayanı zorla adlandırma olarak açıklarken bunun felakete yol açacağını söyler. Örnek olarak "Fransız" sözcüğünü verir. Fransız demek, Fransa'da yaşayan bazı insanlara yabancılık atfetmesine ve bundan dolayı o insanlara eziyet etme¹³⁷ durumunu ortaya çıkarması gibi Dogville halkı da Grace'i sırf Dogville'li olmadığı için yabancı olarak adlandırıp güvenilmeyen eziyet etmeye layık bir konumda görmektedir. Badiou, kişinin bu durumlardan kurtulmasının yolunun da hakikatler etiği sayesinde olacağını söylüyor. Bu etiğe göre kişi ferasetli olup taklitlere kanmadan yolunda devam etmeli, cesaretle ihanet etmeden yolundan vazgeçmemeli ve son olarak itidalli davranıp aşırılıklardan uzak durmalıdır.¹³⁸

İsevi bir toplumda insani nitelikleri ön plana çıkaran İsa'nın öyküsü anlatılırken bir toplumun bir insanı nasıl ötekileştirdiği, ona nasıl zulmettiği ve itidalden saparak nasıl aşırılıkta zirve yaptıkları da anlatılır. Ayrıca İsa'nın öyküsünden hareketle ele alınan bir diğer konu da ruh-beden düalizmidir. Buna göre zayıf bir ruhun bedenine isteklerine uzun süre dayanacak gücü olmadığından belli bir zaman sonra beden ve ruh çatışması yaşanmasından bahsedilir. Eğer bu süreç içinde ruh güçlenmezse bu çatışmanın ömür boyu süreceğine inanılmaktadır. Ancak güçlü bir ruh sayesinde verimli bir akıbete ulaşılabilir, yani İsa'nın çarmıha gerilmesi gibi. Buna göre bedenini feda eden her insan, Tanrı ile olan bağını güçlü tutabilmektedir.¹³⁹

Sinemada Tanrı düşüncesine gelirsek bu iki türlü olmaktadır. Birincisi, İsa'nın Tanrısallığı ikincisi ise Tanrı'nın dünyevileşmesi.¹⁴⁰ Grace, filmde hem İsa gibi sorumlulukları olan bir insan hem de kimsenin erişemeyeceği yüksek ahlaki özellikleri ve insanların bu özelliklere ulaşamayacağını bilgisini kabullenen bu yüzden de onlara sürekli şefkatle yaklaşan bir roldedir. Bu yönüyle İsevilikğin sevgi teması onun tanrısal yönünü göstermektedir. Öte yandan Trier, Grace'in de İsa gibi çarmıha gerilmesinin çözüm olmadığını görmesiyle İsevilikteki bazı şeylerin değişmesi adına mesaj vermiş olabilir. Grace'in affedici, merhametli tutumu genel olarak Hristiyanlığı özel olarak ise İsa'yı simgeliyor. Grace sırf Dogville halkı için her türlü zulme boyun eğmiş, kendini feda etmiş, kefarete ulaşacağına inanan İsa'nın kadın versiyonu olmuş oluyor.¹⁴¹ Grace'in karşılıksız iyi niyeti Dogville'de yıkıma yol açmıştır. Babasının kötülüğe karşı sessiz kalmamasını ifade eden sözleri Grace'in düşüncesini değiştirmiş ve Dogville'in kendisine kötü davrandığını, karşılıksız iyilik yapmış olmasına

¹³⁷ Badiou, *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, 89.

¹³⁸ Badiou, *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, 92.

¹³⁹ Toktaş, "Sinemada Tanrı Söylemi", 719.

¹⁴⁰ Toktaş, "Sinemada Tanrı Söylemi", 732.

¹⁴¹ Şükrü Aydın-Emine Uçar İlbuğa, "Güzel Sanatların Birer Dalı Olarak Cinayet ve İmgelerarasılık: The House That Jack Built Örneği", *Sinefilozofi Dergisi*, 2 (2020), 233.

rağmen kasabanın iyi bir yer haline gelmediğini fark etmesini sağlamıştır. *Sezuan'ın İyi İnsanı*'nda olduğu gibi Grace de iyi kalmaya ve insanların özlerinde iyi olduğunu babasına ispat etmeye çalışsa da Sezuan gibi başarısız olmuştur.¹⁴² Ancak Grace, filmin sonunda babasının gücüne sahip olduğunda tüm Dogville'i yok etmiş, biblolara atıfla çocukları bile öldürtmüştür. Yani İsa bu sefer affetmemiştir. Trier burada izleyiciye İncil'deki "Göze göz, dişe dişe dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki kötüye karşı direnmeyin sağ yanağınızı tokat atana sol yanağınızı da çevirin"¹⁴³ anlayışı yerine "göze göz dişe dişe" anlayışını gerçekleştiriyor. Bu şekilde düşündüğümüzde adaletin ölümden sonra olması gerektiğine inanan, bağışlayan, merhamet eden İsevi anlayışını temsil eden Grace ile adaletin bu dünyada olmasını savunan "göze göz dişe dişe" anlayışına hâkim Musevi anlayışını temsil eden Grace'in babası birbirinin tam karşısında yer alıyor. Buna göre dünya öyle bozulmuştur ki ancak Tanrı'nın cezasıyla temizlenebilir.¹⁴⁴

Tarja Laine'e göre Dogville'in minimalist seti izleyicilerin öznel arası ilişkilere daha derinden odaklanmalarına, olayın içine kendilerini yerleştirmelerine olanak tanır. Toplumsal dinamikleri büyüten uzamsal ilişkilerin nasıl kurulduğunu anlatır. Trier'in teknikleri, değişen bakış açılarına dayalı olarak inancımızı nasıl şekillendirdiğimizi ortaya koyar.¹⁴⁵ Yani filmin sonunda Grace'in kasabaya karşı tutumunu değiştirmesi ve izleyicinin Grace'in artık intikam alması gerektiği yönündeki değişen bakış açıları, İsevilikteki her şeye sevgiyle yaklaşan affeden inancın; yapılan haksızlığa karşı duran, her şeye misliyle karşılık veren Musevi inanca dönüşmesi kastedilmektedir.

Filmde iki kez ışık değişir. Birincisinde Grace'in kasabaya ilk geldiğinde tüm kasaba üzerine merhametiyle ışık saçması, ikincisi ise filmin sonunda ay ışığında artık kasabayı merhametle örtmeyi reddettiğinde ışık kasabanın düzensizliğine nüfuz etmektedir. Işık değişimi inancın koşullu doğasıdır. Trier, burada bakış açısının değişebileceğini tekrar göstermektedir.¹⁴⁶ Başka bir deyişle içi dolu çay bardağının içindeki kaşığı kırık olarak görüp görsel yanılma halinin oluşması gibi Grace de önceleri Dogville halkına üzülüp yardım etmiş fakat daha sonra üzülmesi gereken bir durumun en başından beri hiç olmadığını anlamıştır.

Nietzsche'ye göre insanların inançları değişebilir ve dönüşebilir. Yine Stoacılar da değerleri yeniden değerlendirmek için görünüşün olumsuzluğunu vurgular. Dogville'de de şefkat

¹⁴² Fırat Güllü, "Dogville ve Manderlay Üzerine Brechtien Bir Beyin Jimnastiği", *Fıratgullu* (blog), 20 Temmuz 2023, 7.

¹⁴³ İncil (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016), Mat:5:38,39.

¹⁴⁴ Metin, "Lars Von Trier'in Dogville ve Manderlay Filmleri ile Hukuku Düşünmek", 11.

¹⁴⁵ Haro-Koch, *The Films of Lars von Trier and Philosophy Provocations and Engagements*, 20.

¹⁴⁶ Haro-Koch, *The Films of Lars von Trier and Philosophy Provocations and Engagements*, 29.

değeri yeniden değerlendirilir. Yani Trier'in film boyunca yapmak istediği şey “değerlerinizi askıya alın ve yeniden değerlendirin” mantığıdır. İnançlarımızın kesinliği ve sürekliliği değişkendir. Öncelikle ahlaki değerın çöküşünü uyandıran nihilizm sembolüyle inancı baltalarken terk edilmiş gümüş madeninin üzerindeki “dictum ac factum” yazısı gibi “söyleneni tam olarak yapma”yı vurgulayan ifadenin Dogville halkının söyledikleriyle yaptıkları arasındaki bu ilişki de gümüş madeni kadar terk edilmiştir. Yine filmdeki vadiden gelen boş yere bir şeyi çakma sesleri de hapishanelerin doğup büyüdüğünü göstererek Amerika'nın adalet sisteminin işe yaramadığını vurgulamaktadır.¹⁴⁷ Yine Trier, Brecht'in “Sezuan'ın İyi İnsanı” eserinde Shen Te adlı karakter üzerinden bir insanın karakter bütünlüğünün olanaksız olduğunu göstermesi fikrini benimsediğini Dogville'de kullandığını görüyoruz. Theodor W. Adorno'nun (ö. 1969) “Yanlış hayat doğru yaşanmaz” sözüyle konuyu ele alırsak mesele yaşantıya aittir karaktere değildir.¹⁴⁸ Çünkü; Grace'de olduğu gibi karakter değişmektedir.

Kötülük yapma imkânı olmadığı için suç işlemeyen insan gerçekten iyi midir? Dogville halkı en başında iyi, dürüst bir toplumdur fakat Grace'den faydalanıp güç elde ettiklerinde kötülük yapmaya başlar. Grace iyilik yaptı, alçakgönüllü oldu ve itaat etti, sabırlı ve bağışlayıcı oldu. Fakat Nietzsche, Hristiyanlık'ta misillemede bulunulmayan acze; iyilik, aşağılık olmaya; alçak gönüllük, nefret duyduğuna karşı mecburen boyun eğmeye; itaat, zayıfın zararsızlığına; sabır, öç alamamaya; bağışlamak dendiğini söyler.¹⁴⁹ Bu da bize gösteriyor ki insanlar güce sahip oldukları, şartlarının değiştiği, yeni bir durumla karşılaştığı zaman var olan iyi, dürüst, bağışlayıcı gibi ahlaki özelliklerini değiştirebiliyorlar. İnsanlar güçsüz haldeyken kendisine yapılanlara sabırlı davranmaktan başka çaresi kalmıyor. Şimdi tüm bunlar çerçevesinde gerçekten iyi kişiler miyiz yoksa iyi olmaktan başka çaremiz olmadığı için mi böyleyiz? Ya da bu iyi kişiliğimizi her duruma karşı koruyabilecek miyiz? Bize kötülük yapanlara karşı öteki yanağımızı dönmek, kötülük yapanlara güç vermek olduğu gibi kötülüğü de bu yolla çözemeyiz.

Peki dünyada olan tüm kötülükler nereden gelmektedir? G.W.F. Hegel'e (ö. 1831) göre tabiat şüursuz bir var olandır. Tanrı ile doğrudan bir ilişkiye girmediği için Tanrı'yı dünyada aramamız gerektiğini söyler. Bütün doğal dünya, Tanrı'nın vahyidir. Öyleyse böyle bir durumda kötülük olabilir mi?¹⁵⁰ Hegel, kötülüğün eşyanın zatında olmayıp arızı bir durum

¹⁴⁷ Haro-Koch, *The Films of Lars von Trier and Philosophy Provocations and Engagements*, 21.

¹⁴⁸ Süreyya Karacabey, “Brecht ve Sinema: Yarım Kalmış Bir Davanın Tarihi”, *Sinemanın Teorisi*, ed. Soner Sert (İstanbul: Yordam Kitap Yayınları, 2021), 179.

¹⁴⁹ Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soy kütüğü Üstüne*, çev. Zeynep Alangoya (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011), 45.

¹⁵⁰ Naim Şahin, “Hegel Felsefesinde Kötülük Problemi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/1

olduğunu söyler. Yani tabii felaketler, kötülük olmayıp oluş sürecinin bir boyutu olarak Tanrı'ya yükseliş durumudur. Tanrı aşkı ve varlıklar bu diyalektiğe tabiidir. Sonuçta herkes aşka katılacaktır. İnsanın acısı da yine Tanrı'da son bulacaktır. Hegel, kötülüğü insanların ortaya çıkardığını söylemektedir. Hegel'e göre ise insan tabiatı itibarıyla iyidir.¹⁵¹ Kötülüğün ortaya çıkması için irade ve temyiz gücü gereklidir. Hegel insanların kendi iradeleriyle kötülük yaptıklarını ve ruh olarak özgür olduklarını bundan dolayı kötülüğün ortaya çıktığını söyler. Hegel, Âdem ile Havva'nın insanlığın genel şuuru olduğunu ve kötülüğün irade özgürlüğüne sahip insana ait olduğunu söyler. İyinin de kötünün de kaynağının insanın idrakine bağlı olduğunu düşünür. Sonuçta kötülükten Tanrı değil insan sorumludur.¹⁵²

Swinburne ise kötülüklerin olduğu bir dünyada bunun bir nedenden dolayı olabileceğini düşünür. Ona göre inayetsel bir dünyada kötülüğün olması kaçınılmazdır. Tanrı, insanlara iyi şeyler sağlamak ister fakat mantıksal nedenler dolayısıyla iyi şeylerin meydana gelmesi engellenebilir. Örneğin, futbolda iki takımdan birinin kazanması için diğerinin kaybetmesi gerekir. Dünyada hiç kötülük olmasaydı bağışlama, merhamet, fedakârlık gibi değerlerin olmayacağını söyler. Bir miktar merhamet ve acının bulunduğu dünyanın hiç acının bulunmadığı dünyadan daha iyi olacağını düşünür.¹⁵³ Kötülükler, Tanrı'nın yetersizliğinden değil kendi kendine üretmesine izin verilen yaratımın sonucudur. Kötülüğe imkân tanınmasının özgür iradeli insan için etik olduğunu düşünür. Daha büyük bir iyilik için kötülüğe izin verdiğini söyler.¹⁵⁴ Yine aynı görüşte olan Heraklitos (ö. 475) da iyi ve kötünün karşılıklı ilişki kurduğunu ve onların bir olduğunu kötü şeylerin ise iyiyi gerçekleştiren ön şartlar olduğunu söyler.¹⁵⁵ Tanrı dünyayı sırf mutluluk ve zevk içinde de yaratabilirdi fakat dünyada zevk ve hazdan çok daha önemli olan fedakarlık, şefkat gibi değerler de bulunmaktadır.¹⁵⁶ Swinburne de sakatlık ve insanın çektiği acıların insanların birbirlerine özgürce iyilik yapabilmesi adına olduğunu ve bunun daha büyük iyiliğe yol açmış kötülükler olduğunu düşünür.¹⁵⁷ Yine Budizm'e baktığımızda da acının kaynağının arzular olduğunu ve arzuyu doğuran her şeyin kötü olduğunu görüyoruz.¹⁵⁸

(2004), 75.

¹⁵¹ Şahin, "Hegel Felsefesinde Kötülük Problemi", 76-77.

¹⁵² Şahin, "Hegel Felsefesinde Kötülük Problemi", 78-79.

¹⁵³ Abdurrahit Babataev, "Richard Swinburne'nin Kötülük Sorununa Yaklaşımı", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/3 (2017), 14.

¹⁵⁴ Babataev, "Richard Swinburne'nin Kötülük Sorununa Yaklaşımı", 16.

¹⁵⁵ Vahapoğlu Bindesen, *Arthur Schopenhauer'da Kötülük Problemi ve Mutluluğun İmkânı*, 77.

¹⁵⁶ Babataev, "Richard Swinburne'nin Kötülük Sorununa Yaklaşımı", 17.

¹⁵⁷ Babataev, "Richard Swinburne'nin Kötülük Sorununa Yaklaşımı", 18.

¹⁵⁸ Vahapoğlu Bindesen, *Arthur Schopenhauer'da Kötülük Problemi ve Mutluluğun İmkânı*, 74.

Fiziksel kötülöklere baktığımızda, Tanrı'nın bu kötölöklere izin vermesinin bilginin imkanından kaynaklandığını düşünenlere göre özgür olan insanın iyi ve kötü arasında seçim yapması için öncelikle iyi ve kötü sonuçlar hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini görürüz. Örneğin, insanın ateşin elini yaktığını görmesi sağlam bir bilgidir. İyi ve kötüye dair bilgilerinin de böyle olması gerekmektedir. Yani insanlar gelecekle ilgili bilgilerini tümevarım yoluyla elde edebiliyorsa büyük kötölöklere önleme imkanına da sahip olabilir. O zaman insanların ve hayvanların başına büyük kötölöklere gelmelidir ki bu kötölöklere yola çıkarak ders çıkarılsın.¹⁵⁹ Bu durum başlarına bir kez geldiğinde insanlar bunlara karşı önlemler alıp bir daha aynı durumların oluşmasına engel olabilmektedirler.

Plantinga'ya göre ise fiziksel kötölöklere olmasa insanlar birbirlerine yardım etmezlerdi. Daha çok yardım edip iyilik yapmak ve ruhlarını olgunlaştırmaları adına, fiziksel kötölüğün yararı olduğunu düşünür.¹⁶⁰ Ancak Hick'e (ö. 2012) göre acılarla dolu bir dünya, bazılarının iman bazılarının ise inkâr etmesine sebep olmuştur. Hick, acı ve ızdırabın her zaman iyi özelliklere dönüşmeyeceğini bazen de tam tersi karakter özelliklerine dönüşebileceğini öngörerek ruhu olgunlaştırmanın öldükten sonra da devam edeceğinden bahsetmiştir. Ayrıca Tanrı'nın bize olan sevgisi, hiç bitmeyecek bir haz için her türlü acıya değeceğinden ve tüm insanların sonunda cennetlik bir duruma ulaşacaklarından bahseder.¹⁶¹

Delilci argümanla kötölük problemine yaklaştığımızda ise William Rowe'un (ö. 2015) üç önermesiyle karşılaşırız. Birincisi, kadiri mutlak Tanrı'nın daha büyük bir iyiliği kaybetmeden ya da daha kötü bir olaya izin vermeden engelleyebileceği ızdıraplar vardır. Buna yakın zamandan örnek vermek gerekirse Türkiye'deki orman yangınında yanarak ölen hayvanlar, daha büyük bir iyiliğe neden olmadıkları gibi daha kötü bir olayın ortaya çıkmasını da engellemiş gözüküyor. İkincisi, Tanrı'nın iyi olmasından dolayı daha büyük iyiliği kaybetmeden ve daha kötüye izin vermeden bu ızdırapları engelleyecek güçte olması. Örneğin, tecavüze uğrayan biri için düşündüğümüzde Tanrı'nın bu duruma izin vermesinin tek gerekçesi bu olayın daha büyük iyiliğe sebep olması veya daha kötü bir olayın yaşanmasını engellemek olabilir diye düşündüğümüzde daha büyük bir iyilik ve daha kötüyü engelleyecek bir şeyle karşılaşmıyoruz. Üçüncü olarak Rowe, kadir-i mutlak, alim-i mutlak ve sırf iyi bir varlığın olmadığı sonucuna ulaşıyor.¹⁶² Bu düşüncelerle Rowe, kötölüğün Tanrı'nın varlığıyla çelişki içermediğini fakat Tanrı'nın var olmadığı yönündeki inanca destek sağlamış olabileceğini

¹⁵⁹ Manafov, *John Hick'in Din Felsefesinde Kötölük Problemi ve Teodise*, 64.

¹⁶⁰ Yaran, *Kötölük ve Teodise*, 60.

¹⁶¹ Yaran, *Kötölük ve Teodise*, 119-120.

¹⁶² Peterson, *Din Felsefesi Seçme Metinler*, 366.

düşünmektedir.¹⁶³ Delilci argümana itiraz eden S. J. Wykstra ise Tanrı ile insan bilgisi arasında çok büyük bir fark olduğunu düşünür. Tanrı'nın amaçlarını kavrayamayacağımızı hatta nedenlerini anlamış olsak bile bilemeyeceğimizi söyler.¹⁶⁴ Kısaca Rowe insanların iyiyi bulamayacağını bundan dolayı Tanrı'nın olamayacağını düşünürken; Wykstra kötülüğün varlığından dolayı Tanrı yoktur diyemeyeceğimizi, iyi nedeni bilemememizin iyi nedenin yokluğunu göstermeyeceğini, Tanrı ve insanın vizyonunun, bilgisinin farklı olduğundan idrak meselesi olarak durumu açıklamaktadır.¹⁶⁵ Wykstra gibi düşündüğümüzde aklımıza yanlışlanabilirlik akımıyla önde gelen isimlerden olan Karl Popper (ö. 1994) gelmektedir. Ona göre de deneysel önermelerle metafizik önermeleri ayırmak gerekir.¹⁶⁶ Örneğin “Bütün kuğular beyazdır” evrensel önermesi tek bir siyah kuğu gördüğümüzde yanlışlanabilir. Fakat Tanrı vardır önermesi metafiziksel olduğundan dolayı yanlışlanamaz. Anlamsız dememizin de bir anlamı yoktur.¹⁶⁷

Wykstra, insanların deneyimledikleri kötülükleri kendi algılarıyla değerlendirdiklerini söylemiştir. Örneğin deprem sonrası bazı insanlar çok acı çekerken bazı insanlar için bu durum o kadar acı ifade etmeyebilir.¹⁶⁸ Kötülüğün herkes için aynı şeyi ifade etmemesi durumu, bazı insanların olaylar karşısında iyimser ve kötümser bakış açısıyla yaklaşmasına sebep olmuştur.¹⁶⁹ Fiziksel ve delilci kötülük açısından Dogville filminden örnek verecek olursak filmde gözleri görmeyen adam için bu durum kötüyken Grace, iyimser bir bakış açısıyla hayatın hala yaşanılabilir olduğunu göstermeye çalışıyor. Gözleri görmeyen adam en başta karamsar bir bakış içerisindeyken Grace'in çabaları sonucu Dogville halkına gözlerinin görmediğini itiraf ediyor. Görememe konusu Plantinga'nın dediği gibi insanların birbirlerine yardım etmesine aracı olmuş olabilir. Fakat Hick'in dediği gibi acılar kimi zaman iyiye kimi zaman kötüye doğru evrilebilir. Göremediği için hayata olumsuz yaklaşan adam, Grace sayesinde bu duruma iyimser yaklaştığında aslında kötülüğün göreceli olduğunu bize göstermiş oluyor.

Spinoza (ö. 1677) ise kötülüğün insanın duygularıyla ilgili olacağını düşündüğünden insanın kendine zarar verecek olan şeylerden kaçınmamasının sonucu olduğunu söyler. Arzu ettiğimiz iyiyken, nefret ettiğimizin kötü olduğunu söyler. İnsanlar arasındaki sevgi bağının

¹⁶³ Akdemir, *Korkunç Kötülükler ve Tanrı*, 30.

¹⁶⁴ Rahim Acar, “The Limits Of Evidential Argument From Evil”, *Din ve Felsefe Araştırmaları* 2/4 (2019), 120.

¹⁶⁵ Acar, “The Limits Of Evidential Argument From Evil”, 128.

¹⁶⁶ Karl Popper, *The Logic Of Scientific Discovery* (New York: London and New York Press, 2005), 105.

¹⁶⁷ Popper, *The Logic Of Scientific Discovery*, 83.

¹⁶⁸ Fatma Yüce, “Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise: Algısal Kötülük Kavramıyla Yeni Bir Perspektif”, *Felsefe Dünyası* 63 (2016), 194.

¹⁶⁹ Yüce, “Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise: Algısal Kötülük Kavramıyla Yeni Bir Perspektif”, 195.

iyilikle ilişkisi olduğunu düşündüğünden insan sevdiği sürece iyiliklerin o insanı takip edeceğini söyler. İyi ve kötü arasında ayırım yaparken aklın belirleyici olduğunu söyleyen Spinoza iyi olan şeylerin akli yaşama uygun olduğunu belirtir.¹⁷⁰ Spinoza, iyi ve kötünün yalnızca bizim şeylere ilişkin kavrayışımızla ilgili olduğunu söylemektedir. Ancak şeylerin kendisiyle ilgili bir gerçeklikten bahsetmemektedir. Kötü aslında bizim amacımıza ulaşmamızı engelleyendir.¹⁷¹

Leibniz'in ahlak görüşünün temelinde de sevgi vardır. Bireysel sevgi, toplumsal sevgiye o da mutluluğa ulaştırmaktadır. Tanrı'nın, Adem'in elmayı yiyeceğini bilmesine rağmen engel olmaması; irade özgürlüğüne sahip kişiler yarattığını ve onların yaşadığı dünyada kötülüğün bulunmaması, günahsız robotların yaşayacağı bir dünya yerine kötülüğün de olduğu bir dünyayı tercih ettiğini gösterir. Dolayısıyla Leibniz, Tanrı'nın kötülüğe izin verdiğini ancak kötülüğü onun yaratmadığını söyler. Leibniz kötülüğün yoksunluktan meydana geldiğini söyler.¹⁷² Dünyada bulunan kötülüğün, seçilmiş olan dünyaların en iyisi olmasına engel olmadığını düşünür.¹⁷³ Leibniz'e göre kötülük, iyiliğin olmazsa olmazı konumundadır. Fakat burada zorunluluktan dolayı değil, uygunluk ilkesinden dolayı böyle bir durumun olduğunu söylemektedir.¹⁷⁴ Leibniz'e göre insanın etrafındaki kötülüklere bakıp Tanrı'nın iyi olmadığını, evrenin kusurlarla dolu olduğunu söylemesi doğru değildir. Çünkü bu türden düşüncelerin aldatıcı görünüşte veyahut bir yanılsama halinde olduğunu düşünür.¹⁷⁵ Bundan dolayı Leibniz, dünyanın tanrısal açıdan görülmesini arzu eder. Her maddi kabul edilebilir türden kötülüğün, sonunda insanı en iyi olana götüreceğini söyler.¹⁷⁶ İnsanın sevdiği sürece o insanı iyiliklerin takip edeceğini söyleyen Spinoza ile bireysel sevginin toplumsal sevgiye dönüşmesi sonucu tüm insanların mutlu olacağı tezini ileri süren Leibniz gibi düşünersek Grace'in, Dogville halkıyla iyi ve mutlu olması gerekirdi. Grace'in de düşüncesi "iyi yaklaşırsam iyilik bulurum" üzerineydi. Babasıyla da bu konudan dolayı tartışmıştı. Oysaki Grace yaptığı tüm iyiliklerin sonucunda sürekli kötülük görmekteydi. O halde insanların iyilik için yaptığı bireysel çabalar, toplumsal çabaya dönüşmediği sürece toplum üzerinde bir etki oluşturmayacağını söyleyebiliriz.

¹⁷⁰ Vahapoğlu Bindesen, *Arthur Schopenhauer'da Kötülük Problemi ve Mutluluğun İmkânı*, 99-100.

¹⁷¹ M. Nadler, "Spinoza in the Garden of Good and Evil", *The Problem of Evil in Early Modern Philosophy* (Canada: University of Toronto Press, 1999), 69.

¹⁷² Vahapoğlu Bindesen, *Arthur Schopenhauer'da Kötülük Problemi ve Mutluluğun İmkânı*, 112-114.

¹⁷³ Gottfried Wilhelm Leibniz, *Teodise İmanla Aklın Uygunluğu Üzerine Konuşma*, ed. Ebubekir Demir, çev. Hüseyin Batuhan (Ankara: Fol Kitap Yayınları, 2019), 43.

¹⁷⁴ Leibniz, *Teodise İmanla Aklın Uygunluğu Üzerine Konuşma*, 49.

¹⁷⁵ Leibniz, *Teodise İmanla Aklın Uygunluğu Üzerine Konuşma*, 93.

¹⁷⁶ Vahapoğlu Bindesen, *Arthur Schopenhauer'da Kötülük Problemi ve Mutluluğun İmkânı*, 116.

Kötülükle ilgili nefis konusundan bahsederek nefis ile ilgili bilmemiz gereken üç nitelik vardır. Nefsin akli alemin unsuru olmasından dolayı cevheresel olması, beden zıddı olması ve akli olan nefsin faal aklın yetkinleştirme alanında olmasıdır. Bu sebeple nefis, akli alemde göksel aleme doğru en son unsuru olan faal akıl vasıtasıyla yetkinliğine ulaşabilmektedir. Nefis-beden bağlamına tarihsel olarak baktığımızda Pre-Sokratik dönemde Heraklitus'un konuya birisinin iyi diğerinin kötü olarak bakmadığını iyi ve kötüyü eşit olarak değerlendirdiğini görüyoruz. Ona göre zıtlıklar ahengi getirmektedir. İyi ve kötü arasındaki farklılığı kaldırıp her ikisinin de bir bütünü oluşturduğunu düşünmektedir. Ayrıca tanrılar açısından her şey güzelken durum insanlara geldiğinde bazı şeyler adaletli bazıları adaletsiz olabilmekte ve kötü dediğimiz olgunun insanlar katında izafi olarak bulunduğunu söylemektedir. Empedokles (M.Ö. 34) ise Heraklitus'un görüşünün tam tersini savunmaktadır. O iyi ve kötüyü sevgi ve nefret olmak üzere iki zıt unsur olarak görmüştür.¹⁷⁷ Bu iki zıt görüşten sonra görüşleriyle bu ikisinin arasında yer bulan Platon'a gelirse; o, kötülük konusunda bazen nefse, bazen bedene, bazen de her ikisine birden sorumluluk vermiştir. Kötülüğün kaynağının maddeden ve düzensiz hareketten kaynaklandığını¹⁷⁸ söylerken nefsi, rasyonel ve irrasyonel olmak üzere ikiye ayırmış. Rasyonele iyi, irrasyonele kötü demiştir.¹⁷⁹ Fakat Platon'un "Kanunlar"daki diyaloglarına baktığımızda nefsin sadece iki tür olmadığını daha fazla olduğunu görmekteyiz. En az birinin, iyi olan nefsin karşıtı olduğu ve sonuçlarına etki etme kabiliyeti bulunduğu bilinen karşıt türden nefisler bulunmaktadır.¹⁸⁰ Plutarch (M.Ö. 120) ise kötülüğün kaynağını nefiste görmüş ve iyinin ve kötünün bu dünyada olduğunu düşünmüştür.¹⁸¹ Numenius ise kozmosun varlığından yola çıkarak baba rolündeki ilahi olan ile anne rolündeki madde karışımıyla kozmosun meydana geldiğini düşündüğünden bu dünyadaki kötülüklerin kaynağının anne rolündeki maddeden kaynaklandığını söylemiştir. Madde'nin kötüyü oluşturmasının sebebine gelirse bu madde, özünde bulunan kusurlu yapısından dolayı iyiyi kabul ederken direnir kötüye ise meyletmek ister.¹⁸²

Ahlaki kötülük bakımından incelersek de Platon, ahlaki kötülüğün insanın kendini ve evreni bilmemesinden kaynaklandığını söyler.¹⁸³ Kötülüğün insanda potansiyel olarak

¹⁷⁷ Karakaya, *Nefs-Beden Bağlamında Kötülük*, 23-39.

¹⁷⁸ Karakaya, *Nefs-Beden Bağlamında Kötülük*, 45-46.

¹⁷⁹ Karakaya, *Nefs-Beden Bağlamında Kötülük*, 53.

¹⁸⁰ Platon, *Yasalar*, çev. Candan Şentuna-Saffet Babür (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007), 401.

¹⁸¹ Plutarch, *Moralia*, çev. R. Brown (England: Cambridge University Press, ts.), 5/432.

¹⁸² Numenius, *The Father of Neo-Platonism*, çev. Kenneth Sylvan Guthrie (London: Comparative Literature Press, ts.), 14.

¹⁸³ Hakan Hemşinli, "Kötülük Sorununun Tarihsel Arka Planı", *İslam Düşüncesinde Kötülük Sorunu ve Teodise -I-*, ed. Yunus Kaplan- Hakan Hemşinli (Ankara: Elis Yayınları, 2021), 20.

yaratılıştan var olduğunu söylemektedir.¹⁸⁴ Platon'un *Theaitetos* adlı eserinde Theaitetos ile Sokrates'in konuşmasında Sokrates, her insanın bir diğer insana kıyasla olaylara farklı baktığını söyler. Bilge insanın kötü şeyleri iyi olarak görmeyi başaran kişi olduğunu ve ruh durumuna bağlı olarak iyi ve kötünün değişebileceğini söyler. Hatta kötülüklerin gerçek olduğuna inanan kişilerin cahil kimseler olduğunu söyler. Devlet için ise doğru ve iyi görünenin devlet için iyi ve doğru görüldüğü sürece iyi olduğunu belirtir.¹⁸⁵ Seneca (ö. 65), stoacı bir görüşle Tanrı'nın gücünün sınırlı olduğunu ve kötülüğü tamamen engelleyemediğini söylemektedir. İnsanın, kötülüğü özgür iradesi ve bilgi edinebilmesi yoluyla kaldırabileceğini düşünür. Seneca'ya göre bu dünya geçici olduğu için önemli olan ruhun olgunlaşmasıdır. İnsan için ölüm bile kötülük değildir hatta teselli kaynağı olarak görülmelidir. Bundan dolayı insanın ölümden korkmaması, arzu etmesi gerekir. Seneca'ya göre insan, ölümü küçümserse ölüme götürenleri de küçümsemiş olur. Dünyadaki tüm ahlaki ve doğal felaketler, bedeni ruhtan ayırmaktan başka bir şey yapmaz. Doğal ve ahlaki kötülükler ruhumuzu almak istiyorsa buna karşı koymak yerine izin vermemizi ve bu yolla insanın ruh dinginliğini oluşturmasını ve hayata iyimser bir bakış açısıyla bakmasının insanı çözüme ulaştıracaklarını söylemektedir. Yani bize hayattaki kötülüklerle savaşmak yerine kabul edip konuya iyimser olarak yaklaşmamızı tavsiye etmektedir.¹⁸⁶ Seneca ahlaki kötülüğün insanın doğaya, Tanrı'ya aykırı davranmasından kaynaklandığını söyler. Çünkü kötülüğün doğaya düşman olduğunu düşünür. Ona göre iyi insanların başlarına kötülük gelmesinin sebebi Tanrı'nın o insanları öğrencisi, taklitçisi ve oğlu olarak görmesi ve onları sert disipliniyle eğitmesidir.¹⁸⁷ Plotinos (ö. 270), Tanrı'ya yakın olan şeylerin iyi, yakın olmayanların ise kötü olduğunu söyler, bundan dolayı Tanrı'ya uzak olması bakımından maddenin kötülüğün ilki ve kötülüğün kendisi olduğundan bahseder. Aziz Augustinus ise kötülüğün evrende bulunmadığını ve evrenin özü itibarıyla iyi olduğunu söyler.¹⁸⁸ Ayrıca kötülük, iyiliği ortaya çıkarır ve kötü insanların varlığının sebebi de iyi insanların onların arasından çıkması içindir.¹⁸⁹

Rousseau (ö. 1778), her şeyin yaratıcının elinden çıktığında iyi olduğunu ama insanların elinde zamanla bozulduğunu söylemektedir. Çünkü insanlar doğayı olduğu şekliyle bırakmak yerine kendi tarzında tekrar yetiştirmektedir.¹⁹⁰ Ona göre doğa çocuklara alıştırma yapar ve

¹⁸⁴ Hemşinli, "Kötülük Sorununun Tarihsel Arka Planı", 22.

¹⁸⁵ Platon, *Theaitetos*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 63-64.

¹⁸⁶ Hemşinli, "Kötülük Sorununun Tarihsel Arka Planı", 32-37.

¹⁸⁷ Tuncay İmamoğlu, "Seneca Felsefesinde Kötülük Problemi", *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/4 (2002), 54-56.

¹⁸⁸ Hemşinli, "Kötülük Sorununun Tarihsel Arka Planı", 40-45.

¹⁸⁹ Hemşinli, "Kötülük Sorununun Tarihsel Arka Planı", 47.

¹⁹⁰ Jean Jacques Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, çev. Yaşar Avunç (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür

onların mizaçlarını sertleştirir. Örneğin daha ilk yıllarında diş çıkarırken ateşinin ve ağrısının olması aslında çocuğun bunların üstesinden gelip güç kazanması içindir. Bunun içindir ki Rousseau, insanlara doğanın kuralını bozmamak gerektiğini söyler. Daha ilk yıllarında başlayan bu acılara maruz kalmaları, hayatın darbelerine karşı hazırlıklı olmaları içindir.¹⁹¹ Rousseau, insan iradesini belirleyen neden ile insanın yargısını belirleyen nedenin tek bir neden olduğunu söyler. İnsan yargılarında özgür olduğunu ve anlama gücünün de kıyaslama ve yargılama gücü olduğunu farkına varırsa özgürlüğünün de bu güçten türediğini anlayabilir. İnsan doğru yargılamada bulunmuşsa iyiyi seçer, doğru yargılayamadıysa yanlış seçer. İrademizi belirleyen irademizin yargısıdır ve bu yargıyı belirleyen ise insanın zihinsel yetisi yani yargılama gücüdür. Tüm bunlar ortadan kalkarsa anlayamayız. İnsan kendi iyiliğini istemekte özgür değilse kötülüğünü istemekte de özgür değilse ve özgürlük dediğimiz şey ise bize uygun olan ya da bizim öyle sandığımız şeyi istememizse kendimizden başka birisi olmak elimizde olmadığından dolayı kendimize egemen olamadığımız anlamına gelmektedir. Her eylemde özgür bir varlığın iradesi vardır ve özgürlük olmadan gerçek irade olmaz. Tanrı insana verdiği özgür irade ile kötülük yapmalarını istemez, buna engel de olmaz.¹⁹² Fakat buna engel olsaydı insan tamamen özgür iradesiyle hareket etmiş olmayacaktı. Bundan dolayı insan ahlaki olarak kötülük işlediğinde bunun sorumlusunun kendisi olduğunu bilmelidir.

Rousseau, akıl ve vicdan hakkında konuşurken vicdanın insanı hiç aldatmayacağını, bir şey insana iyi olduğu hissini veriyorsa iyi olduğunu, tarih boyunca birçok iyi ve kötü ilkeler olduğunu ancak insanların hep ahlaksal içgüdüyle kötülüğü yüreklerinden attıklarını düşünmektedir. Rousseau'ya göre insanın doğuştan gelen adalet ve erdem ilkeleri bulunmaktadır. İnsanlar buna göre iyi ve kötüyü belirlerler. İşte Rousseau buna vicdan demektedir. İnsanın vicdanının onu yanıltmayacağını söyler.¹⁹³

Rousseau, ahlaki kötülüğe neden olan doğal sürecin onu iyileştirmek için kullanılabileceğini söyler. Buradaki amaç doğal duruma dönmek değil insanı bulunduğu konumdan daha iyi bir konuma getirmek içindir. Uygar toplum ancak az akademik bilgiyle kırsal alanda yetiştirilmelidir. İnsan özgürlüğünü, aklını ve cinselliğini yaratılıştan yanlış kullanmasından dolayı kötülüğün kaynağı haline gelen özelliklerini doğru kullanırsa soylu insan olabilir. Böylece Hristiyanlığın felaketten sorumlu tuttuğu cinsel arzu ve bilgiyi istemesi aynı şekilde felaketten kurtulmak için de kullanılabilir ve bu sefer insan kötülükten Tanrı'yı

Yayımları, 2011), 13.

¹⁹¹ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 31.

¹⁹² Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 461-463.

¹⁹³ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 473-477.

sorumlu tutmadığı gibi üstüne bozulmanın üstesinden gelecek araçları bize verdiği için O'na övgüde bulunacağımızı düşünmektedir.¹⁹⁴ Amaç kendi başına düşünen ve bilen insan oluşturmaktır. Örneğin, bir çocuk bilgiye kitap yerine pratik yaparak kendi geliştirdiği gerçek ihtiyaçlarından ulaşmalıdır.¹⁹⁵

John Hick, kötülüğün insanların meydana getirdiği acımasız, ahlaksız ve sapık düşünceleriyle oluşan eylemler olduğunu düşünür. Yani insanların ahlaksız düşünceleri, gerçekleştirdikleri eylemler ve bunları toplumsal olarak gerçekleştirdikleri katliamlar da ahlaki kötülük kapsamına girmektedir.¹⁹⁶

Voltaire'e (ö. 1778) göre yeryüzünün en kötü zamanlarında bile kötü denebilecek binde bir kişi vardır. O insan da her zaman kötü değildir. Hayatta çok daha az kötülük olduğunu düşünmektedir.¹⁹⁷

İslam Felsefesinin kötülük hakkındaki düşüncelerine gelirsek Farabi (ö. 950), Tanrı'nın her şeyin ilk sebebi olduğu için en mükemmel olanın O olduğunu söyler.¹⁹⁸ Farabi'ye göre kötülük izafi ve değişen alemle ilişkilidir. Arızı yararları bulunmaktadır. Kötülük olmasaydı iyilikler çok ve sürekli olmazdı. Az kötülüğün sakınıp büyük iyilikten vazgeçilirse kötülüğün daha çok olacağını söylemektedir.¹⁹⁹ İnsan iyilikten, adaletten ne kadar pay aldıysa aklını ne kadar kullanıyor ve iyi olmak üzere iradesini o yönde ne kadar kullanıyorsa mükemmele doğru ilerleyecektir. Yani insanın iradesini ve aklını, değişen zaman ve mekâna göre kullanabilmesi, kendini göstermesi için bir ortam oluşturuyor. İnsanların birçoğunun bu dünyada belli amaçları vardır. Adaletli olmak, iyilikte bulunmak, iyi bir insan olarak anılmak ve doğru seçimler yapabilmek bu amaçlardan bazılarıdır. Dogville filminde Grace, ahlaki olarak sahip olduğunu düşündüğü erdemlerle diğer insanlardan üstün olduğunu düşünmekteydi. Bu üstünlüğünü de diğer insanları düzeltmek için kullanmak istedi. Ancak başarılı olamayınca ve güç elde edince bütün kasabayı yok etti. Her insanın idrak, anlama yetisi, iyilikten aldığı pay farklıdır çünkü aklını farklı kullanmaktadır. Her ne kadar adalet, dürüstlük, merhamet gibi erdemler insanlara hayatlarının belli mertebelerinde gösterilip aşılarmaya çalışılsa da nihayetinde kararlarını veren ve eylemlerini yapan insanın bizzat kendisidir ve insanların iradelerine müdahale etme opsiyonumuz bulunmamaktadır. Grace herkesi doğru bildiğine yönlendirdi fakat başarılı

¹⁹⁴ Susan Neiman, *Modern Düşüncede Kötülük Alternatif Bir Felsefe Tarihi*, çev. Ayhan Sargüney (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021), 70.

¹⁹⁵ Neiman, *Modern Düşüncede Kötülük Alternatif Bir Felsefe Tarihi*, 71.

¹⁹⁶ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 34.

¹⁹⁷ Voltaire, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1943), "Kötü", II/202.

¹⁹⁸ Mahmut Kaya, "Felsefenin Temel Meseleleri", *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2003), 118.

¹⁹⁹ Kaya, "Felsefenin Temel Meseleleri", 126.

olamadı. Kibir duygusuyla herkesin kendi gibi iyi olabileceğini düşündü ancak sonunda onların yaptıkları kötü fiilleri kendisi yapmaya başladı. İnsanları doğruya çağırmakta tek bir yol yoktur. Her insanın farklı idrak seviyelerine göre iyiyi anlatmalıyız fakat ondan sonra iradelerine karışmamalıyız. İradeli, aklını kullanan, iyiye yönelen ve Aristoteles'in tabiriyle aşırı ve eksik davranışlar yerine ölçülü davranışlarda bulunmak gereklidir.²⁰⁰

İbni Sina'ya (ö. 1037) göre ise kötü, cevherin veyahut cevherin bir haline ait olan iynin yokluğudur.²⁰¹ Ona göre bu dünyadaki kötülük; maddenin eksik varlığı, kemalinin olmaması yönüyle ortaya çıkar. Kötülüğün nedeni madde olmakla birlikte bu kötülüğün ona baştan mı yoksa sonradan mı eklemeli olduğu konusunda iki düşüncesi vardır. Eğer baştan ise bunlar harici kötülüklerin ilişkisi sebebiyle maddenin yetkinliğine ulaşma istidadını kaybetmesiyle olur. Bu durumda ise madde kötü olur ve cevherinin mahiyeti özünü kaybeder.²⁰² İbn Sina dünyanın nizamı için hem iyi hem kötünün olması gerektiğini düşünür. Çünkü dünyadaki mürekkep varlıklar iyiyi ve kötüyü içinde barındırır, bundan dolayı nefsanî olarak da hem iyi hem kötüyü içinde barındırıp onlara yöneleceği alanlar vardır.²⁰³ İnsanların duyuşal hazları bedenî saadetine, hakiki ve zati hazlar ise aklın saadetine yöneliktir ve bu kuvveler merteye açısından farklılık göstermektedir. Bundan dolayı kimi insanların kemali daha üstün, kiminin daha çok kimilerinin ise kemali devamlı olması yönünden farklılık oluşmaktadır. Yine İbn Sina'ya göre nefsin kendini gerçekleştirme madde üzerinden olmaktadır. Burada bedenî nefsin yetkinliklerine ulaşmasına engel olması ya da nefsin yetkinliğine ulaşmasına izin verse bile o yetkinliği nefsin idrak etmesine engel olması durumu vardır. Bu da beden-nefs ilişkisinde nefsin bedeni yönetmeye çalışmasını engellemekte, bunu başarsa bile maddenin yani bedenî keyfiyetlerinin kendine bulaşmasına sebep olmaktadır. Nefs-beden çatışması yerine her iki kuvvenin de ortak hareket etmesi veya nefsin kuvvelerinin beden üzerinde etkin olmasıyla ve bedenî kuvvelerinin de geriye çekilmesiyle uyum sağlanıp çatışma sonlandırılabilir.²⁰⁴ İnsanın iyi olması için ifrat ve tefritten kaçıp orta yolu kendine seçmesi ve uygulaması gerekir, bu da önce bu melekeleri elde edip, içselleştirip daha sonra uygulamaya geçmesiyle olur. Yine insanda bulunan hayvanî kuvvenin tavassut melekeleriyle natık kuvvenin emri altına girmesi gerekmektedir.²⁰⁵ Özetle İbn Sina tavassut ilkesi ile insanın hayvanî özelliklerini ifrat ve tefrite düşmeden itidallî bir şekilde yönetmesinin insanın doğasına daha uygun olduğunu söylemek

²⁰⁰ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür (Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997), 26.

²⁰¹ Karakaya, *Nefs-Beden Bağlamında Kötülük*, 110.

²⁰² Karakaya, *Nefs-Beden Bağlamında Kötülük*, 112-113.

²⁰³ Karakaya, *Nefs-Beden Bağlamında Kötülük*, 115.

²⁰⁴ Karakaya, *Nefs-Beden Bağlamında Kötülük*, 116-118.

²⁰⁵ Karakaya, *Nefs-Beden Bağlamında Kötülük*, 120-121.

ister. Şehvetini iffete, öfkesini şecaate, aklını hikmete dönüştürüp mutluluğa ulaşabilmektedir.²⁰⁶ Aksi halde hayvani özelliklerinde ifrat ve tefrite düşerse erdemsizliğe kendini sürükleyebilir.

İslami olarak kötülüğün Allah'ın insanları imtihan etmesi için var olduğunu düşünenler de vardır. Allah'ın insanların ne yapacaklarını önceden bildiğini kabul edersek²⁰⁷ insanın imtihan edilmesi durumunda da ne yapacağını önceden bildiği kabul edilir ki o halde Allah neden imtihan olaylarını gerçekleştirmektedir? Bu soruya genelde imtihan olgusunun varlığının insanı eğitmek ve onu insan-ı kamile ulaştırmak olduğu cevabı verilmiştir. Yani Allah insanın kendini olgunlaştırmasını, işini kendi çabalarıyla gerçekleştirmesini istemektedir. Bu sebeple her insanda bu konuma ulaşmak için bir potansiyel bulunmaktadır. İnsan iradesini iyi yönde kullanıp iyiye doğru ilerleyebileceği gibi kötüye doğru da kullanabilir.²⁰⁸ Peki insanın ruhunu olgunlaştırması için başına muhakkak musibet mi gelmelidir? Doğal kötülükler konusunda Maturidi (ö. 944), afetlerin toplumsal bağ güçlendirdiğini ve insanlara aciz olduklarını hatırlatıp Allah'a sığınmaya yaklaştırdığını düşünür.²⁰⁹ Toplumda sıkıntı hali olmasaydı insanların belki de hiç yardımlaşmayacağını düşünmektedir.²¹⁰ Yine Kur'an'da insanların katı kalpli davranışları yüzünden Allah'ın cezalandırdığı, onları helak ettiği durumlar vardır.²¹¹ Yine elem ve zulüm üzerinden konuyu ele aldığımızda Kadı Abdülcebbar (ö. 1025) elemnin acı ve ağrı hissetmek gibi anlamlara geldiğini söyler.²¹² Elem bazı durumlarda iyi, bazı durumlarda ise kötü olabilmektedir. Zulüm ise yarar sağlamayan, daha büyük zararı gidermeyen, hak edilmeyen her türlü zarardır. Kısaca elem ontolojik olarak kötü değildir ve bazı durumlarda kötü olmaktan çıkarken; zulüm ontolojik olarak kötü ve başka niteliklerle kötü olmaktan çıkamayan her halükârda kötü olandır.²¹³ Hasta bir insan eğer o hastalığı hak edecek bir kötülükte bulunmamışsa bu onun için imtihandır ve sabretmelidir. Fakat insana bir yarar sağlamalıdır. Örneğin, tamamen zarar olan bir elem sabrı gerektirmez. Sabretmek için hastalığın insana bir yarar sağlaması gerekir. Tabi ki böyle bir durumda Allah, insana neden böyle bir hastalık verdiğinin bilgisini vermelidir.

²⁰⁶ Mevlüt Uyanık-Aygün Akyol, *İslam Ahlak Felsefesi* (Ankara: Elis Yayınları, 2014), 146.

²⁰⁷ Lütfullah Cebeci, "Kur'an Açısından Kötülük Sorunu", *İslam Düşüncesinde Kötülük Sorunu ve Teodise -I-*, ed. Hakan Hemşinli-Yunus Kaplan (Ankara: Elis Yayınları, 2021), 99.

²⁰⁸ Cebeci, "Kur'an Açısından Kötülük Sorunu", 100.

²⁰⁹ Emine Ögük, "Maturidi'nin Hikmet Merkezli Kötülük Analizi", *İslam Düşüncesinde Kötülük Sorunu ve Teodise -I-*, ed. Hakan Hemşinli-Yunus Kaplan (Ankara: Elis Yayınları, 2021), 214.

²¹⁰ Ögük, "Maturidi'nin Hikmet Merkezli Kötülük Analizi", 215.

²¹¹ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 143.

²¹² Mahsum AYTEPE, "Kadı Abdülcebbar'da Kötülük Sorunu", *İslam Düşüncesinde Kötülük Sorunu ve Teodise -I-*, ed. Hakan Hemşinli-Yunus Kaplan (Ankara: Elis Yayınları, 2021), 235.

²¹³ AYTEPE, "Kadı Abdülcebbar'da Kötülük Sorunu", 237-239.

Eğer hastaya bu bilgiyi vermezse hasta bu durumu iyi bir şey olarak değerlendiremez ve kötüye yorar. Bu durum Allah'ın kuluna ceza vermesi durumunda da geçerlidir.²¹⁴ İnsanın başına gelen olayın, elem mi yoksa zulüm mü olduğunu bilmesi de güçtür.

Kötülük hakkında herkesin bir fikri olduğunu gördük ve açıkladık. Buna göre her insan kendi düşüncesine uygun olanı benimseyecektir. Genel ve özel bir simge olan Dogville'i incelediğimizde iyi insanların başına kötülük gelebileceğini, iyi olarak nitelendirdiğimiz insanların eline yeterince güç geçtiğinde ne kadar acımasız olabileceklerine kendilerinin dahi şaşırabileceğini gördük, tıpkı Grace'in durumundaki gibi. Şimdi iyi dediğimiz insan gerçekten iyi midir yoksa konfor alanının dışına çıktığında ve toplum tarafından dışlandığında çıkarları uğruna her şeyi yapabilen birine mi dönüşmektedir? Bundan sonra iyi ve kötü tanımlarımız değişmeli midir? Kime göre hangi şartlarda iyi veya kötüdür? Kötülüğün kökeni insanın derinlerinde bulunan hayvani yönünden mi gelmektedir?

Kötülük konusu insanlar için göreceli bir konu olmuştur. Kimi insanlar için çok büyük kötülük ifade eden bir konu kimilerine göre önemsizdir. Bazen insanlar şartlar değiştiğinde ve menfaatleri söz konusu olduğunda kendi çıkarını korumak için her kötülüğü yapabilir. Ancak iyiyi seçip aklını kullanan, davranışlarında itidal yolunu tercih eden iyi insanlar da olabilir. İyiyi de kötüyü de seçmek insanın kendi iradesindedir. Şartlar değiştiğinde hala iyi olmayı başarabilenler, gerçek erdemli kimselerdir. Şartların değiştiğinde iyi olma halimizi korumaktan kastımız, Grace gibi kendine yapılan kötülüklere sessiz kalıp aşırı hoşgörülü davranmak değildir.

²¹⁴ Aytepe, "Kadi Abdülcebbar'da Kötülük Sorunu", 251-252.

II. BÖLÜM

2. MANDERLAY FİLMİ VE KÖTÜLÜK PROBLEMİ

Bu bölümde Lars Von Trier'in *Manderlay*²¹⁵ filmi karakterleri ve öyküsü anlatıldıktan sonra film analizi yapılacaktır. Filmde Grace'in başına gelen kötülüklerle birlikte kölelik konusu işlenecektir. Grace'in kötülüğü engellemeye çalışması ve Manderlay halkına yeni bir düzen getirmesinden sonra ortaya çıkan yeni kötülüklerle çaresiz kalışı ve Manderlay halkına iyilik yapmak için çıktığı bu yolda insanların Grace'i aldatması sonrasında kötülüğe bakış açısının değişimi ele alınacaktır. İyi niyetle de olsa insanların yaptığı eylemler bazen hiç beklemediği sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Bazı toplumlar mevcut durumlarından her ne kadar rahatsız olsalar da uzun yıllar benimsedikleri için bu düzeni dışarıdan gelen yabancı bir insanla değiştirmeye çalışmaları daha iyi bir ortam oluşturmadığı gibi farklı sonuçlar ortaya çıkarabiliyor. Yeni bir düzen ve yabancı insan faktörleri de göz önünde bulundurulduğunda bu durum insanların korkmasına sebep olurken alıştıkları düzeni her ne kadar beğenmeseler de güvenli bir liman olarak görüp eski düzene dönmeye çalıştığını görüyoruz.

2.1. Manderlay Filminin Öyküsü

Mam: Çiftliğin hanımefendisi

Wilhelm: Hanımefendiye en yakın köle

Timothy: Gururlu olduğu söylenen bir munsı köle

Elizabeth: Çiftlikteki kadın köle

Yaşlı Wilma: Çiftliğin en yaşlısı olan köle

Victoria: Çocuklarına ve kocasına şiddet uygulayan bir köle

Bertie: Victoria'nın kocası

Dr.Hector: Efendilerle işbirliği kuran eğlence sektöründeki adam

Sammy: Çiftliğin komiklik yapan kölesi

Jim: Sanata meraklı bir çocuk

Anlatıcı, filmin 1933 yılında geçtiğini belirtilerek Manderlay halkının yaşadığı yeri Dogville'de olduğu gibi yine kuşbakışı şeklinde göstererek başlar. Grace, babası ve gangsterler hep birlikte Dogville'den çıkıp Amerika'nın güney tarafına doğru yol alırlar. Alabama eyaletinde mola verdikleri sırada Manderlay çiftliğinin önünde siyahi bir kadının Grace'den

²¹⁵ Lars Von Trier, *Manderlay* (Film, 2005).

yardım etmesini istemesiyle Grace ve babası arasında geçen fikir ayrılığı tekrar günyüzüne çıkar. Siyahi kadın, Manderlay’de kölelerin olduğunu söyler ve şu anda bir kölenin kırbaçlanmasına engel olması için yardım ister. Grace, zencileri Afrika’dan getiren bizdik hatamız çok büyüktü diyerek Timothy adındaki siyahi köleyi kırbaçlanmaktan kurtarır. O sırada çiftliğin hanımefendisi gelip engel olmak istese de Grace, köleliğin yetmiş yıl önce savaşıyla birlikte sona erdiğini söyler. Hanımefendi hastalanır ve Grace’den yatağın altında duran kitabı yakmasını ister Grace’in yakmaya niyeti yoktur. Hanımefendi o sırada ölür ve Grace insanlara artık özgür olduklarını söyler. Fakat siyahi insanlar özgür olduklarına sevinmedikleri gibi endişe duymaya ve korkmaya başlarlar. Özgürken nasıl yaşayacaklarını bilmemektedirler. Grace, babasının yanına geri döner ve insanların dışarı çıkmasını bekler ancak kimse çıkmaz. Babası, Grace’in onlara özgürlük vererek aslında kötülük yaptığını söyler. Grace’e küçükken kafeste olan kuşunu özgür bıraktığında soğuktan öldüğünü hatırlatır. Çiftlikte hanımın en yakın adamı olan kişi, Grace’i Manderlay’in durumunu görmesi için içeri davet eder. O sırada çiftlik sahibi olan ailenin diğer üyeleri gelip zencilere dışarı çıkmayın bizim için çalışın, bize borçlusunuz diyerek sözleşme imzalatmak isterler. Grace sözleşmeyi incelediğinde eski kanunların aynı şekilde devam edeceğini, sadece köle yerine çalışan yazıldığını görür ve engel olur. Grace, babasının yanına gidip insanlara yardım edeceğini çiftlikte kalacağını söyler. Küçükken kuşuna yardım edemediğini ama büyüyüp güçlü haldeyken yardım edebileceğini söyler. Grace, Dogville’de konuştukları gibi babasının gücünü kullanmak ister. Bunun için gangsterlerin yarısını yanına alır. Yeni sözleşme imzalatır. Buna göre mülkler kölelere eşit şekilde hibe edilecek, çiftlik sahibi aile daha çok çalışacak ya da çiftlikten gidebileceklerdir. Grace ve gangsterler ise danışman görevinde olacaklardır. Bu sırada Bertie çiftlikten ayrılır.

Grace çiftliğin koruyucusu gibi davranır ve insanları gözlemlemeye başlar. Timothy kızların gözdesidir, Victoria kocası Bertie’yi arar ve erkekler para yerine pamuklarla kâğıt oyunu oynamaktadır. Victoria oğlu kurabiye çaldı diye onu döver, çocuk da diğer kardeşini döver, böylece hiyerarşik düzende büyükten küçüğe doğru birbirlerini döverler, en son çocuk da pencereden dışarı kaçmaya çalışmaktadır. Grace, her öğlen insanların hanımın balkonunun altında duran sayıların oraya gidip herkesin kendine ait olan sayı önünde beklediğini fark eder. Fakat sadece Timothy’nin oraya gitmeyerek aykırı davrandığını görür. Daha sonra pamuk ekiminin ne zaman olacağını sorar fakat çiftlik halkı bilmez. Grace, hanımın kitabına bakar. Bu kitap “Hanımın Kanunu” dur. Kitapta çiftliğin nasıl yönetileceğine dair kurallar yazmaktadır. Bu kitap yalnızca hanımefendinin ve ailesinin okuyabileceği bir kitaptır. Kitabın içinde birden yediye kadar rakamların bulunduğu bir tablo vardır. Her sayının karşısında

isimler yazmaktadır. Bu sayılar kölelerin psikolojik sınıflandırılmasını simgelemektedir. Örneğin; Sammy beşinci soytarı, güldüren, Victoria dördüncü çetin ceviz, William ikinci geveze, Timothy birinci gururlu zenci, Elizabeth yedinci komedyen, bukalemun gibi şekil değiştiren gibi tanımlamalar yapılmıştır. Grace, kitaba baktığında kölelik sisteminin korunması için psikolojiden bile yararlanıldığını görür.

Grace, Manderlay halkının kulübelerinin onarılması gerektiğini söyler. Fakat insanlar bunun için malzeme olmadığını söylerler. Grace, hanımefendiye ait olan bahçedeki ağaçları kullanabileceklerini söyler ve evler onarılmaya başlanır. Bundan dolayı insanlardan çok azı tarlada çalışır, geri kalan insanlar evlerini yapmak ister. Grace, Timothy'nin içki içmeyen, kumar oynamayan, gururlu kişilikte bir munsı olduğunu öğrenir. Bir de mansiler vardır onlar Afrika krallarının köleleridir içki içer, kumar oynarlar. Timothy mansilerin kötü olduğunu söyler. Timothy, Grace'i de sevmemektedir, Grace'in beyaz olması Timothy'e onun ırkçı olduğunu düşündürmektedir. Çünkü ona göre beyazlar, siyahları insan yerine koymaz. Grace, Jim adındaki bir çocuğa resim yapması için malzeme verdiği sırada yanlışlıkla kardeşine verdiğini anlar ancak bu durum beyazlar için siyahların hepsinin birbirine benzediği yanlışlığına yol açar. Grace Manderlay halkına ders vererek onları olgunlaştırıp hayata hazırlamak ister ve derslere başlar. Bu sırada Dr. Hector adında, Manderlay'e dışarıdan gelen kişiyle tanışır. Hector, Grace'e iş teklifinde bulunur. Buna göre efendiler kölelik kalktığından beri köleleri eskisi gibi kullanmak için önce onlarla bir sözleşme yapar ve onları borçlandırır. Borcu ödemeleri halinde dışarı çıkmalarına tamamen özgür olmalarına izin verirler. Ancak bir süre sonra borcunu ödeyenlerin dışarı çıktıklarını görünce efendiler, sürekli köleleri borç altında tutup kullanmak için Hector ile anlaşır. Hector kölelerle parayla kâğıt oynar ve hile yapıp sürekli onları kendisine borçlandırır. Hector kazandığı paradan yüzdesini aldıktan sonra parayı efendilere verir ve böylece kölelerde hiçbir zaman efendilerine borçlarını ödeyemeyecekleri için köle olarak çalışmaya devam ederler. Hector, bu düzeni Grace ile de sürdürmek ister fakat Grace bunu kabul etmez.

İnsanlara ders vermeye başlayan Grace, onlara ilk olarak demokrasiyi, oy vermeyi anlatır. Hatta saatin kaç olduğunu belirlemek için oy verir karar alırlar. Grace kitabı incelediğinde birinci numaradaki kölelere yedinci sıradakilerden daha fazla yemek verildiğini fark eder, buna göre beynin çalışma tarzıyla yemek miktarı arasında bağ kurulmuştur. Bu durumu çiftlik sahibi aileyle konuştuğunda aile öküz ile tavşanın aynı miktarda yiyemeyeceği gibi insanların da hepsinin eşit olmadığını bundan dolayı farklı yemek verildiğini söyleyerek kendilerini savununca Grace sinirlenir ve onlardan yüzlerini siyaha boyayıp siyahilere yemek dağıtmalarını ister. Bu sırada yaşlı Wilma'nın yaşından dolayı çok yemeye ihtiyacı olmadığını

kanısına varılarak onun yemeklerinin bir kısmını tohum olarak kullanmaya oybirliğiyle karar verilir. Manderlay'e kum fırtınası gelir ve etrafı dağıtır. Aslında eskiden böyle bir durumda hanımın ağaçları fırtınayı korumaktaydı ancak Grace onları kullanmıştı. Timothy kasabanın toparlanmasına yardım eder ve Grace ondan hoşlanmaya başlar. Fırtına sonrası yiyecek deposu zarara uğrar ve insanlar zatlürre olurlar. Halk, çiftliği toparlamaya başlar. Küçük kız Claire çok hasta olur.

Halk açlıktan toprak yemeye başlar. Kuraklık da vardır ve insanlar çiftliğe su getirmeyi başarırlar. Claire sadece geceleri yemeğini yer ve iyileşeceğine inanırlar. Grace bu sırada siyahi erkeklerden hoşlanmaya devam eder. Hiç beklemedikleri bir anda Claire'in öldüğünü öğrenirler. Geceleri yemek yiyenin Claire değil, yaşlı Wilma olduğu ortaya çıkar. Grace Wilma'nın sadece yemek gördüğünü ve yediğini bu yüzden de suçu olmadığını söyleyip ona acısa da Claire'in ailesi oylamayla Wilma'nın da ölmesi gerektiğine karar verir. Grace kendi elleriyle Wilma uykudayken onu öldürür.

Pamuk hasadı yapıldığı sırada bir gangster gelip Grace'e babasının yakın zamanda geri geleceğini ve arabada onu bekleyeceğini söyler. Ancak Grace çiftlikten ayrılmayı düşünmez. İnsanların artık olgunlaştığını, hayata hazır olduklarını düşünüp onları mezun etmeye karar verir. Ama insanların hala çiftlikten gitmediğini görür. Hasattan parayı kazandıkları sırada Grace artık ihtiyacı olmadığını düşündüğü için yanındaki gangsterleri yollar. Gangsterler gittikten sonra Grace ile Timothy geleneksel bir birliktelik yaşarlar. Ertesi gün çiftlikte bir adamın öldüğünü ve parasının çalındığını öğrenir. Halk bunu yapanın gangsterler olduğunu düşünse de Dr. Hector'un Grace'e para getirmesiyle gerçekler ortaya çıkar. Kumar oynayan kişinin Timothy olduğunu söyler aynı zamanda içki içtiğinin de farkına varırlar. Böylelikle Timothy'nin munsı değil mansi olduğu da ortaya çıkar. Kitaba baktığında Timothy'nin rakamının bir değil yedi olduğunu görür. Eğlendiren, kılık değiştiren kategorisinde olduğu gibi yanına bir de not düşülmüş. Notta "şeytani zekaya sahip dikkat" yazmaktadır.

Grace herkesi toplar ve toplantı yapar. Babasıyla gitmek ister, veda edeceğini söyler. Bu sırada parayı da onlara teslim eder. Timothy'nin çaldığını söyler ve onlara kitaptan bahseder. Wilhelm kitabı kendisinin yazdığını söyler. Anlattığına göre savaş sonrası kölelik kalktığında kölelerin dünyaya öylece bırakılmaları iyi bir şey değildi. Onların Manderlay'de tutulmaları gerekiyordu. Ayrıca Wilhelm kitabı kendisinin yazdığını bazı kölelerin de bildiğini söyler. Bunun ehven-i şer olduğunu yani kötü olan iki şeyden daha az kötünün tercih edilmesinin herkes için en iyisi olacağını söyler. Grace bu duruma karşı çıktığında Wilhelm yanlış gözle bakmaması gerektiğini, uygarca bakmasını söyler. Ona göre kölelere yiyecek ve içecek verilir ayrıca yaşantıları için kendi benliklerini suçlamak yerine efendilerini suçlamaları

onları sorumluluklarından kurtarmak demektir. Öğle vaktinde sayıların bulunduğu yerde beklemlerinin onların gölgede kalmalarını sağladığını; numaralandırılmalarının ise zulüm içinde yaşayan insanların hayatta kalmak için sergiledikleri davranışlara göre belirlendiğini ve bunun hayatı daha kolay hale getirdiğinden bahseder. Kendilerini gururlu gördükleri sürece ise sistemin onları zulüm gördüğüne inandırdığını söyler. Soyтары zencileri ayakta tutan güldürmeleridir. Oyunlarda pamuk para kullanmalarının, ailelerin dağılmaması adına olduğunu yine onları korumak için yapıldığını belirtir. Hanımın kanunlarının hala geçerli olduğunu Amerika'nın yüz yıl geçse de siyahileri beyazlarla eşit görmeyeceklerini söyler. Grace'e yeni hanımefendileri olmalarını teklif etseler de kabul etmez. Wilhelm, Grace'in özgürlük getirdiğinde kendilerinin de istemediklerini ama kabul ettiklerini bundan dolayı efendi olmayı kabul etmesini isterler ve onu alıkoyarlar. Kendilerine gelirse eğer isteselerdi Manderlay'den köleyken de kaçabileceklerini ama istemediklerini söylerler. Grace babasıyla kaçmak için plan yapar ve teklifi kabul eder. İlk olarak Timothy'e hırsızlık yaptığı için kırbaç cezası verilir. Grace kırbaçlamaz ve halkla konuşmaya devam eder ama yine de Timothy Grace'e "Bizi bu hale siz getirdiniz" der. Grace sinirlenip kırbaçlamaya başlar. Grace, çiftlikten çıkıp gitmek ister fakat babasını bulamaz ve saati yanlış ayarladıklarını anlar. Babası Grace'e not bırakmıştır. Notta "Seni kırbaçlarken ve işlerin olması gerektiği gibi olduğunu gördüm seninle gurur duyuyorum" yazmaktadır. Grace artık Manderlay'in yok olmasının, Dünya için daha iyi olacağı kanısına varmış şekilde çiftlikten kaçıp kuzeye doğru ilerler. Bu sırada filmin başında çiftlikten ayrılan Bertie'yi ağaca asılı halde görüyoruz. Filmin sonunda Amerikalı beyaz insanların ellerinde "Afrika'ya geri dönün zenciler" pankartları ile protesto ettikleri fotoğraflar ve zencilerin polisler tarafından tutuklandıkları fotoğraflar yayınlanarak biter.

2.2. Manderlay Filmi ve Kötülük Problemi

Filmin başında kamera kuşbakışı görünümle bize düz beyaz zemin üzerine çizilmiş çizgileri göstererek başlamaktadır. Bu harita Amerika'nın eyaletlerini göstermektedir. Manderlay dünyası beyaz bir temelden başlasa da karanlık bir atmosfere sahiptir. Beyazlık, Amerika'da hem kökeni hem düzeni getiren ışıktır.²¹⁶ Çiftlik oldukça karanlık olsa da Grace'in gelmesiyle birlikte beyaz ışık çiftliği aydınlatmaya başlar.

Filme Amerika'nın ırk sorunları işlenmekte, siyahi kölelerin beyazlara boyun eğmesinden bahsedilmektedir. Manderlay'de üç farklı özgürleşme vardır. Birincisi, iç savaştan

²¹⁶ Haro-Koch, *The Films of Lars von Trier and Philosophy Provocations and Engagements*, 41.

sonra Birleşik Devletlerin verdiği soyut hukuki bir özgürlükten sonra siyahilerin beyaz üstünlüğüne ilişkin yaşadıkları kısıtlamaların kültürel zeminde hala devam ettiği özgürlüktür. İkinci özgürlük, Grace'in siyahilere verdiği bir hediyedir ve halk bunu önceleri reddeder. Siyahilerin özgürleşme anlatılarında bile her zaman merkezi figürler, beyazın üstün olduğu bir evrendeki beyaz kahramanlardır. Üçüncü özgürlük beyazların özgürlüğünün bir simülasyonu. Timothy, parayı çaldığında beyaz üstünlüğün maddi temeli olan hırsızlık gerçekleştirilmiş oluyor.²¹⁷

Manderlay sakinleri, Grace'in arzularını gerçekleştirmek için tesadüfi araçlardır. Grace, babası ile Dogville'den uzaklaşırken yolda siyahi bir kadının ve erkeğin kırbaç direğinde kırbaçlandığına şahit olurlar. Grace yıllar önce köleliğin kalktığını bildiğinden bu duruma şaşırır ve onlara bunu söylemek ve yardım etmek için Manderlay'de iner. Manderlay'in hanımefendilerinin öldüğünü görür ve insanlara yardım etmek için onlara yeni bir düzen kurmaya başlar. Hanımefendinin geride bir kitap bıraktığını öğrenir. Bu kitap "Mom's Law" dır. Grace kitabı yok ettirmez fakat zamanla kendi düzeninin ne çiftliği yönetebildiğini ne de köleleri eğitebildiğini görür. Hanımefendinin kitabını okuduğunda iç savaş ve yeniden yapılanma sonunda güvenli yaşam sürdürmek için bu yasaların gerekli olduğunu düşünür. Kitapta beyaz hanımefendileri tarafından siyahi insanların rütbe düzeni ile yönetildiğini ve kölelerin sorumluluklarının tanımlanmış olduğunu görür. Beyaz hanımefendinin kölelerin yönetimi için harcadığı zaman, onlara verilen önemi gösterir. Filmin sonunda Grace, Manderlay halkını eğitemediği için hayal kırıklığı yaşar ve bundan dolayı kızgındır. Ceza vermek amacıyla Grace'in, Timothy'i kırbaç direğinde kırbaçladığını görüyoruz. Grace, siyahi insanların sadece şiddetle kontrol altında tutulabildiğini anlar.²¹⁸

Trier, filmde Amerika'nın beyaz üstünlüğü ideolojisine sahip olduğunu gösterir. Trier özgürlüğün beyazın üstün olduğu rütbe düzeni için yine beyazlar tarafından verildiğini söylemek ister. Yani özgürlük sadece beyazlar içindir ve bu kural değişmeyecektir. Bunun yok edilmesi ve herkesin eşit haklara sahip olduğu bir evrende yaşamasının gerekliliği üzerine düşünürken filmin sonunda Manderlay'de sadece Amerikan beyazın üstün olduğu evrenle karşılaşmaktadır.²¹⁹

Grace'in Manderlay halkına yardım edip kendini sevdirmeye çalışması sonucunda mağdur olması durumunu Niccolo Machiavelli'nin (ö. 1527) bu konudaki görüşleriyle

²¹⁷ Haro-Koch, *The Films of Lars von Trier and Philosophy Provocations and Engagements*, 38-39.

²¹⁸ Haro-Koch, *The Films of Lars von Trier and Philosophy Provocations and Engagements*, 42-44.

²¹⁹ Haro-Koch, *The Films of Lars von Trier and Philosophy Provocations and Engagements*, 45.

açıklayabiliriz. Machiavelli'ye göre insanların kendini sevdiren insanlara karşı davranışının mağdur etmek olduğunu söyler. Hatta korku duydukları kişiye oranla daha az önemserler. Sevgiyle hatır bağıyla bağlı olan insan, bu bağı çıkarları söz konusu olduğu zaman koparmaktan çekinmemektedir. Korku ise insanı hiç terk etmeyen ceza korkusuna dayanmaktadır.²²⁰ Machiavelli, "Prens" adlı kitabında bir prenste olması gereken davranışlara değinirken merhametli ve insancıl olmasının yararlı olacağını söylemektedir. Her zaman merhametli ve insancıl davranışlar sergilemesi zararlı olabilmektedir. Bu zamanlarda tam tersine davranmayı da bilmelidir. Yani iktidarını muhafaza etmek isteyen bir prens iyi olmamayı ve durum değiştiğinde kötülük yapmayı bilmelidir.²²¹ Bu bakımdan Grace'in filmin sonunda kötülük yapması, aslında iktidarını korumak adına yapmış olduğu bir strateji olabilir.

Filmi daha iyi incelememiz açısından Amerika'nın sosyokültürel yapısı ve özellikle kölelik hakkında bilgi vermeliyiz. Amerika'daki yönetim sistemi ve demokrasinin işleyişi üstüne çalışmaları olan Alexis de Tocqueville (ö. 1859) üzerinden konuya yaklaşacağız. Radikal liberaller ve tutucu muhafazakârlar arasında tartışmanın yaşandığı dönemde muhafazakârlar tam demokrasinin kaos getireceğini düşünmektedirler. Liberallerse demokrasiyi sanayi toplumunun doğal gereği olarak karşılamaktadırlar. Bazıları ise demokrasinin despotizmi getireceğini savunmuştur.²²² Tocqueville, demokratik despotizmin temel dayanağının eşitlik olacağını söylemektedir. Manderlay filminde köleliğin kalkıp demokrasinin gelmesi ve eşitlik verilmesiyle oluşan sorunları göz önüne aldığımızda kaos ve despotizmin ortaya çıktığını görebiliyoruz. Her durumda demokrasi kaosa ve kötülüğe mi sürükler yoksa belli koşullar altında değişir mi, bunu incelemek adına sömürge ve köleliğe daha yakından bakmalıyız. İlk olarak Fransa'da 1794'te köleliği ilga eden yasa çıkarılmıştır. Buradaki amaç devrimle birlikte ortaya çıkabilecek kargaşada sömürgelerin kaybedilmesini engellemektir.²²³

Daha sonra köleliğin kaldırılması, Avrupa'da yayılmaya başlamıştır. Tocqueville ekonomik dengeyi korumak adına serbest olan kölelerin bir süre için toprak mülkiyetine sahip olmamaları gereken bir fikir önermekteydi. Bu öneriye binaen kölelikten kurtulanların sosyal olarak konumları değişse de iktisadi ve siyasi olarak denetim altına girdiler. Koloniler vesayet altında tutuldu. Yani buradaki amaç köleliğin bir anda değil aşamalı olarak kaldırılması

²²⁰ Niccolo Machiavelli, *Prens*, çev. Kemal Atakay (İstanbul: Can Yayınları, 2012), 116.

²²¹ Machiavelli, *Prens*, 120.

²²² Alexis de Tocqueville, *Sömürge ve Kölelik Öteki Üzerine Seçme Yazılar*, çev. Burak M. Nuri Gücin vd. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016), 22.

²²³ Tocqueville, *Sömürge ve Kölelik*, 23-31.

olabilir. Tocqueville, Amerika’da köleliğin yavaşça kaldırılması gerektiğini bunun hem köleler için hem de Amerika’nın güneyinde beyazların siyahlara olan öfkelerinin güçlenmemesi için yararlı olacağını düşünmüştür. Beyaz ve siyahların şiddet olmadan bir toplumda yaşayabilmesi için sömürge idaresini gerekli gören Tocqueville bir süreliğine beyazların siyahları işçi olarak çalıştırmaya devam etmelerinin siyah kölelerin de özgürlüklerine yavaş yavaş kazandırılıp bu arada sosyal olarak da yeni hayatlarına alışmış olacaklarının toplumsal düzlemde daha pragmatik bir ilerleme olacağını savunmaktadır. Francis Beaumont (ö. 1616), kölelikle kurumsallaşan ırkçılığın toplumda ahlaki çöküntü ve şiddete yol açacağını söylemektedir.²²⁴ Manderley’de köleliğin kaldırılmış olmasına rağmen hala köle gibi çalışan insanlara köleliğin kaldırıldığını ve yeni düzene hemen geçilmesi gerektiğini söyleyen Grace, aslında onlara acıyıp bunu yapmış olsa da hemen kaldırmanın onlar üzerinde olumsuz bir etki göstermesine sebep olmuştur. Ahlaki çöküntü ve insanların kırbaçlanmaları devam etmiş ve insanlar birdenbire kaldırılan kölelikten hür olmaya geçerken zorlanmışlardır.

Tocqueville, aklı ve hürriyeti idrak edebilene kadar kölelerin, dini konularda aydınlatılıp alışkanlıklarını düzelterip aile bağı kurmalarından sonra hürriyetlerine kavuşmaları gerektiğini söyler.²²⁵ Bu aşamaları yaptıkları çıraklık adı altında bir geçiş dönemi boyunca hem çalışıp hem ücret almayan ancak süre sınırlaması getirilen dönemin ardından yedi yıl sonra kölelik ortadan kaldırıldı. Zenci köleler kendilerini dışlayan topluma uyum sağlamak için çaba gösterip onlara özenmiştir. Doğduklarından beri beyazlardan aşağı oldukları söylendiği için ne kadar özgür olsalar da bu bilinçle yaşamışlardır. Beyaz halk ise kendi köklerinin daha üstün olduğunu düşünmekteydi.²²⁶

Amerika’da kölelik, kölelerin menfaatine değil beyazların menfaatine kaldırılmıştır. Kölelik, Güney Amerika’da başlamış Kuzey Amerika’ya doğru yayılmıştır. Hürriyet ise Kuzey Amerika’da başlamış Güney Amerika’ya doğru ilerlemektedir. Burada filmin Amerika’nın güneyindeki Alabama eyaletinde bulunan Manderlay bölgesinin tesadüf eseri seçilmediğini görüyoruz. Güneyde olmasının sebebi aslında tütün, pamuk ve şeker kamışı gibi ürünlerin güneyde yetişmesi ve bu ürünlere baktığımızda çok kişinin çalışmasını gerektirecek ve önem verilmesi gereken ürünler olduğunu görürüz. Bundan dolayı kölelik burada başlamıştır.²²⁷ Burada şiddet ve despotizm ile köleler kontrol altında tutulmuştur. Kuzey Amerika’ya baktığımızda ise ticaret yapıldığı için kölelere ihtiyaç yoktu, bundan dolayı ilk önce burada

²²⁴ Tocqueville, *Sömürge ve Kölelik*, 34-39.

²²⁵ Tocqueville, *Sömürge ve Kölelik*, 294.

²²⁶ Tocqueville, *Sömürge ve Kölelik*, 323-345.

²²⁷ Tocqueville, *Sömürge ve Kölelik*, 356-358.

sorunsuzca kaldırıldı. Ancak Güney Amerika'da kölelik, ölüm kalım meselesine dönüşebilirdi.²²⁸ Güney Amerikalı yerli halk emir veren, kibirli, asabi, sert bir mizaca sahipken;²²⁹ Kuzey Amerikalı sabırlı, düşünceli ve hoşgörülü bir mizaca sahiptir. Güney eyalettekiler büyük, gösterişli şeyleri sever ve maddi konularla pek ilgilenmeyi sevmez onların yerine başkaları bu konularla uğraşmaktadır; Kuzey eyalettekiler ise maddi durumlarıyla kendileri ilgilenir, refahı aramakla uğraşır. Kuzeydekiler, bilgi sahibi insanlardır ve bilimi araç haline getirirler. Daha aktif, daha bilinçli ve orta sınıfı temsil eden özelliklere sahiptirler. Güneydekiler ise daha entelektüel, cömert ve aristokrasilerde görülen zevklere, zaafllara, büyüklük duygusuna sahip kimselerdir.²³⁰

Amerika'nın Ohio eyaletinde köleler bulunmuyordu. Bu eyaletteki insanlar tarımla uğraşır çok çalışırlardı. Ohio'dan on iki yıl sonra kurulan Kentucky'e baktığımızda ise kölelik vardır ve insanlar çalışmak istemez çünkü çalışmak kölelere özgü bir nitelik olduğundan küçümsenmektedir. Kentucky'de verimlilik yoktur.²³¹ Timothy'nin Afrika kraliyetinin kölesi olması ve bundan dolayı diğer köleler çalıştığı sırada çalışmak istememesi sürekli atla çiftlikte dolaşması, çalışmanın kölelere özgü küçümsenecek bir durum olduğunu düşünmesindendir. Yine kölelik kalktığı zaman insanların pamuk ekip hasadını yapması gerekirken sadece evlerini onarması yine aynı durumdan kaynaklanmaktadır. Grace'in çiftlik sahibi aileye ceza verirken yüzlerini siyaha boyatıp yemek dağıtma görevini vermesi de yine toplumda siyahilerin çalışan, hizmet eden konumda olduğunu gösteren bir örnekti. Kölelik toplumda tembellik duygusunu yerleştirip cehalet, kibir ve yoksulluk gibi durumları da beraberinde getirirdi. Aynı zamanda akli güçleri zayıflatan bir durumdu.²³² Bu siyahi köleler özgürleştikleri zaman akli kendileri için kullandıklarında kendilerine bile yabancılaştılar. Bu aşamada onlar için özgürlük, kölelikten bile daha ağır gelebilmektedir.²³³

Köleliğin ortaya çıkardığı kötülükler, eski zamanlarda ve modern dönemde benzerlik gösterse de kötülüklerin sonuçları farklı olmaktadır. Eski zamanlarda köleler efendisiyle aynı ırktandı, bilgi düzeyi de efendisinden çoğu zaman üstündü. Yani özgürlük haricinde aralarında pek bir fark bulunmamaktaydı. Fakat modern döneme baktığımızda değer yargılarını değiştirmek bile güç olmaktadır. Kölelik gibi soyut bir olgu, ırksal farklılık gibi somut bir

²²⁸ Tocqueville, *Sömürge ve Kölelik*, 362-363.

²²⁹ Alexis de Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi I*, ed. Ufuk Coşkun-Cansu Özge Özmen, çev. Özcan Doğan (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018), 556.

²³⁰ Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi I*, 557-558.

²³¹ Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi I*, 514-515.

²³² Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi I*, 73.

²³³ Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi I*, 474.

olguyla birleştigi için modern dönemde kölelerin diğer insanlarla hemen uyum sağlaması düşünülemiyor. Siyah köle varoluş süresince aşağılık konumunda olduğunu kendi çocuklarına, torunlarına aktarır.²³⁴

İnsan ve kötülük ilişkisine baktığımızda olumsuz ve olumlu olmak üzere iki açıdan ele alınır. Olumsuz açıdan insan, bilerek kötülük işler, kendi kötü olmasa da kötülük işler, çıkarı için yapamayacağı bir şey yoktur.²³⁵ Olumlu açıdan ise insan, bilerek ve çıkarı için kötülük işlemez.²³⁶ Nelson Pike'ın (ö. 2010) da dediği gibi kötülük problemi salt teolojik bir bilmece olmadığı gibi her duyarlı dindar bireyin ruhuna dokunması gereken bir problemdir.²³⁷

Kötülüğün insan üzerinde hem baştan çıkarıcı hem de itici olan etkilerine baktığımızda kötülüğün belirsiz bir yapıda olduğunu düşünebiliriz. Nitekim Raimond Gaita da iyi ve kötünün özünde gizemli olduğunu iddia eder.²³⁸ Bu durum bizi kötülüğün göreceli olduğu ve mevcut şartlara göre değişebileceği sonucuna götürebilir.

Hristiyanlıkta, insanların özünde, doğuştan kötü olduğu iddia edilir.²³⁹ Kötülüğün doruk noktası da İsa'nın çarmıha gerilmesidir.²⁴⁰ Lautreamont "Maldoror'un Şarkıları" kitabında insanın kötücül eğilimini değiştirmeye çalışmasının, yerçekimi yasasını değiştirmeye çalışmakla aynı olduğunu söyleyerek insanın doğuştan verilen kötülüğe meyilli tarafına karşı koymaması gerektiğini söyler.²⁴¹ İnsanın temelde özgür iradesi olsa da doğuştan kötülüğe veya iyiliğe meyilli olduğu varsayılırsa özgür iradeyle bu durum sürekli çatışır. Bu durum da bizi Tanrı'nın kötü niyetli veya adil davranmadığı sonucuna götürmektedir.

Machiavelli, insanların doğuştan kötülüğe eğimli olduğunu söylemektedir. İnsanoğlu başarısını gölgeleyecek girişimleri şiddet yoluyla engellemektedir. Onun ahlak ilkesi, ezilmeyi ve zayıflığı dışlar. Ahlak ancak başarıya araç edildiği zaman vardır. Bunun dışında hiçbir ahlaksal ilke, iyi olmak isteyen insanı ezilmekten kurtaramaz. Yalnız kötü niyetli insanlar çevresine hükmeder. Bu durum var olmanın sonsuz hazzını duymakla aynıdır. İnsanoğlunun kötücül, yıkıcı bir doğası vardır. Kötülüğü seküler dünyada değil, insanın yüreğinde aramamızı söyler. Machiavelli'ye göre amaç iyi olmayı öğrenmek değil, iyi olmamayı başarmaktır. İyilik olarak görünen şey kötülük olabilir. Bu bağlamda kendine iyilik yaptığını düşünen insan,

²³⁴ Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi I*, 508-509.

²³⁵ Metin Yasa, *Kötülük Sorunu* (Ankara: Elis Yayınları, 2015), 90.

²³⁶ Yasa, *Kötülük Sorunu*, 91.

²³⁷ Akdemir, *Korkunç Kötülükler ve Tanrı*, 17.

²³⁸ Lars Svendsen, *Kötülüğün Felsefesi*, çev. Mehmet Hocaoglu (İstanbul: Redingot Yayınları, 2018), 29.

²³⁹ Svendsen, *Kötülüğün Felsefesi*, 90.

²⁴⁰ John Hick, *Philosophy of religion* (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1973), 41.

²⁴¹ Svendsen, *Kötülüğün Felsefesi*, 91.

kötülüklerin en büyüğünü yapmış olabilir.²⁴² Yine bu şekilde düşünersek insanın kötülüğe yatkın olması, kendine yaptığı iyilik olacaktır. Machiavelli, gerçek huzurun kötülük yapma yetisini sistemli çabaya dönüştürmek olduğunu düşünür. Machiavelli'nin bu düşüncesinde Hristiyan anlayışındaki doğuştan günahkâr insan motifinin etkili olduğunu görebiliriz.²⁴³

Nietzsche'ye göre ise insan aslında masumdur. İyiye ve kötüye yabancısıdır. İyi ve kötünün ötesinde üst insanlık hayal eder. Fakat Badiou, insan ve hayvanların iyi ve kötünün aşağısında olduğunu söyler. İyinin ve kötünün ortaya çıkmasını sağlayan hakikat süreçlerinin nadir varoluşuyla ilgili olduğunu düşünmektedir.²⁴⁴ Kötü hakikatlerin olası bir boyutu olmalıdır. Kötü, iyinin sonucu olarak ortaya çıkar. Hakikatler ve hakikatlerin öznelere var olduğu ölçüde kötü vardır. Kötü, hakikatin gücünün zapt edilememesinin sonucudur.²⁴⁵

Manderlay filmindeki köle-efendi ilişkisine geçmeden önce Kant'ın (ö. 1804) istenç kavramı hakkındaki görüşlerine bakmalıyız. Kant, iyilik ve kötülüğün kaynağının istenç olduğunu ve istencin iyiyi ve kötüyü seçmemizi sağlayan olduğunu söyler. Temel ilkelerin terk edilmesi sonucu oluşan kötülük, doğuştan olmayıp sonradan seçimlerle meydana gelmektedir. Kötülük probleminin çözümünü ise doğal eğilimler ve irade (istenç) ilişkisinin düzenlenmesinde bulmaktadır. Kant'a göre Tanrı, insana doğuştan iyi olma potansiyelini sağlamıştır. Fakat insanın kötülüğe eğilimi vardır ve bu akıl ile duyular arasında sağlanan bir ilintidedir. İnsanın bencil tabiatı kötülüğe meylettirebilir. Kötülüğün kökeni tam olarak kavranılmasa da insanın düşünme şeklini değiştirmesi gereklidir. Yine iyi veya kötü tercihimiz karakteristik özelliğimizden de kaynaklanabilmektedir. Karakterimizi değiştirip iyi olana doğru kendimizi dönüştürme olanağımız bulunmaktadır.²⁴⁶ Arthur Schopenhauer (ö. 1860) ise insan bedeninin, istemeye ulaştıracak gizli geçit olduğunu söyler. İstemek ve eylemenin yalnız düşüncede değişik olduğunu onun haricinde bir olduğunu söyler.²⁴⁷ Aynı zamanda isteme kötülüğün kaynağıdır. Dünya'nın bir cehennem olduğunu düşünür. Bazı insanların bu dünyada azap çektiğini, bazılarının ise diğerlerine eziyet eden şeytan olduklarını söylemektedir. Bu durumda insan kendi cehenneminde hem kurban hem katildir diyerek düşüncelerini belirtmektedir.²⁴⁸

²⁴² Niccolo Machiavelli, *Seçme Yazılar*, çev. Hüseyin Köse (Ankara: Öteki Yayınları, 2000), 7-8.

²⁴³ Machiavelli, *Seçme Yazılar*, 9.

²⁴⁴ Badiou, *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, 65.

²⁴⁵ Badiou, *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, 66.

²⁴⁶ Vahapoğlu Bindsen, *Arthur Schopenhauer'da Kötülük Problemi ve Mutluluğun İmkânı*, 105-106.

²⁴⁷ Vahapoğlu Bindsen, *Arthur Schopenhauer'da Kötülük Problemi ve Mutluluğun İmkânı*, 117.

²⁴⁸ Vahapoğlu Bindsen, *Arthur Schopenhauer'da Kötülük Problemi ve Mutluluğun İmkânı*, 120-123.

Köleler efendilerinden nefret ettikleri kadar acı ve hastalık noktasına varacak kadar da severler.²⁴⁹ Hanımefendi'nin öldüğü sırada köle Wilhelm'in üzülmesi ve hanımın kanun kitabının aslında kendi iyilikleri için olduğunu söylemesi, efendisine duyduğu derin sevginin göstergesidir. Voltaire'a göre ilk efendileri zorbalık ve kurnazlık, sonuncuları ise yasalar ortaya çıkarmıştır.²⁵⁰ Soylu insan değersizliği anlamakta zorlanır.²⁵¹ Çünkü soylu kişi kendi değerini kendi belirler. Soylu insan değer konusunda yanılabilirse bile onun ortaya koyduğu değer ölçütleri diğer insanlar tarafından kabul edilmelidir.²⁵²

Ast- üst/ köle-efendi ilişkisinde üstün astına olan davranışları ve astlara hissettirdikleri duygular, yatay-dikey örgütsel iletişimi ve iş verimini etkilemektedir. Üstlerinden kötü davranışlar gören astlar, üstlerine oldukça saygılı olmakla beraber hiyerarşik açıdan yükseldikleri zaman astlarına efendilerinin zamanında onlara kötü davrandıkları gibi zalimce davranırlar. Bu ilişki köle-efendi diyalektikidir. Yani insan içinde hem köle hem de efendi ahlakını barındırmaktadır. *Hayvan çiftliği* romanından örnek verecek olursak romanda eşitlik, özgürlük için mücadele eden hayvanlar özgürlüklerine kavuştuklarında içlerinde çoğunluğu oluşturan domuzların diğerleri üzerinde baskı kurması, kural oluşturmaları ve zalimlikleriyle karşılaşır. Bu zalimlik çiftlik sahibinin zalimliğinden bile daha büyüktür. Yani köleler öz bilinci kurunca efendi rolüne bürünürler. Özgürlük herkese verildiğinde bazıları bununla yetinmeyip ayrıcalık isteyebilirler. İşçi emeğini sömürerek sermaye yapan kapitalist sistemin, çökmesi için eşitlik ve özgürlük istenir fakat zafer kazanıldığında bunun arkasında durulmaz.²⁵³ Buradan anlaşılacağı üzere amaç uğruna savaşılan değerler aslında insanın konumunu yükseltme isteğidir. Manderley'e baktığımızda bir düzenin var olduğunu ve hanımefendinin bu düzeni defterinde ast-üst ilişkisi kurarak oluşturmuş olduğunu görmekteyiz. Grace kasabaya gelip herkese eşitlik vaat eder. Ancak zamanla Grace, oluşturmaya çalıştığı düzenin aksine efendi rolüne bürünmeye başlar. Yani teorik olarak kölelik kalkar fakat pratikte kişiler değişir düzen aynı şekilde farklı kişilerle devam eder. Yine Victoria'nın çocuklarına uyguladığı şiddet ve çocukların da hiyerarşik bir düzen de birbirlerine şiddet uygulaması, aslında hepsinin içinde efendi ve köle ahlakı barındırdığını, güç ellerine geçtiğinde efendilerinin onlara uyguladığı gibi şiddet uygulamayı kendilerine hak gördüğünü ve bundan zevk aldığını gösterir.

²⁴⁹ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 24.

²⁵⁰ Voltaire, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1943), "Efendi", II/187.

²⁵¹ Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 194.

²⁵² Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 195.

²⁵³ Kerem Bozkurt vd., "Hayvan Çiftliği Romanında Ast Üst İlişkilerinin Efendi-Köle Diyalektiği Bağlamında İncelenmesi", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* 17 (2018), 320.

Romana geri dönersek George Orwell (ö. 1950) *Hayvan Çiftliği* romanını 1946'da yazıyor. Bu dönem İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği Soğuk Dönemin başladığı zamanlardır. Romanda hayvanlar üretiyor ve çiftlik sahibi insan ise üretimi sömürüyor. Bu durumda hayvanlar proleterya, insan ise kapitalist sistemi oluşturuyor. Başka bir açıdan bakarsak hayvanlar köle, insan da efendi konumunda oluyor. Sonuçta diktatörlük hayvanlara geçiyor. İşte tam da bu noktada aklımıza Nietzsche'nin güç istenci kavramı geliyor. Buna göre her canlının hareketinin altında bu güç istenci bulunuyor. Ve bu istenç her varlığın eyleminin asıl amacını oluşturuyor. Yani köle içinde efendi olma arzusunu barındırır. Bu, Nietzsche'de; efendi-köle ahlakı, Hegel'de; efendi-köle diyalektiği ve Marx'ta (ö. 1883); yöneten-yönetilen ilişkisidir. Burada şunu belirtmeliyiz ki Hegel'e göre efendi ve kölenin birbirlerini tanımaları ve iki tarafın da konumunu koruması için diğerinin mutlaka var olması gerekir ve bu sebeple birbirlerine muhtaç ve uzlaşmacı tavır sergilerler; Marx ise tam tersi olarak yöneten ve yönetilende bir çatışma ilişkisinin bulunduğunu söyler. Romanda hayvanlar çiftlik sahibini çiftlikten kovar ve zafer kazanırlar. Fakat efendiliklerini gösterecek birilerini bulamaz, bundan dolayı tatminsizlik yaşarlar ve bunu da kendi aralarında ast-üst ilişkisi kurarak sağlarlar. Burada çoğunluk olan taraf, her zaman diğerlerine üstün gelir ve çoğunlukta olan domuzlar, insanlar gibi diğerleri üzerinde hakimiyet kurarlar.²⁵⁴ Manderley'e baktığımızda ise efendilerinin ölmesiyle özgürlük ve eşitliğe kavuşan kölelerin özgür olduklarında yine tatmin olmadıklarını görüyoruz. Çünkü efendilere özgü olan özgürlüğü kazandıkları halde onu gösterecek birilerini bulamadıkları için bundan hoşnut olmamaktadırlar. Bundan dolayı kendi aralarında çeşitli zulüm, kötülük ve kırbaçlamalarla kendilerini bir bakıma efendi gibi hissedip tatmin olmaya çalışmaktadırlar.

Efendiyi reddeden köle ahlakı, zamanla efendi ahlakına dönüşmektedir. Nietzsche kendinden farklı olana hayır diyen istemeyen köle ahlakının, zafer kazanmış, artık evet diyen efendi ahlakına dönüştüğünü söylemektedir. Hegel ise bu konuda iki bilinç arasında tanınma mücadelesinin olduğundan bahsetmektedir. Ancak başka bir bilinç tarafından kabul edilen bilinç, tam doyuma ulaşmaktadır. Nietzsche'ye göre de iki bilinç arasında güç savaşı yaşanmaktadır. Bir tarafta tanınmak, bilinmek ve öz bilince sahip olmak için ölmeyi bile göze alan efendiler; diğer tarafta ise bu değerlere sahip olmayı istese de bunlar için ölmeyi göze alamayan köleler bulunmaktadır. Bu düzene göre köleler iş yapar, efendi bundan haz duyar ve yine efendi köleye iş buyurur ve köle işini yapar, döngü bu şekilde devam eder. Bu olay haz

²⁵⁴ Bozkurt vd., "Hayvan Çiftliği Romanında Ast Üst İlişkilerinin Efendi-Köle Diyalektiği Bağlamında İncelenmesi", 322-323.

temelli bir ilişki biçimidir. Yani bu durumda başkası tarafından tanınmıyorsanız bilinç var olmayacaktır. Bilincin nihai hedefi başkasıdır ve gerçekliği başkasına dayanmaktadır. Köle, her ne kadar efendisini reddetse de varlığının tanınması için efendisini tanımaya ve onun buyurduğu işi yapmaya mecburdur, bazen bu durumdan memnun oldukları bile görülür. Bu durumda kölelerin efendi olma hayali, aynı zamanda onların motivasyon kaynağıdır. Aynı şekilde efendi de köleleri olmasa kendisinin anlamının olmayacağını bilir.²⁵⁵

Nietzsche'ye göre iyi yargısının kaynağı, bunu anlayabilecek güce ve zekaya sahip olan zengin insandır. Soylu ve üstün zekalı kişidir. İyiliğe muhtaç birinin, bir fiile iyi demesi o fiili iyi yapmaz. Etimolojik olarak iyi kelimesi, aristokrat ve güçlü kişiye aittir. Kötü ise halka ait filler ve özelliklerdir. Bu kişiler, güçsüz ve mücadele edemeyen kimselerdir. Aynı şekilde soylu kişilerin özellikleri de köleler için değersiz ve şerdir. Kötü ve şer kelimeleri bile iyinin karşısını ifade etmekte iken köleler şer, efendi ise kötü kavramını kullanıp yine bunların da farklı olduklarını söylerler. Köleler, eylemlerini gerçekleştirirken tek gayeleri soylu ve güçlü olan insanı evcilleştirmektir. Uygarlık, soylu insana duyulan hınçla oluşmuş bir sürü ahlakından başka bir şey değildir. Gücüne inanan ve tek başına ayakta duran insanı ve onun eylediklerini şer diye nitelendirip bunları yapanlara ceza verip uysallaştırmaya evcil hayvana çevirmeye çalışır.²⁵⁶

Nietzsche'nin güç istenciyle konuya yaklaştığımızda her insan içinde hem köle hem efendiyi barındırdığını kabul edecek olursak Dogville'de olduğu gibi şartlar değişip gücü ele geçiren köle, efendisi gibi davranıp eziyet etmekten hoşlanacaktır. Ama aynı kölenin, zamanında efendisi kendisine zulmettiği için şikayetçi konumunda olduğunu da unutmamak gerekir. Demokrasinin ve eşitliğin köleler için de geçerli olmasını isteyen Grace, kölelere aniden bu imkânı sağladığında köleleri boşlukta bıraktığından ve onları kötülüğe sürüklediğinden habersizdi. Filmin sonunda Timothy'nin de dediği gibi onları oldukları hale sürükleyen Grace'ti. İyilik gibi görünen aslında onların felaketiydi. Kendi içinde ve dışında çatışma yaşayan halk ne yapacağını bilmez durumdaydı. Kölelerin gözüyle baktığımızda hiç bilinmeyen bir yaşamla, yani özgür yaşamla aniden karşılaşmak ve bunu kazanmak demek hayata dair her şeyin unutulması demektir. Çocukluktan beri köle olarak büyütülmüş birine pamuk ekimini sormak kadar yanlıştır. Grace olaylara kendi hür iradesiyle yaklaştığı ve o şekilde büyütülüp babasının gücüne sahip olduğu için onları anlaması güç olacaktır. Bir köleye

²⁵⁵ Bozkurt vd., "Hayvan Çiftliği Romanında Ast Üst İlişkilerinin Efendi-Köle Diyalektiği Bağlamında İncelenmesi", 324.

²⁵⁶ Bravo, "Yöneten-Yönetilen İlişkisi/Çelişkisi", 135-136.

efendisi emir verir ama nedenini söylemez, bundan dolayı zamanla kölenin zekasını kullanmaması ruhen ve bedenen tembelleşmesine sebep olmaktadır. Bu şartlardaki birine özgürlük verip yalnız başına topluma bırakılması demek hayatını bırakması, tamamen başka biri olması ve içinde bastırdığı duyguları hemen açığa vurup uygulamaya koyulması demektir. Yaşlı Wilma'nın çocuğun yemeğini yemesi, oy birliğiyle verilen kararda aç bırakıldığından dolayısıdır. Demokrasi onlar için iyilik mi getirmiştir? Öte taraftan küçük kızın ölümü kimin suçudur? Belki de hanımın bahçesindeki ağaçlar kesildiği için bu kadar fırtına olmuştur ve kızın bu kadar kötü hastalanmasına sebep olmuştur. Aynı şekilde Wilma'nın da öldürülmesi kime fayda verir? Grace iyilik yaptığını zannederek aslında zincirleme kötülüğe sebep olmuştur. İnsanları tek bir yolla eğitmeye çalışmak ve herkesten kendisinin sahip olduğunu düşündüğü yüksek ahlaki değerler göstermesini beklemek doğru değildir. Herkesin iradesi, anlama yetisi farklıdır.

SONUÇ

İnsanı ve onun düşüncelerini ele alan felsefe ve sinema; yöntemleri farklı olan ama insanı incelemesi bakımından ortak paydada buluşmuş ve birbirlerine insanı daha iyi anlamak, farklı fikir alışverişlerinde bulunmak, farklı bir bakış açısıyla sorunlara yaklaşmak açısından katkı sağlamaktadırlar. Lars Von Trier'in sinemaya bakış açısını, Dogma95 ile Amerikan endüstrisine başkaldırısını, Bertolt Brecht etkilerini, epik tiyatro etkilerini gösterdiği Dogville ve Manderlay filmlerinde Amerikan endüstrisinin yaptığı filmlerin çoğunda olduğu gibi bizi filmin içine çekip sürüklediği için ve film izlediğinin bilincinde olan izleyiciye filmdeki karakterleri ve olay örgüsünü sorgulattığı için felsefi konulara daha fazla yoğunlaşabildik. İnsanı ve yaptığı kötülüğü sinemanın bize sunduğu, içinde bulunmadığımız zamanı ve mekânı görebilme olanağını kullanarak tarafsız bir şekilde film üzerinden inceledik. Her ne kadar filmler üzerinden yani kötülük problemini Dogville ve Manderlay filmleri, özelinde incelesek de genel olarak dünyadaki ahlaki kötülüğün arka planına bakmayı amaçladık.

Zamana ve mekâna göre davranışların değiştiğini ve her insanın anlama yetisinin farklı olduğunu, iradesini kötüye kullanmasıyla kötü davranışların meydana geldiğini gördük. Dogville filminde yüksek ahlaki değerlere sahip, yabancı olan Grace, kasaba halkını iyiye doğru yönlendirip eğitmek istese de filmin sonunda yaptıklarına dayanamayıp onlara ceza vermektedir. Her insanın iradesi farklıdır ve bu konuda özgürdür. Grace, kasaba halkının yaptıkları tüm kötülüklere rağmen onları affettiği için yüksek ahlaki değerlerini kimsenin ulaşamayacağı noktalara çekmiştir. Kasaba halkıyla arasında olan yabancılığı yere çizilen tebeşir çizgileri gibi daha da belirginleştirmiştir. Kötülükler daha fazla artmıştır. Grace her insanın yüksek ahlaki değerlere sahip olabileceğini düşünerek yanılmıştır. Sonuçta mevcut şartlar değiştiğinde insanın doğasından kaynaklanan eksikliği, kötülüğü ortaya çıkmıştır ve yüksek ahlaki değerlere sahip olan Grace bile kötülük yapmak istemiştir. Manderlay filminde ise Grace, yine kasaba halkına iyilik yapma düşüncesiyle köleliği aniden kaldırmıştır. Bu ani sistem değişikliği, insanların çaresizliğe düşmesine sebep olmuştur. Kendi içlerinde çatışma yaşayan insanlar ne yapacaklarını bilemez halde Grace'e uyum sağlamaya çalışsa da Grace yine başarılı olamamış ve en başta eleştirdiği davranışları bu sefer kendisi yapmaya başlamıştır.

Farabi'nin kötülük anlayışından yola çıkarak her insanın tam bir yetkinlik seviyesinde olmadığını ve mükemmele ulaşma yolunda çabaladığını göz önünde bulundurursak dünyadaki adaletsizliklerin, kötülüklerin insanın kendi eksikliğinden ortaya çıktığını söyleyebiliriz. İnsanlar zaman ve mekâna göre kendi iradelerini ortaya koymaktadırlar. İşte tam da bu noktada

Aristoteles'in de dediği gibi davranışlarımızda aşırılığa ve eksikliğe düşmeden orta yolu bularak ve o hali koruyarak erdemli insanlar olarak hayatımızı sürdürmemiz önemlidir. Ama her insan farklıdır ve bundan dolayı iradesini kötüye kullanmak isteyenler olacaktır. Grace'in Dogville'de insanların iyiliği için uğraştığını fakat onların içlerindeki iyi insana bir türlü ulaşamadığını aksine daha kötü olaylara sebep olduğunu ve yine Manderlay'de zorla ve bir anda kaldırılan köleliğin insanlara ödöl değil ceza olduğunu görmüş olduk. O halde böyle bir duruma düşmemek ve bulunan hali de bozmamak adına her ne kadar iyi niyetle de olsak zorlamamak gereklidir. Fakat diğer insanların özlük haklarına saldırdıklarında her zaman hakkımızı savunmalı, adaletten ve iyilikten ayrılmamalıyız.

Sonuç olarak yapmamız gereken şey, adaletli, iradeli ve akıllı, yani iyi davranmanın yanında toplumu da iyileştirmek istiyorsak, bunun bir anda olmayacağını, insanların iç dünyalarını da anlayarak ancak zamanla olacağını bilmeliyiz. Bu şekilde oluşturulan bir toplum ise kötölüklerden uzak ve mutlu bir hayat yaşayabilir. Mükemmel varlıklar olamayabiliriz fakat mükemmelliğe doğru gayret edip önce kendi içimizde, sonra toplumda adaletten ve iyilikten ayrılmadan mutlu bir yaşam sürebiliriz.

KAYNAKÇA

- Acar, Rahim. "The Limits Of Evidential Argument From Evil". *Din ve Felsefe Araştırmaları* 2/4 (2019), 114-131.
- Akbaba, S. Mete. "Lars Von Trier'in Uygarlığın Huzursuzluğu". *Birikim Dergisi*. 372 (2020), 123-136.
- Akdemir, Ferhat. *Korkunç Kötülükler ve Tanrı*. Ankara: Elis Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. çev. Saffet Babür. Ankara: Ayraç Yayınevi, 1. Basım, 1997.
- Aristoteles. *Poetika*. çev. İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1987.
- Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. Ankara: Selçuk Yayınları, 3. Basım, 1992.
- Aydın, Şükrü-İlbuğa, Emine Uçar. "Güzel Sanatların Birer Dalı Olarak Cinayet ve İmgelerarasılık: The House That Jack Built Örneği". *Sinefilozofi Dergisi* 2 (2020), 227-245. <https://doi.org/10.31122/sinefilozofi.675550>
- Aytepe, Mahsum. "Kadi Abdülcebbar'da Kötülük Sorunu". *İslam Düşüncesinde Kötülük Sorunu ve Teodise -I-*. ed. Hakan Hemşinli-Yunus Kaplan. 229-261. Ankara: Elis Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Babataev, Abdurraşit. "Richard Swinburne'ün Kötülük Sorununa Yaklaşımı". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/3 (2017), 11-20.
- Badiou, Alain. *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 4. Basım, 2016.
- Bağır, Mehmet. "Aristoteles'in Mimesis ve Katharsis Kavramları Üzerinden Bir Film İncelemesi: Dogville". *Egemia Dergisi* 2 (2018), 36-55.
- Baydur, Cem Mehmet-Kırlı Baydur, Özlem. "1929 Ekonomik Buhranı". *Atatürk Ansiklopedisi* (blog), 27 Temmuz 2023. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1929-ekonomik-buhrani/>
- Baykal, Mehtap. *Bertolt Brecht'in "Der Kaukasische Kreidekreis" ve Wolfgang Borchert'in "Drauben Vor Der Tür" adlı eserlerinde 1945 sonrası Alman Tiyatrosunun Teknik ve İçeriksel Yönelimleri*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Berger, John. *Görme Biçimleri*. çev. Yurdanur Salman. İstanbul: Metis Yayınları, 23. Basım, 2017.
- Beyazyüz, Selim. "Albert Camus'nün Varoluşçuluk, Yabancılaşma ve Absürd Kavramlarının Jean Paul Sartre Özelinde Sinema Anlatıları Üzerinden Okuma". *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/1 (Haziran 2020), 300-313.

- Bozkurt, Kerem vd. “Hayvan Çiftliği Romanında Ast Üst İlişkilerinin Efendi-Köle Diyalektiği Bağlamında İncelenmesi”. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* 17 (2018), 319-332.
- Bravo, Hamdi. “Yöneten-Yönetilen İlişkisi/Çelişkisi”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2006), 123-143.
- Camus, Albert. *Başkaldıran İnsan*. çev. Tahsin Yücel. İstanbul: Can Yayınları, 1997.
- Cebeci, Lütfullah. “Kur’an Açısından Kötülük Sorunu”. *İslam Düşüncesinde Kötülük Sorunu ve Teodise -I-*. ed. Hakan Hemşinli-Yunus Kaplan. 93-127. Ankara: Elis Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Chiesa, Lorenzo. “What is the Gift of Grace? On Dogville”. *Film-Philosophy Journal* 11/3 (2007), 1-22.
- CNN TÜRK. “134. gün! Depremde ölü sayısı ne kadar oldu, güncel yaralı sayısı kaç? Hangi ilde kaç bina yıkıldı, kaç kişi öldü?” 19 Haziran 2023. Erişim 22 Ekim 2023. <https://www.cnnturk.com/turkiye/106-gun-depremde-olu-sayisi-ne-kadar-oldu-guncel-yarali-sayisi-kac-hangi-ilde-kac-bina-yikildi-kac-kisi-oldu>
- Çevik, Mustafa. “David Hume’da Kötülük Sorunu”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 6/16 (2003), 25-38.
- Demiray, Kemal-Alaylıoğlu, Ruşen. *Ansiklopedik Türkçe Sözlük*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 7. Basım, 1995.
- Demirtaş, Sezai. “Hediye ve Hediyeleşme Kavramlarından Hareketle Veliler Etrafında Anlatılan Efsaneler Üzerine Bazı Tespitler”. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*. 125-134. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018.
- Özcan Elçi, Dicle. “İçe Alınma ve Dışa Atılma Mekanizmalarıyla Dogville’de Kadın İmgesinin Temsili”. *Akademik Bakış Dergisi* 58 (2016), 224-242.
- Erkek, Hasan. “Brecht’ten Trier’e Epik Yapı ya da Kapitalizmin Köpekkent’i Dogville”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi* 5 (2011), 57-62.
- Erken, Çiğdem. “Üç Kuruşluk Opera’nın Tarihçesi Üzerine Bir İnceleme”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 52 (2021), 190-198.
- Güllü, Fırat. “Dogville ve Manderlay Üzerine Brecht’den Bir Beyin Jimnastiği”. *Fıratgüllü* (blog), 20 Temmuz 2023 <https://firatgullu.blogspot.com/2014/09/dogville-ve-manderlay-uzerine-brecht.html?m=1>
- Güngör, Feyza Şule. *Sinemada Felsefe*. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Haro, Jose A.-Koch, William H. *The Films of Lars von Trier and Philosophy Provocations and Engagements*. Switzerland: Springer Nature Switzerland AG Company, 2019.

- Hemşinli, Hakan. “Kötülük Sorununun Tarihsel Arka Planı”. *İslam Düşüncesinde Kötülük Sorunu ve Teodise -I-*. ed. Yunus Kaplan-Hakan Hemşinli. 13-54. Ankara: Elis Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Hick, John. *Philosophy of religion*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1973.
- Hume, David. *Din Üstüne*. çev. Mete Tunçay. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 3. Basım, 1995.
- Hume, David. *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*. çev. Ergün Baylan. Ankara: Bilge su Yayıncılık, 1. Basım, 2009.
- İmamoğlu, Tuncay. “Seneca Felsefesinde Kötülük Problemi”. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/4 (2002), 51-57.
- İnanlar, Mehmet Zafer. “Hristiyan İnkültürasyon Aracı Olarak Sinema”. *Sinema ve Din*. ed. Bilal Yorulmaz. 227-248. İstanbul: DEM Yayınları, 1. Basım, 2015.
- İncil. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2. Basım, 2016.
- Karacabey, Süreyya. “Brecht ve Sinema: Yarım Kalmış Bir Davanın Tarihi”. *Sinemanın Teorisi*. ed. Soner Sert. 172-328. İstanbul: Yordam Kitap Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Karakaya, Mehmet Murat. *Nefs-Beden Bağlamında Kötülük*. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Kaya, Mahmut. “Felsefenin Temel Meseleleri”. *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*. İstanbul: Klasik Yayınları, 1. Basım, 2003.
- Kılıç, Aylin. “Sinemada Kadın Olmak”: Danimarka’nın “Asi Çocuğu”ne kadar “Asi”. *RH+Sanat Dergisi* 27 (2006), 1-8.
- Koloş, Umut. *Michel Foucault’nun İktidar Analizinde Hukukun Yerinin Belirlenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm. *Teodise İmanla Aklın Uygunluğu Üzerine Konuşma*. çev. Hüseyin Batuhan. Ankara: Fol Kitap Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Machiavelli, Niccolo. *Prens*. çev. Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları, 6. Basım, 2012.
- Machiavelli, Niccolo. *Seçme Yazılar*. çev. Hüseyin Köse. Ankara: Öteki Yayınları, 1. Basım, 2000.
- Mackie, J.L. “Kötülük ve Mutlak Kudret”. *Din Felsefesi Seçme Metinler*. ed. Michael Peterson. İstanbul: Küre Yayınevi, 1. Baskı, 2013.
- Manafov, Rafiz. *John Hick’in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise*. Ankara: Elis Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Metin, Sevtap. “Lars Von Trier’in Dogville ve Manderlay Filmleri ile Hukuku Düşünmek”.

Hukuk Kuramı Dergisi 1/3 (2014), 1-24.

Monaco, James. *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı Sinema, Medya ve Mltimedya Dünyası*. ev. Ertan Yılmaz. İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 14. Basım, 2013.

Nadler, M. "Spinoza in the Garden of Good and Evil". *The Problem of Evil in Early Modern Philosophy*. 66-80. Canada: University of Toronto Press, 1999.

Neiman, Susan. *Modern Düşünce de Kötülük Alternatif Bir Felsefe Tarihi*. ev. Ayhan Sargüney. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2021.

Nietzsche, Friedrich. *Ahlakın Soy kütüğü üstüne*. ev. Zeynep Alangoya. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1. Baskı, 2011.

Nietzsche, Friedrich. *İyinin ve Kötünün ötesinde*. ev. Ahmet İnam. İstanbul: Say Yayınları, 5. Basım, 2010.

Numenius. *The Father of Neo-Platonism*. ev. Kenneth Sylvan Guthrie. London: Comparative Literature Press, 1949.

Nuyan, Elif. "Kısa Bir Sinema Felsefesi Tarihçesi: R. Arnheim, S. Eisenstein, A.Tarkovsky". *Kaygı Dergisi* 16 (2011), 133-141.

Odabaş, Yusuf. "Göçmen Karşıtlığı ve Prekarya". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 531-566. <https://doi.org/10.17120/omuifd.715730>

gk, Emine. "Maturidi'nin Hikmet Merkezli Kötülük Analizi". *İslam Düşüncesinde Kötülük Sorunu ve Teodise -I-*. ed. Hakan Hemşinli-Yunus Kaplan. 197-228. Ankara: Elis Yayınları, 1. Basım, 2021.

zn, Nijat. *100 Soruda Sinema Sanatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 2. Basım, 1984.

Öztürk, Serdar. *Sinema Felsefesine Giriş Film- Yapımı Felsefe*. Ankara: Ütopya Yayınları, 1. Basım, 2018.

Öztürk, Serdar. "Sinema ve Felsefe İlişkisi zerine". *Sinefilozofi Dergisi* 2/3 (2017), 177-198.

Peterson, Michael. *Din Felsefesi Seçme Metinler*. İstanbul: Küre Yayınları, 1. Basım, 2013.

Platon. *Theaitetos*. ev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 1. Basım, 2014.

Platon. *Yasalar*. ev. Candan Şentuna-Saffet Babür. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 3. Basım, 2007.

Plutarch. *Moralia*. ev. R. Brown. England: Cambridge University Press, ts.

Popper, Karl. *The Logic Of Scientific Discovery*. New York: London and New York Press, 2005.

Redhouse, J. W. *Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 4. Basım, 1972.

Rousseau, Jean Jacques. *Emile Ya Da Eğitim zerine*. ev. Yaşar Avunç. İstanbul: Türkiye İş

- Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Shayegan, Daryush. *Yaralı Bilinç Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni*. çev. Haydun Bayrı. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- Stevenson, Jack. *Lars Von Trier*. çev. Begüm Kovulmaz. İstanbul: Agora Kitaplığı, 1. Basım, 2005.
- Sütçü, Özcan Yılmaz. “Dünya ve insan imgesi: sinematografik inanç”. *Felsefelogos: Sinemanın Felsefesi*. 1-135. İstanbul: Fesatoder Yayınları, 2014.
- Sütçü, Özcan Yılmaz. *Gilles Deleuze’de İmge Hareketi Olarak Sinemanın Felsefesi*. İstanbul: Sentez Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Svendsen, Lars. *Kötülüğün Felsefesi*. çev. Mehmet Hocaoglu. İstanbul: Redingot Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Şahin, Naim. “Hegel Felsefesinde Kötülük Problemi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/1 (2004), 71-83.
- Tatar, Burhanettin. “İslam’da Kurban Hadisesi Beşeri Düşünceyi Nereye Çağırır?” *Uluslararası Kurban Sempozyumu*. 97-101. İstanbul: Bayrampaşa Belediyesi, 2007.
- Tocqueville, Alexis de. *Amerika’da Demokrasi I*. ed. Ufuk Coşkun-Cansu Özge Özmen. çev. Özcan Doğan. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Tocqueville, Alexis de. *Sömürge ve Kölelik Öteki Üzerine Seçme Yazılar*. çev. Burak M. Nuri Gücin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Toktaş, Fatih. *Sinemada Tanrı Söylemi*. İstanbul: DEM Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Trier, Lars Von. *Dogville* (Film, 2003). 12 Ağustos 2023
<https://www.imdb.com/title/tt0276919>
- Trier, Lars Von. *Manderlay* (Film, 2005). 12 Ağustos 2023
<https://www.imdb.com/title/tt0342735>
- Trier, Lars Von. *Sinema Tutkusu*. çev. Selim Özgül. İstanbul: Agora Kitaplığı, 1. Basım, 2015.
- Tüysüz, Dilan. “Brecht Estetiğinin Sinemadaki Yansımaları: Michael Haneke Sineması”. *III. Doğunun Batısı Batının Doğusu Konferansı*. 80-95. Makedonya: Doğu Batı Yayınları, 2018.
- Twain, Mark. *Tom Sawyer’in Maceraları*. çev. Erol Erduran. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 2011.
- Uyanık, Mevlüt-Akyol, Aygün. *İslam Ahlak Felsefesi*. Ankara: Elis Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Vahapoğlu Bindesen, Zehra. *Arthur Schopenhauer’da Kötülük Problemi ve Mutluluğun İmkânı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2019.
- Voltaire. *Felsefe Sözlüğü*. çev. Lütfi Ay. 2. Cilt. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 4. Basım,

1943.

Yaran, Cafer Sadık. *Din Felsefesine Giriş*. İstanbul: DEM Yayınları, 2. Basım, 2017.

Yaran, Cafer Sadık. *Kötülük ve Teodise*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2. Basım, 2016.

Yasa, Metin. *Kötülük Sorunu*. Ankara: Elis Yayınları, 1. Basım, 2015.

Yıldırım, Didem. “Teatrallığın sinemadaki izleri: Dogville gerçek bir oyunun filmidir”. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi* 34 (2012), 33-43. https://doi.org/10.1501/TAD_0000000289

Yorulmaz, Bilal. *Sinema ve Din Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 1. Basım, 2015.

Yüce, Fatma. “Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise: Algısal Kötülük Kavramıyla Yeni Bir Perspektif”. *Felsefe Dünyası* 63 (2016), 179-202.

